

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2019

XVIII. ÉVFOLYAM 3. (168.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza / Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László, Körössi P. József, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár, Tavaszi Hajnal, Varga Gábor
Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Benkő J. Zoltán
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban VINCZEFFY LÁSZLÓ alkotásai láthatók

Darázs, 2013, festett fa, 215 × 115 × 160 cm

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

- 3**
SZŰCS LÁSZLÓ
Jön az ültetési trend?
- 4**
Irodalom
ACZÉL GÉZA
(szino)líra – torzósótár:
aranszínű; aranszőke;
aranytartalék (vers)
- 6**
DEBRECZENY GYÖRGY
térdhajtás; vadhajtás; kis
gyermekdalocskák; a
tapétázóasztalon; a
struccok kirepülnek;
kollázs; tönkrementek;
kékségtelenül (vers)
- 14**
CSONTOS MÁRTA
A kreatúra bosszúja;
Önreflexió; Dilemma (vers)
- 17**
GAGYI JUDIT ESZTER
Háttérzaj; Sarkkörök;
Reggeli hírek; Kritikus
pontok; Önéletrajz (vers)
- 21**
LIVILLA ALBA (PILIZOTA
SZANDRA)
A Caesar vagy
semmi – részlet (próza)
- 24**
KULCSÁR EDMOND
naplemente; buszozunk;
távolság; egyenlő szárú
távozás; Eltűnt várakozás
(vers)
- 27**
COVACIU NORBERT
A testvérem; Magány
(próza)
- 32**
B. MIHÁLY CSILLA
Az ebéd; Fényhinta; Szabad
a vers; Intenzíven; Sarki
csér; Felriadva; Tünékeny
(vers)
- 36**
SZAMOS MARIANN
Faaprítás; Játszunk
(próza)
- 41**
RUMI ENIKŐ
A kor szépségideálja;
Tökéletlenség haikukban;
Ráunsz; Várnász; Szintézis;
Ars poetica (vers)
- 44**
SAITOS LAJOS
Gerezdek (aforizmák,
naplójegyzetek)
- 46**
SZILÁGYI ALADÁR
A belülről áradó fény titkai
– Vinczeffy László festő,
szobrász, grafikus
művészetéről
- 60**
TÓTH TÜNDE
ADY. Akire diákkorom óta
újra és újra rátalálok
- 61**
PÉTER I. ZOLTÁN
Ady Endre utolsó napjai
és halála
- 72**
Kultúra
TÓTH HAJNAL
Hajdu Géza: „Az öröm-
színházban hiszek”
- 78**
KÖRÖSSI P. JÓZSEF
Az utca emberét
szórakoztattam a magam
szórakoztatására –
beszélgetés Trifán László
festővel és dalénekes
2008-ban Nagyváradon
- 89**
Társadalom
FRIED NOÉMI LUJZA
Mennyit ér a város
kilencszáz új fája? –
Fáültetési program
Nagyváradon
- 92**
ALFÖLDI IMRE
Tejfoggal kőbe (14.) –
Regényes önéletrajzi
krónika apámról s
magamról
- 96**
Kritika
SIMON JUDIT
Hat színház keres egy
fesztivált – Mafeszt
másodszor, Nagyváradon
- 100**
NAGY ORSOLYA
Öregesen, lélekkel – Clint
Eastwood: A csempész (The
Mule)
- 102**
NAGY ORSOLYA
Elveszett a szatíra – Dan
Gilroy: Velvet Buzzsaw
- 104**
BERETVÁS GÁBOR
Ahol a part szakad – Papp
Gábor Zsigmond: Kettévált
ország

A CÍMLAPON: Pinocchio, 2017, festett fa, 187 × 160 × 40 cm

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Udvari bolond, 2013, festett fa, 165 × 108 × 90 cm

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Jön az ültetési trend?

Ahogy sok nagyobb településen, ahol a környezet védelme nem tartozik a városvezetés prioritásai közé, Váradon is érzékenyen foglalkoztatja a közvélemény egy részét s a médiát a fák sorsa, a fakivágások gyakorlata, a zöldövezetek problematikája. Gyakran érezheti úgy a jelenségek szemlélője, hogy az önkormányzati vezetők valami titokzatos rontás folytán pártállástól függetlenül (már csak azért is, mert nálunk még esélytelenek a zöldek) abban lelik örömmüket, hogy minél több dús koronájú fára szabadítsák rá a druzsba-lovagokat, s minden szabad felületet lebetonozzának, aszfaltozzanak, míg világ a világ vagy a mandátum. E gyakorlat ismeretében találtuk érdekesnek és megírásra érdemesnek (lásd cikkünket a 89. oldalon) a tavaly indított, s 2019-re átnyúló faültetési programot, amely azzal számol, hogy összesen ezeröttszáz, különböző fajkhoz tartozó, a városi létre alkalmas növénnyel bővítse a város faállományát, másfél millió lejes költségvetési keretből. Apropos pénz, ugyan tisztában vagyok azzal, hogy minden hasonló állami, önkormányzati beruházás túlárázott, de azért jól megnyomhatták a ceruzát, amikor csemetéenként közel ezerlejes kiadással számoltak. Ennél is több kérdőjelet vet fel a program szakmai háttere, illetve rossz kommunikációja. Városházi illetékesektől többszöri megkeresésünkre sem sikerült kérdéseinkre választ kapnunk, sőt az sem világos, ki az illetékes, miért nincs egy ekkora városban

olyan, hogy főkertész (Magyarországon még olyan is van, hogy Önkormányzati Főkertész Egyesület), miért ily gazdátlan ez a terület. Erre utal az is, hogy legújabban a polgármesteri hivatal a tulajdonostársulásokra hárította a tömbházak közötti zöldövezetek gondozásának a feladatát és felelősségét.

A városi közparkok rendezése sem mindig a zöld szempontok alapján történik. Ezért is félek a Petőfi park aktuális „korszerűsítésétől”, a legutóbbi beavatkozás is azzal járt, hogy az eddig sem kevés aszfaltozott sétány mellé kialakítottak egy bicikliutat is, tovább csökkentve a zöld felület arányát. Tartok tőle, az újabb beavatkozás is „építő jellegű” lesz. Pedig jó lenne, ha a most kiültetett ezeröttszáz új fa nemcsak a váradi levegőt frissítené fel, hanem a környezet védelmével kapcsolatos szemléletet is kizöldítené.

ACZÉL GÉZA
(SZINO)LÍRA

TORZÓSZÓTÁR

aranyszínű

Irodalom

a csupasz ágakról köd csordogál és a depresszióba süllyedt vénember félhomályban olvasgatja füst milánt a létnek kegyetlen ütemezése könnyedén elérte hisz üresedő tekintetében pontatlan asszociáció már a béke szemiotikai helyzetéből végleg kiforgatva mivel fizikai fájások nélkül idegenül hatna minden napja s kínja mint valami nélkülözhetetlen vitamin a tudatba lassan be is épül és ha néha visszakalandozik törekeny életére a vágyakat és örömeiket a rezignált térség közönyös alapszíneire bontja inkább csak eltűnedezett szeretett arcok fájdalmas hiányát emeli bizonytalanul összetöredezett mozaik alakban a befordult lélek felé ahol már az egykori erény nem játszik sem hűséggest sem bátort távoli utazások összezavart élményei éppen úgy elvágják a nagyvilágtól ahogy mikro-környezetben a tartani rest rokoni szálak amiktől tudatod mélyén a hűtlenség igaztalan gyanúja alázgat holott alakoskodások nélkül szeretted mindig őket akár ezt az önpusztító szülőházát de már egyre inkább eleresztem aranyszínű demagógiákba takart tébolyát mert érintgetni kezd a leghosszabb magány hová illúziók nélkül csábít a végső utazás

ACZÉL GÉZA író, költő (1947, Ajak). A debreceni KLTE-en magyar–oroszc szakot végzett, majd doktori címet szerzett. A debreceni Alföld folyóirat főszerkesztője volt, irodalomtörténész, a magyar avantgárd kutatója. Ratkó József-díjas, Látó-nívódíjas.

aranyszóke

ablakomból messzire nyúlik a panelrengeteg a lenyugvó sápadt napsugárban dermedten villan ezernyi megfáradt üveg és a hideg geometrikus formákban valami szorongató temetői rend áll össze egy rezignált vízióvá és a bámészkodó hiába tolná tudata peremére a nyomasztóan zord közhelybe süllyedt képzetet amelyben a múlás felől a köhécselő vénasszony a ringatózó celeb a politika aktuális zsarnoka vagy az aranyszóke kisgyerek éppúgy egyre megy létezésének víg elején és a megfeneklett végeken sorára várva amelynek végtelenül kanyargó közönye mögött

*fel sem tűnik majd hiánya ha a nyitott gyász fogyatkozó energiáit lassan
bezárja az életösztön átmeneti kényszere amelynek kezdeti szorításában
felteszi az ember az iszonyú nehéz kérdést
többnyire válaszolatlanul hagyva hogy egyáltalán maradjon-e vagy
menjen-e míg szerencsére
győz a józan ész bár hozzáhamvadni az elment hamvaihoz görög drámai
fejlemény de önzésre
szakosodott fájdalmaink magánya még mindig kedvesebb verbális
ütemezésekbe csúszó örök gyászunknál mint a hullás éjjele melyben
megszégyenülve az ego vonalait kőbe vésni volna jó*

aranytartalék

*régóta küszködöm magas panelemben egy torzósztóttárral amelyet befejezni
nem lehet a témát azért is választottam ha lírában egyáltalán van ilyen
mert az életutak teljességében nem hiszek
úgy egészében több benne a felületesség és az öncsalás mint ahogy e testre
szabott vers ravasz folytatása sem más mint a megereszkedett
ambíciókat egy szótár címszavai mentén óvatosan visszahívni mert a
szakma íratlan törvényei szerint az új életérzéseket mindig ki kell írni
hisz fusi munkájához időnként a nyugdíjas asztalos vagy vízszerelő is
visszalopakodik elsősorban
már nem is a haszonért hanem feloldja magában azt a kint hogy nincs
tovább ezért tologatom naponta magam előtt az arany kezdetű
fogalmakat és amikor már az utolsó elakad mentőövet
dob felém az aranytartalék kettős magánya amelyből a tágabb gazdasági
jelentés ihlete hamar
elillan viszont mögötte eperfa bólogat toldi kemény ökle villan s ha
a vitézkedés romantikáját
az agg kor túl is haladta fenségesen kondul meg alatta belső hallással az
őszikéknek távolabbi harangzúgása a kiábrándultat finom kegybe
mártva hogy a múltban lappang még némi üzenet*

DEBRECZENY GYÖRGY

térdhajtás

*térdre hull térdre omlik
térdet hajt Krisztust köszönti
a térdhajtás tiszteletadás
az ókori keleti királyok előtt
a térdhajtás a tabernákulumot illeti
nem az oltárt*

*mit tegyen az aki tisztelettel nem tud
aki térdet hajtani nem tud
gyakori az ízületi porc elfajulása
olyankor megduzzad a térd
és az ízületben
gyulladásos folyadék szaporodik fel*

*ilyen esetben nemcsak a porc
betegszik meg hanem az egész ízület
megduzzad a belhártya az ízületi tok
a szalagok és a négyfejű izom
(musculus quadriceps) is
szóval csak óvatosan a térdhajtással*

DEBRECZENY GYÖRGY
1958-ban született Buda-
pesten, jelenleg is ott él,
könyvtárosként dolgo-
zik. Legutóbbi kötetei: *fáj*
is meg nem is (Syllabux,
2016), *sötét lesz AJ (Téka*
Kiadó, 2017), *szelektív*
üveghegyeken innen
(Syllabux, 2017).

vadhajtás

*a vadhajtás a vadak fölzaklatása
a hajtóvadászaton
de nagy felhajtást mégsem akartunk
nem akartunk nagy esküvőt
csak olyan meghitt szelíd családiasat
az éjszakai lépcsőházban
a százéves csillár egyik karja
alulról nézni akarta
ráncaim összehúzódnak kiszélesednek*

*a vadhajtás vagy fattyúhajtás
olyan hajtás amely leginkább
a fának ágatlan derekából
vagy a fa tuskójából sarjadzik
ősz hajszálaimat szedegetem ki
a falépcsőn a levert forradalom után
bikacsókkal tart rendet a szeretet
nagy esküvőt mégsem akartunk
a százéves csillár átkarolt*

*a házi orvos tejszínes
őszibaracktortának öltözött
a szelíd éjszakai lépcsőházban
delet harangozott
mégsem volt vad vagy zaklatott
beutalót írt az üveghegyre
de már üres volt minden üveg
éreztem hogy megint lesz valami
valami főhajtás vagy vadhajtás*

*az éjszakai lépcsőházban
delet harangoztak
pedig nagy esküvőt nem akartunk
a vadászoknak levett kalappal
kellett állniuk a szelíd vad
végtisztességének megadása alatt
pedig a melodráma
a ponyva egyik első vadhajtása
nagy esküvőt mégsem akartunk*

kis gyermekdalocskák

I.

láttam én már köztéri hullát
műanyag lepellel letakarva
melege lehetett alatta
szegényke jól kifogta
hőség volt
nem volt a fején fehér kalap

nem volt tető a koponyáján
lyukas volt a műanyag is
meg fekete
kicsi legyecske köpte be
az agyvelejét
az agyvelejét

az agya velejét

II.

láttam én már vízhullát
tele volt a hasa vízzel
kiszúrták egy hosszú szöggel
hosszú volt a vízhulla
nem fért be a koporsóba

eltörött a

lábszárcsontja

hát a hegedűje?

eltörték a

lábszárcsontját

hát a hegedűjét?

III.

*láttam egy tucát galambot
szürkét örvöset fehérét
szelidet vadat feketét
fönt fészkeltek a padláson
lenn a földön*

ni de gyorsan

*elrohadt a csontjuk
nem is maradt más belőlük
csak a szárnyuk hosszú tolla
láttam őket a padláson
ahol senki se jár*

IV.

*nem láttam én az éjjeliőrt
elütötte az éjfeli gyors
de kár hogy nem voltam ott
elhoztam volna a sapkáját
éppen egy ilyen hiányzik
a sapkagyűjteményemből*

mellékdalocska

*esik a savas eső
ázik az aknamező
haragszik a katona
a sereg hősi halottja
a lova csontvázára*

a tapétázóasztalon

N. Czirok Ferencnek megintcsak

*hogy egyik tapétámat
a másikba ne öltsem
hiányod tagadását taglalom
vagyis tagadom
a tapétázóasztalon
uram igéid sajátos
sajnálatos ereszcatornák
eressz el engem
úgy szúntél meg bennem
akár a nyári zápor
szememben nincsenek
nagy megfáradt tapétázóasztalok*

*versem illő olaj
fáradt
hogy egyik fillérem
a másokra ne költsem
itt állok a pilléren
vagyis a tapétázóasztalon
hová nézel most barokk rakéta
a barokk mintás rakéták
izée tapéták
nagyon elegánssá és arisztokratikussá
változtathatják otthon
talanságunk miliójét*

*hátunkhoz velúr hatású
öntapadós tapéta tapad
fekete színben
5 méteres tekercsben
tapéta eressz el engem
a gitáromért és a pengetőmért
a múltban is bízni kell
ha nincs jelen se jövő
gitározni szeretnék a tapétázóasztalon
szeretném a versemet
fáradt olajjal kitapétázni illőn
tudom hogy neki nehezebb*

a struccok kirepülnek

kollázs

*egy kórtörténetből lenne szép nyerni
információkat
hiúzt kisvasutat meg védett állatokat
mi úgy táncolunk a fokozottan védett erdőben
ahogy a hurrikán füttyül
egymást eszik az éhes disznók
makkal álmodásra egyelőre nincs kilátás
ki kínozza a használt mentőhelikoptereket
ki klónozza egy szálkából a szegyenpadot
szükségállapotot hirdettek
szükségüket végzők egy illemhelyen
szívmelengető történet derült ki
egy zacskó jégkockáról
éljen és virágozzék a lombhullás
a vártnál gyorsabb a lassulás
viszont lassabb a gyorsulás
eljött az ideje
hogymeminek ne legyen itt az ideje*

*falevél pörög egy halottaskocsi
motorház-tetején
42 ezer éves férgekét élesztettek újra
bezzeg a nagypapát hagyták meghalni
semmi nem hoz akkora gazdasági hasznot
mint a holdfogyatkozás a napkitörés a dühkitörés
megmutatta szegyenbélyeg-gyűjteményét
a törpe a kertben az óriásnak
de ki állít kórtörténetből katedrális
éljen a magyar kór a magyar kórterem
ahol az élő adás megszakad
gratulálok nektek
és a szükségüket végző jégkockáknak
köszöntöm mindazokat akik
semmit nem tanulnak a tanuszodában
és sehol másutt
eljött az ideje
hogymeminek ne legyen itt az ideje*

*feltétlenül jöjjön el hozzánk
az elhagyott temetőbe
vagy érdeklődjön bővebben telefonon
kérem hogy dobjon ki mindent az ablakon
hadd pörögjön a falevél
kérem nagyon kérem legyen ön is zombi
vagy csak agyilag zokni
gratulálok minden kedves jégkockának
és halottaskocsinak
jöjjön el és feltétlenül hozza el kórtörténetét
nézze ezeket a párosodó zoknikat
nézze ezeket az elhasznált mentőhelikoptereket
és gratuláljon ön is a hurrikánnak
szükségüket végzik a szívmengető történetek
a halottaskocsik meghalnak a struccok kirepülnek
eljött az ideje
hogyan semminek ne jöjjön el az ideje*

tönkrementek

*a tüdő tönkrement
a gégefő a garatüreg tönkrementek
az orrüreg tönkrement
a szájüreg és az ajkak tönkrementek*

*a hangszalagok tönkrementek
a hangok tönkrementek
a kilégzés alkalmával
képződő hangok tönkrementek*

*a belégzés alkalmával
képződő hangok tönkrementek
a fájdalmat kifejező indulatszavak
tönkrementek*

*a csettintő hangok tönkrementek
a száj tönkrement
a nyelvcsap tönkrement
a tiszta szájhangok tönkrementek*

*az orr tönkrement
az orrhangok tönkrementek
az orr-szájhangok tönkrementek
a tönkök énekelni mentek*

kékségtelenül

*kékség
semmi kékség
nincs semmi kékség
kékségtelenül*

*nincs semmi kékség
kékség nem férhet hozzá
a kékség hiányához
csak a feketeség*

CSONTOS MÁRTA
A kreatúra bosszúja

*Minden nap ugyanazt látod,
valahogy önmagad kiszolgáltatottja
lettél, s ítéleted ellen nincs apelláta.
Hagyod, hogy a fény hálót égessen
arcodra, fogai között is növeled
a hézagokat. Mikor imáidba merülsz az
éjjeli csendben, hallod, hogy odabent
a belek között motoszkál valaki, – egy
jogcím nélküli bérlő, aki szabadon
garázdálkodik tested üregeiben,
s teljes lendülettel ide-oda tologat
egy szerelvényt, melynek árukészletéről
semmit sem tudsz.*

*Próbálsz a kreatúrát kicselezni, zárod
a menekülési útvonalat, de az ellenmozgás
újra visszasodor, hiába húzod össze
kicsire magad, ott maradsz a horizont
szélén, ott rekedsz a fájdalom udvarában,
ahol már magaddal sem akarsz szóba
elegyedni, s be kell látnod végre, te
vagy minden jónak az elrontója.*

*Szürkeállományodba belefolladt
a távolban ragyogó kék, s most már
nem tudsz szelektálni, s nem látod
azt sem, hogy kőmennyezet lett fölötted az Ég.*

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) tanár, költő, író. **A Pázmány Péter Katolikus Egyetem** abszolvált PhD hallgatója. **Értekezésének témája Reményik Sándor költészete. Legújabb kötetei: A meggyújtott olajág (versek, 2010), Szerzők, múzsák, szenvedélyek (esszé, 2011), Egográfia 3. (aforizmák, 2012), A Sehol szélén (versek, 2014), Zónahatárok (versek, 2016, mind a Littera Nova gondozásában).**

Önreflexió

„Az ember kevés itt a szeretetre”

(Pilinszky János)

*Hatályát veszítette az eredendő,
nem nyílnak meg a fényablakok,
sugárfertőzésben kimúlt a Hold,
a virágágyás kiégett lepkefészék.
A mennybéli kémlelőnyíláson
átszökött tőlem végleg Anyácskám,
idelent bezárult minden mesebolt.*

*A Szent Kehely elbőgrésedett,
a maradék vízbe nem tudsz mentő-
övet dobni, hogy partra vigyed magad.
A tenger zúgását sem hallod a mélység
porcelán ketrecében, s a megszerkesztett
hullámverésen egyedül úszik arcod,
társad a gézengúz, mezítlábas kárhozat.*

*A bögre alján rétegződik az iszap,
ott hajózik Hádész, az alvilág istene,
a csónak alján megfagyott ibolyák.
Valami földalatti harcban könnyörgők
játszani veled, s ahogy a melegszívű
empátia emel felfelé, az ördögmentes
övezetbe, felismerem a szeretet illatát.*

Dilemma

*Spinoza jutott ma eszembe,
mikor szemüvegem lencsét
törölgettem, hogy jobb legyen
a valóság képe, hogy jobban
felismerjem az anyagot, amit
a végtelen élém tár, hogy lássam,
miként érvényesül bennem a
kiterjedés akkor is, amikor
csak kávésbögrémben hajóznak
a gondolatok, s a látvány is csak
impresszió marad, ha az ismerős
térben zátonyra futok.*

*Próbálom a helyszínt felismerni,
de távolodik tőlem a tapasztalat,
s úgy bújok az illúzió ölébe, mintha
elmentett összhang lenne, pedig
már nem vagyok más, mint egy
erejét vesztett áramütés a csendben.*

*Nem tudok tovább kapaszkodni,
nem érem el a túloldalt – szavaim
összetört lépcsőfokok.*

*Félek. Már nem fogom látni, hogyan
bújik ki a semmi kabátja alól
a világosság.*

GAGYI JUDIT ESZTER
Háttérzaj

*elhallgatom ahogy
minden éjjel csorog
a víz a fűtőtestben
és arra gondolok:
így áramlik benned is
hatvan liter bűntudat*

*azt a hangos pumpát
zárd el
kérlek, fordítsd el
a csövek csapját –*

*ne halljam többé
zakatolásod*

**GAGYI JUDIT ESZTER (1996,
Székelyudvarhely)
a Partiumi Keresztény
Egyetemen végzett grafi-
ka szakon. Írásai a Látó
szépirodalmi folyóirat-
ban és az Irodalmi Szem-
lében jelentek meg.**

Sarkkörök

*Végül a sarkkörök is csak
stoptáblák egy elágazásban,
bogra futott ellipszisek
valami láthatatlan
koordinátában –
önnön rendjüktől menekülő
végtelen fonalak*

*Lebomló kontyok szálai,
nagyanyám elgurult csörlője,
országutak festett csíkjai
valami félrecsúszott
szerkezetre –
önnön rendjüktől menekülő
végtelen ellipszisek*

*Tányérok törött szélei,
deformált gyűrűk pereme,
kiterített térítők
valami érthetetlen
térképre –*

*végül a Földnek is
lehetnek sarkai*

Reggeli hírek

*Még ki sem nyílt a szemem,
de már elolvastam, miért
maradunk le a mai
holdfogyatkozásról,
miért lenne jobb
az unió egy nyugati
országában élni,
miért nem kaphat
Erdély autonómiát,
miért nem ihatok
több kávé a héten,
hogy miért lett
szívbeteg a nagyanyám,*

*meg hogy miért újulnak ki
a lelkesérvek*

Kritikus pontok

1

*este valami
nyomta a lelkem – nem az
elefántslukk volt*

2

*három pár bakancs
rúg egyszerre oldalba
a hátizsákból*

1

*ülsz egy vonaton,
nem hová, hanem honnan –
néha ugyanaz*

Önéletrajz

22 éves vagyok, főállásban buszmegálló.

*Leginkább a reggeli és délutáni csúcsidőt
vállalom – ilyenkor úgy nyüzsögnek az utasok
körülöttem, mint a frissen bontott kólák
hiperaktív buborékai: gyakran
nekiütköznek az alumíniumdoboz falának.*

*Az én dolgom az, hogy megvárjam, míg
beleszédülnek, leülnek rám, megpihennek
a térdemen; hogy boldogan integessek,
mikor eléri a várt járatot –
mindig csak egy kiolvasott újság
marad utánuk.*

*Régen még elindultam, hogy visszaadjam,
amit nálam felejtettek – hiszen
a keresztrejtvény még üres!*

*Hamar rájöttem, hogy egy buszmegálló
nem mehet utánuk sehová.*

*Ha megtenné, holnaptól senki sem
jutna el oda, ahová akarna.*

LIVILLA ALBA (PILIZOTA SZANDRA)

A Caesar vagy semmi

(részlet)

I.

A népek levese izgatottan hullámozott a Circus lelátóin. Mintha a részeg Jupiter ejtette volna bele a kanalát. A *velarium*¹ patríciusai ezzel az eszközzel lapátolták magukba a javakat a szeszélyes Fortuna istennő bőségszarujából.

Ám a szerencse és a rang könnyedén fordul. A gyönyörű Akté felszabadított rabszolgából lett az ifjú Caesar szeretője. A törékeny alkatú nő égszínkéék stólában támaszkodott a páholy márványkorlátjához. Kevés ékszere módfelett elegáns ízlésről árulkodott. Négy szolga leste minden kívánságát. Kettő legyezőkkel űzte el a kellemetlen fülledtséget. A többi az étkekről és a borról gondoskodott. Élénken alkudoztak az áruval, aki orcátlanul magas árakat szabott gyanús küllemű portékáiért.

Akté hideg, vizenyős tekintete az aréna véres homokjába hemperedett. Ezüst csat fogta a haját búbos, barna kontyba. Megmarkolta a korlátot, ahogy a dühös nőstényoroszlán tette az ibericus gladiátorral. Letépte róla az *ocreákat*². A férfi óbégatva hadonászott a kardjával, de a bestia beleharpott a vállába és lefejtette a fegyveres kart.

Akté elégtételt érzett. Az őserdők szörnyét aranyért veszik. Mint egykor őt a rabszolgapiacon. Itt és most a szörny diadalmaskodott. Akár ő azon a napon, amikor a császár felszabadította. Nero az övé. Általa pedig a hatalom is. A *hárpia*³ bukását rikoltozta minden madár és *augur*⁴.

A gladiátor elájult. A közönség ezernyi „fűj”-t böfögött fel. A nőstényoroszlán marcangolni kezdte a legyőzöttet. A homok telhetetlenül védte a vért. Akté is megszomjazott. Intett az egyik rabszolgának, hogy töltsön a jóféle massiliai borból.

*

A tömeg úgy hömpölygött le a lépcsőkön a *ludus*⁵ végeztével, mint a massiliai bor Akté torkán. A nő szédülten mászott a gyaloghintóba. Hallotta, hogy Anicetus és Otho a legutoljára arénába lépő trákról locsogott. A bajnok kizsigerelte a nőstényoroszlánt. Majd azt üvöltötte, hogy jöhet ellenébe akár az egész Imperium Romanum, azt is meg fogja baszni.

„Agrippinát? Az már egy vén szipirtyó!” – gúnyolódott Akté, aztán egyszerre a császár lovas kocsijában találta magát. Bolyongó emlékezete a

PILIZOTA SZANDRA 1976-ban született Dunaújvárosban, jelenleg is ott él, vagontakarítóként dolgozik. 2012-ben saját néven megjelent Szaké c. haikukötete után Murron Skeats álnéven publikált európai történelem ihlette regényeket, több másik álnéven folyóiratokban publikál verset és prózát egyaránt.

1. velarium – a legjobb helyek a lelátón, a gazdagok foglalták el
2. ocrea – lábszárvédő páncél
3. hárpia – Nero anyja, Agrippina gúnyneve. Rossz szemmel nézte fia kapcsolatát Aktéval.
4. augur – madárjós
5. ludus – itt: gladiátorjáték

fehér mennyezetet forgatta. A kocsis szitkozódott, a sikátor bedugult. A szél a sárga és piros függönyökbe mart, melyek úgy lengedeztek, mint a *flammeum*⁶.

– Császárné! – suttogta Akté.

A kocsi megtorpant. Akté feltápáskodott fektéből.

Egy szőke és egy fekete lotyó kapaszkodott a lovak hámjába. Barna tunikájuk maszatos melleket köpött közszemlére:

– A tieid vagyunk! Tápláld a Tiberis tejével Vesuviusunkat! Tömd meg erszényeinket és mi szorgosan szopunk, verünk! – kínálták magukat piro-sítós pofával.

– Azt én is szoktam! Így! – a kocsis közjük suhintott az ostorral, ám ők hamar ismét a lószerszámokon lógtak.

– A szerelem moslékja a legfűszeresebb! A derék római tőle lesz a legnagyobb disznó! – kiabálták túl az *insulák*⁷ lakóit és a közlekedés zaját.

– Milyen nemes a prostitúció hivatala! – oldalgott ki a kocsiból Akté, borgőzös lehelete a nők orcájába párállott: az idomaikat vizslatta és a rab-szolgabélyeg sem kerülte el a figyelmét. – Egy kétségbeesett pompeii patri-cius a szökött rabszolgáit keresi... Mi a nevetek?

– Én Lupa vagyok, a párom Mula.

– Akténak hívnak. Bizonyára már hallottatok rólam. Tudjátok, hogy kinek a kegyét bírom és ti kinek a kegyét bitorolhatjátok, ha éppen jó vagyok hozzátok. Egyelőre szolgáljatok engem. Üljetek hátra a ládatartóra! Jupiterre! Úgy búzlötök, mint a disznók!

Mulát megbabonázta Akté zilált szépsége. Lupa nem volt féltékeny. A szerelem fegyver. Hasznot és utat tör: „Ahol Akté, ott Nero! Fortuna a meg-felelő helyre vezérelt minket!”

*

Akté új szerzeményei még nem láthatták Caesar pompás palotáját. Az út egy hosszú kőfal mellett futott. A kocsi egy kopott hátsó ajtón robogott be a babérligetbe. Alacsony kalyibák lapultak a lombok alatt. Kint és bent férfiak és nők tették a dolgukat. Fel sem emelték a tekintetüket. A kocsis két furcsa férfinevet vakkantott, majd lezavarta az utasait a ládatartóról:

– Megérkeztetek, mihasznák!

Lupa és Mula a két tagbaszakadt germanicus karmaiban kötöttek ki. A kocsi nagy port verve lódult tovább. A nők nem sokáig bámulhattak utána. Az *intendánsok*⁸ pofonjai a közeli kunyhó tövébe repítették őket.

– Íme, az otthonotok! – vonszolták be őket az „ólba”. – Örvendjete! Magát az idió ... Caesart és az ő szajh ... szíve szottyát szolgáljátok! A nevetek?

A szótagok szilánkosra törtek a nyaklevesektől a nők dobhártyáján. Dülöngélve keresték az eszméletük felét a döngölt padlón.

– Én Lupa...pun...puni. Ó Mula. Az össz vér. Pompeiiből.

6. flammeum – menyasszo-nyai fátyol

7. insula – korabeli társas-ház

8. intendáns – rabszolga-fel-ügyelő

– Szét a lábakat! – parancsolták a férfiak.

A szolgák cseppet sem kényszeredetten kínálták az alfelüket az izgatóan durva germánoknak. A fiatalabbik – csalódásukra – csak az ujjait mártogatta a lukakba.

– Még nem értek meg! – csettintett a nyelvével.

KULCSÁR EDMOND

naplemente

*meleg volt a beton a hátunk alatt
felfelé néztem nem láttalak de mellettem voltál
nem szóltam és te sem szóltál
az ég narancssárga harántjaiból megértettelek
az állomás üres visszhangja hagyta
suttogni a langyos szellőt a füleinkbe
fehér pontok jelentek meg odafent
mosolyogtam és feléd fordultam
nem tudtam hogy te végig engem néztél*

KULCSÁR EDMOND (1998, Nagyvárad) tanulmányait a debreceni bölcsészettudományi karon kezdte, jelenleg a Partiumi Keresztény Egyetem magyar–angol szakának másodéves hallgatója, a LÉK Irodalmi Kör tagja.

buszozunk

*most is kifelé nézek
arcod előttem a táj a bepárasodott ablak
homályán keresztül üres mezőn magányos fák
vagyunk várakozva egymásra az idő kopásában
kezem kezében lenne ha az
útvonaljelző nem nyomná el szavaimat a
meg nem értettség mosolyaiba ahol
mindig is szerettünk elkalandozni
alakjaink kontúrját elveszteni fejedet
vállamra hajtod pihenni a
fárasztó csend terhének viselésében
hogy bizalomba burkolva enyhüljön
a vágy bennem a helyed foglalására
akkor is ha egy ideje nélküled kell buszoznom*

távolság

*a peronhoz érve elképzelttem
ahogy kíváncsi gyerekként szaladok
a sínek között minden idegen arcot
megvizsgáltam magam körül a hangokat
amik halványan egymásba mosódtak
szétválogattam mint fehéret a színektől
egyiket a lavórba másikat a gépbe
s így maradtál a kettő közt a harmadik
vágány mellett egymagad tekinteteddel
néha megcélozva egy másik világ
állomását ahol két peronnal közelebb*

*nézünk egymás szemébe a távolság
zakatolásában megérkezett*

a vonat

amire vártál hogy eltakarjon

s a fülke homályába temesse jelenléted

egyenlő szárú távozás

*A
kiálló
ágak érdesre
simogatták az ablakokat.
Minden kanyar egyenes volt
az üveg mögött. A kabin ajtajaiban
csiripeltek a meglazult csavarok, tükreiben
az ülések végtelen sorainak tere visszhangzott,
a hajlatokban a padló összecúsúzott a plafonnal. Minden
döccenő egyre erősebben szorította a bordákat, a fülkék ritmusra
szűkültek az üresség térfogatával, amíg magukba zsugorodva el nem
tűntek a sínek horizonton összeérő hegyes párhuzamában*

Eltűnt várakozás

*láttuk hogy a fák már virágznak
innen fentről minden ház kicsit görbe volt
homályos autók zaját mosta el a csönd
te visszahúztad nyakad az önmegtartóztatásba
ott ültünk ketten a domb tetején
én jobboldalt te pedig sehol*

COVACIU NORBERT

A testvérem

Abortuszom volt – mondta anyu az utcánkból kivezető kis hídon, egy koromsötét decemberi este. Már korábban is láttam rajta, nem úgy mozog, ahogy kellene, ahogy szokott. Sokkal lassúbb volt, többet pihent és többet jajgatott. Nagyon nehéz megfogalmazni, amit akkor, a hídon átmenve és az azt követő úton Zoli bácsiéig éreztem. Irdatlanul lassan haladtunk, ideges is lettem anyu csigatempója miatt. Rettentően izgatott voltam, ugyanis Zoli bácsi hozott nekem Magyarországról egy mobiltelefont. Az osztályban már csak hárman voltunk, akiknek nem volt mobiljuk. A szüleimet fél éven keresztül győzködtem, nagyon sokat durcáskodtam, rengeteget tanultam, hogy végre én is kiülhessek az iskola bejárata előtti lépcsőre, méltóságteljesen elővehessem a telefonom és játszhaszak rajta, akárcsak a többiek. Az a két szó csak nem hagyott nyugodni. Azt magyaráztam magamnak, hogy biztosan rosszul értettem.

Már elsőként minden tízesért tíz lejt kaptam a csokalyi mamámtól. Így kezdődött. Aztán jöttek a nagyobb ajándékok: *ha első leszel az évharmadban, veszek neked egy biciklit* ígéretet. Ennek is megvolt a hátránya: nem alakult ki bennem egyetlen tantárgy iránt sem elemi erejű érdeklődés. Csak azért tanultam, hogy vízálló karórám, bűvárszemüvegem, szintetizátorom, gitárom, futball-labdám legyen. Futball-labda. Emlékszem, mekkora kincs volt akkoriban. Jó, ha két gyereknek volt egyszerre a faluban.

Ennek ellenére, nem emlékszem olyan időszakra, hogy egy napig is focilabda nélkül maradtunk volna. Persze, ha nekem volt labdám, úgy éreztem, több vagyok, mint mások. Iskolából hazamenet mindenki úgy köszönt el tőlem, hogy *akkor majd ötkor a pályán*.

Van egy nagyon erős kép a fejemben, ami a futballal, labdával, velem és a faluval kapcsolatos. Olyan élénken él az emlékezetemben, hogy minden bizonnyal benne lesz abban a bizonyos filmben az életem végén. Már hetek óta egyetlen elrongyolódott labdánk volt csak, többször is meg kellett varrni. A varrást saját magunk csináltuk, legtöbbször a labda tulajdonosánál. Először kivágtunk egy akkora részt, hogy ki tudjuk szedni a belsőt, azt megragasztottuk biciklibelső-ragasztóval, visszahelyeztük, és bevarrtuk. Szóval, már hetek óta csak ilyen labdánk volt. Egy pénteki napon, emlékszem, mert másnap nem kellett menni iskolába, a szüleimmel bementünk Váradra, azt hiszem, pénzt váltottak, márkát. De most

COVACIU NORBERT (1988, Margitta) a nagyváradi PKE magyar nyelv és irodalom szakán végzett. Jelenleg pedagógusként dolgozik. Egyetemista kora óta jelennek meg novellái és könyvkritikái. Első kötetét készíti elő. A 2018. évi Tabéry Géza novellapályázat első díjasa.

nem ez a lényeg, hanem hogy vettek nekem egy vadonatúj bőrlabdát. Nagyon éhes voltam és fáradt is, de nem érdekelt semmi más, csak hogy mehessek a pályára focizni. Futottam, közben rúgtam a labdát, dekázgattam. Nem volt türelmem megkerülni a pályát, átdobtam a labdát a kerítésen és másztam utána. Mikor a többiek megláttak, abba hagyták a játékot, futottak felém, mindenki a nevemet kiabálta, fülig ért a szám, feldobtam a labdát és akkorát rúgtam bele, amekkorát csak bírtam. Örömujjongás. Ha erre gondolok, kívülről látom magam, olyan, mintha nem is én lennék a képen, pedig tudom, hogy én vagyok az, hiszen én voltam az egyetlen, akinek addig és azt követően is eredeti focilabdája volt, csakis én lehetek az. Ennek az emlékeknek a tökéletes ellentéte, amit a decemberi estén éreztem a hídon átmelve.

Furcsa gondolatok kavaroztak a fejemben. Bár csak hatodikos voltam, hirtelen összeraktam a képet, hogy anyu ezért volt rosszul a buszon úgy három héttel korábban. Valószínűleg akkor jött rá ő is, hogy várandós. Aztán eszembe jutott a telefon, hogy ez egy olyan boldog karácsony lett volna, ha ez az egész abortusz-dolog nem történik meg, vagy ha anyu nem mondja el nekem. Különben is, én megérdemeltem azt a telefont. Két egymást követő évharmadban voltam az osztály legjobb tanulója... Hirtelen elszégyelltem magam. Lassan haladtunk anyuval. Megvártam. Már nem akartam sietni. Sőt, legszívesebben nem is mentem volna. De haza sem volt kedvem menni. Nem szerettem volna látni se aput, se mamát, de legfőképpen anyuval nem akartam lenni. Legszívesebben sehohol sem lettem volna, meg akartam szünni. Alapvetően változott meg minden azzal, hogy anyu kimondta azt a két szót. El tudom képzelni, mit gondolhatott anyu, mikor állandóan azt fújtam, vegyen nekem egy telefont, ő pedig azon gondolkodott éppen, tartsa-e meg a gyereket vagy sem.

Egy szót sem szóltunk többet egymáshoz, csak mentünk a sötétben az untig ismert úton. Anyu elöl, én pedig utána. Lassan. Már nem akartam sietni. Az abortusz szón gondolkodtam. Ha vesztést mondott volna, egészen más lenne a helyzet, mert az azt jelentené, nem ők ölték meg. Anyám mindig megvetéssel beszélt azokról a nőkről, akik elvetetik a magzatjukat. Amikor ilyenekről volt szó, mindig hümmögött egyet és azt mondta, hogy *rengeteg anyának nem lehet saját gyereke, ők pedig ezt a mocsokságot csinálják*. Szerintem a szüleim akartak még egy gyereket. De nem akkor, amikor összejött, hanem évekkor korábban, mikor én is csak néhány éves voltam. Emlékszem olyan beszélgetésekre, amelyek a kistestvér eljövetelét készítették elő. De a testvérem úgy döntött, hogy késik egy kicsit. Vesztére.

Mikor odaértünk Zoli bácsiék kapujához, és csengettünk, először csak Burkus kutya jött elénk. Újfundlandi. Hatalmas jószág volt, és vemhes. Sosem értettem, hogy miért Burkusnak nevezték el ezt a hatalmas szukát, mint ahogy azt sem, hogy miért egy ilyen kutyát hozott Zoli bácsi védelmezni a portát, és egyáltalán, honnan jutott hozzá egy ilyen különleges-

séghez. Sok mindent nem értettem még Zoli bácsival kapcsolatban, de nem csak én voltam ezzel így. Az öreg úgy másfél évvel azelőtt bukkan fel a falu életében, ugyanis visszakapta a román államtól a birtokát, ahol a kommunizmus alatt strand működött, szóval úgy élt a faluban, mint valami kiskirály, a Südik utolsó leszármazottja. Mindenképpen üde színfoltja volt a falunak, aki mindenkivel kedves volt, bárkin segített, ha tudott. Például telefonokat vásárolt Magyarországról, amiket Romániában eladott...

Zoli bácsi beengedett minket, közben elmondta, hogy Burkusnak kiskutyái lesznek, úgyhogy vigyázzunk, ne simogassuk, én pedig ne játsszak vele. Bementünk. Megkaptam a telefont. Kipróbáltuk. Eljöttünk. Miután elköszöntünk Zoli bácsitól, csak ennyit mondtam anyunak: *kösz*. Azután nem szóltunk egy szót sem. Ő még annyit sem mondott, hogy szívesen. Minden bizonnyal könnyes volt a szeme, nem tudom, nem láttam a sötétben. A sötétségtől, ami kint volt, és a sötétségtől, ami bennem volt. Az úton hazafelé már kezdett kialakulni bennem az érzés, hogy én vagyok a hibás. Ha bármikor megkérdeztek, akarok-e kistestvért, habozás nélkül, határozottan, ellentmondást nem tűrve rávágtam, hogy *nem*, majd mikor megkérdeztek, miért, azt válaszoltam, *mert akkor meg kellene osztani a csokit*. Ezen mindig mindenki jót nevetett, még én is, néha megdicsértek, hogy milyen okos vagyok, és azt is mondták, hogy sokra viszem majd az életben, meg ehhez hasonlókat.

Apám akkoriban nem keresett jól. Anyu meg azt gondolta, hogy nem tudnának felnevelni még egy gyereket, főleg, ha az is ilyen követelőző lesz, mint én. Anyám mérlegelt, és döntött. Soha szóba nem került a téma a családban. Szerintem apu és mama azt sem tudják, hogy én tudom.

Hogy anyám min mehetett keresztül, azt csak jóval később tudtam meg, amikor az interneten nézegettem olyan videókat, amikkel a fiatalon terhesen maradt lányokat próbálják elriasztani a terhességmegszakítástól. Később, az egyetemen jelentkeztem egy vitacsoportba. Egyetlenegyszer mentem el, az abortusz témáját vitattuk meg. Az volt a kérdés, hogy gyilkosság-e. Öten voltunk jelen aznap este. Csak én gondoltam úgy, hogy a válasz igen.

Magány

Negyedik napja egyfolytában szakadt a hó, mintha a világot akarta volna eltemetni. Rideg napok voltak ezek: senki nem járt az utcákon, és a kutyaugatás sem hallatszott át a szomszédból. Ilyen barátságtalan időben szokta meglátogatni a halál a falut. Kiszemel magának néhány házat,

bekukucskál az ablakokon. Kiválaszt néhány embert, akiket magával visz a következő házhoz. És miután végigjárta a falut, eltűnik a kiválasztottakkal, nem látni néhány hónapig. Tánca viszi az embereit, akárcsak a szél a hópelyheket. Majd egy év múlva ismét felbukkan, és minden kezdődik előlről. Ilyen volt az idő.

És nekem is ilyen volt a hangulatom, mikor megérkeztem a falu határába. Apu már bő fél éve meghalt. Eleinte gyakrabban jártunk Vanival meglátogatni anyut, egy rövid időre be is költözött hozzánk, de nem szerette a várost. Azt mondta, nem kap levegőt a blokkban, és inkább visszaköltözött az apuval közösen felújított házba, ahol annyit veszekedtek egymással, és ahol a hátsó udvaron még mindig ott áll a nagy körtefa. Apu halála után megpróbáltam kivágni, sokáig kínlódtam, de végül rá kellett jönnöm, keményebb a törzse, mint gondoltam, és én sem vagyok olyan erős, mint szeretnék. Persze anyu a házban sem kapott levegőt. Állandó rosszulletek jöttek rá, ilyenkor mindenféle tüneteket produkált. Az orvosok nem találtak szervi problémát. Antidepresszánt adtak neki, ami bár a kedélyállapotán javított, a rosszulleteit azonban nem szüntette meg.

Mikor befordultam az utcába, telefonáltam neki. Kinyitotta a kaput, így ki sem kellett szállnom a kocsiból a dermesztő hidegbe, beálltam a garázsba. Mikor beértünk a szobába, láttam csak, hogy édesanyám arca a szokásosnál is fehérebb, tekintete semmitmondó, szája mintha egy egyenes vonal lenne. Általában ő volt, aki a beszélgetést elkezdte, érdeklődött, milyen volt az út, hogy vagyok, milyen volt a hetem, de most nem kérdezett semmit. Hangosan szífogott, majd a kályha felé fordult, ki akarta nyitni az ajtaját, de megtorpant, mintha nem lett volna biztos magában. Az ágyhoz kísértem. Furcsamód hagyta, hogy segítsék neki. Ettől megrémültem. Ez nem vallott rá, korábban zsigerből elhárította volna a segítséget. Közben leült, azt mondta, ez már így megy néhány napja.

Anyunak korábban, apu öngyilkossága után is voltak próbálkozásai, hogy magára vonja a figyelmem, de éreztem, ez most nem színjáték. Javasoltam, keressünk fel egy új orvost, viszont ő erről hallani sem akart.

Tudtam, hiába is mondanám neki, úgyis elhárítaná magától a tényt, hogy hiányzik neki apu. Bármennyire is utálták egymást, a sok veszekedés, az állandó zsörtölődés sokkal jobban összekovácsolta őket, mint azt valaha is gondolta volna.

Zavartan kérdeztem rá a kutyára. Láttam rajta, erősen töpreng, mint akinek nehezebb esik a gondolkodás, vagy nem tudja, az igazat mondja el, vagy valami hazugságot találjon ki. Ekkor már tudtam, Rámbó nem él. Anyu érzelemmentesen mondta ki: Rámbó éhen halt. Nem volt hajlandó semmit sem enni, pedig anyu, állítása szerint, még a legdrágább kutyaeledelt is megvette neki. Öt nappal ezelőtt, még mielőtt beköszöntött volna ez a szörnyű idő, saját kezűleg ásta el a körtefa alá. Arra gondoltam, lassan már semmi nem lesz, ami idekötne engem. A ház olyan idegenné vált.

Valójában soha nem éreztem magaménak. Én nem ebben a házban nevelkedtem. Apu is meghalt, és most Rámbó is...

Néhány nap múlva ismét egyedül mentem meglátogatni anyut. Az idő ugyanolyan rossz volt, mint két héttel korábban. Anyu meglepődött, amikor benyitottam a nappaliba. Az ágyon feküdt, nagyon nehezen mozgott, idő kellett neki, míg felkelt. Köszöntem, majd az asztalra tettem az orvosi papírt, rá pedig a négy doboz gyógyszert. Közben azt mondtam neki, hogy az eredményei jók, az orvos szerint nincs semmi baja, de azért ezeket a gyógyszereket felírta, mert ezektől javulni fog majd az állapota. Ezalatt mosolyt erőltettem a számra. A kályha felé fordítottam a tekintetem, láttam, nincs bent fa. Mondtam, kimegyek és hozok. Kiléptem a teraszra, nyeltem egy nagyot, hátamat nekítámasztottam a hideg ajtónak, a szemem kezdett elhomályosodni: lehet, hogy a halál most surrant be a házba.

B. MIHÁLY CSILLA

Az ebéd

*Magadra zártál minden ajtót,
halott, halott a csend belül,
kibomlik, lebben tört-fehéren,
akár az abrosz, szétterül.
Anyám a ráncokat simítja,
sír, mert apánk már nincsen itt,
térül-fordul s a félhomályban
elénk teríti könnyeit.
Kanálzörgésbe fúl a mondat,
hamvát a számban forgatom,
nehéz kövekként hull a morzsa,
járunk a friss halottakon.
Ezüstös porcelánharangok
dalát szívemre rácsukom,
ebédet költünk éji órán,
s apánk benéz a kulcslyukon.*

B. MIHÁLY CSILLA (1977, Szatmárnémeti) a kolozsvári BBTE vallás–néprajz szakán végzett. Budapesten dolgozik tördelő-grafikusként és korrektor-ként, illetve szerkesztőként egy internetes irodalmi portálon. Versei nyomtatott folyóiratokban, antológiákban jelentek meg. 2016-ban a Magyar Művészeti Akadémia díjazottja lett.

Fényhinta

*A fák alatt, a gyep felett
sugárkötélen lengenek
ezüstös sárga fénypihék,
bujkál közöttük némi kék.*

*Karöltve minden táncra kel,
előre-hátra, néha fel,
akár a hinta, lengenek
a fák alatt, a gyep felett.*

*Magam mögött a semmi fáj,
a mozdulatlan, messzi táj,
ahogy körötte szétreped
a ringatózó képzelet.*

*Csak állok, mint a nyársorok,
a fényre árnyam ráforog,
s a hártjavékony égen át
lenéz az Isten, mégse lát.*

Szabad a vers

*Nem vágyom én a nagy sikerre,
hol egymást bókkal hátba verve
unalmas emberek
kérődzik fel a borjúsültet,
s ahol egymás ölébe ültet
boldog boldogtalant.*

*Csillog-villog a senkiházi,
beszél, de annak súlya kvázi
nullával határos.
Nekem a vers valódi élet,
dicsvágy, mismásos semmiségek
nem izgatják agyam.*

*A szívem is csak újra s újra
pendül a tiszta égi húrra,
aranyló fénykörök
repülnek bennem szerte-széjjel,
csodákat látok minden éjjel,
s nappal álmodom.*

Intenzíven

*Az intenzíven nincsen angyal,
csak Isten, egymaga,
ott ül fejednél tiszta aggyal,
éjjel megy haza.*

*Nem kérdez semmit, tudja régen,
mennyit ér a szó,
de eljön reggel újra étlen,
legjobb véradó.*

*Lesz majd egy nap, hogy nem találod,
furcsa ébredés...,
egy kőbe, mint az elmúlt álmat,
téged épp bevés.*

Sarki csér

*Az ég a csendre ráfeszül,
a számon varratok.
Még nem beszélek váteszül,
ezért is hallgatok.*

*Elszánt vagyok, napfény, tavasz,
akár a sarki csér,
gyanús, ha nem, de jobban az,
ki mindig megdicsér.*

*Belát már néhány kulcslyukon
szabaddá vált magam,
igazra van csak gusztusom,
a többi tárgyatalan.*

*Feldobtam egy-két szót, jöhet
pár vissza-hógolyó,
legyen revansod bőrömet
csak éppen horzsoló.*

Felriadva

Még éjjelente felriadsz, ha csörtet
szobád alatt a pesti forgalom,
sziréna vijjog, reng a ház, a körzet,
s az utcazaj egy suttogó vadon
neszével rémít, vállaidra görnyed,
előtte körbeleng a négy falon,
verítékcsepp pereg, akár a kláris;
nem oly rég így hagyott itt jó apád is.

A szenvedésnek csendbe fúló mérge
kihűlt imádra lassan rácsorog,
felszisszennek az égnek nyílt sebére
a görcsbe rándult, csontos házsorok,
s amint a megnyúlt délelőtt elérte,
még láttam, hogy az élet ellobog,
kiles szeméből, mint a fáklya lángja,
szétcsap felénk, s a dermedt fénybe rántja.

Tünékeny

Ereszcsatornán fény zubog,
hólé csöpög le, cseppre-csepp,
már egyre gyorsabb s csendesebb,
de még a föld, ha indulok,
felszisszen, teste seb.

A ház előtt kutyánk lazít,
hasáig ér a sárga nap,
álmot lát, néha hátrakap.
A szél Khlórisznak zászlait
kibontja sápatag.

Tünékeny, szép e perc, talán
megfogni fáj, vagy nem merem;
mi lesz, ha elvész teljesen?
Bósz, daltalan tél-éjszakán
vajon ki tart velem?

SZAMOS MARIANN

Faaprítás

Megtörölte könyékig vizes karjait, miután a kezével húzta le a zsíros habot, és egyenesen a mosogatókagyló közepébe spriccentette az egésztestet. Ahogy a rossz szagú és durva, narancssárga rongyba törölgette a kezét, eszébe jutott, hogy nem ártana kicserélni a vizet, soká lesz még éjfél, és rendes munkát kell végezni, könnyíteni magán, ahogy lehet.

Kétóránként tanácsos volt vizet cserélni, de ha sok a munka, lehet óránként is. Persze csak nyáron, mert akkor meleg víz úgyszincs, egyáltalán egy csepp se. De már nem volt kedve újra belenyúlni a gusztustalan színű vízbe, majd ha visszajön a cigarettaszünetről.

Ledobta a csúf, fehér műanyag kötényt az egyik tányérokka megrakott polc mellé állított, egyszerű kis támlás faszékre, és átment a fehér csempével kórházszerűen burkolt folyosó két szűk fala között, majd benézett a konyhába, hogy nagyjából felmérje, kik azok, akik már kinn tartózkodnak. A konyhából áradó hőség hullámokban bódította a fejét, és azonnal verítékezni kezdett. Az ajtóhoz sietett, s amikor az esti hús levegő az arcához ért, egy pillanatra behunyta a szemét, és nagyon mélyet lélegzett.

Kiment a hátsó udvarra. A cigarettázók számára fenntartott sarokban már sokan üldögéltek az alacsony székek gyanánt használt sörösüvegek lábain, és parázsló fények ugrándoztak az asztalon heverő kék műanyag hamutartó körül, mint ragadozó, rovarlárvákra leső szentjánosbogarak, akik nem félnek az őket körülölelő sötétségtől. Senki nem vette a fáradságot, hogy felkattintsa a kapcsolót, ami halványsárgás fényt szabadított volna rájuk a fejük felett lógó kicsiny lámpából. Így nem lehetett a kint lévők nyüzött arcába nézni.

A nem füstölők a füstölők mellett foglaltak helyet, a hamutartó pedig, amely mintha az idők kezdete óta az asztalon hevert volna, csupán időnként mozdult el örökös helyéről, amíg valaki kiürítette, néha előlbitette. A pincérek csinos poharakból üdítőt vagy más, a bárból kapott ínycsiklandó italt kortyolgattak, a szakácsok és segédek pedig régóta elhűlt tejeskávét szopogattak kopottfehér csészékből – azt is maguknak főzték le, az eredet nélküli, közös kotyogásban.

A férfi megállt a falnál, és lassan előkereste zsebéből a piros Winstont meg az öngyújtót. Mielőtt meggyújtotta volna a saját cigarettáját, egy nemrég munkába állt fiatal pincérlánynak adott tüzet, aki épp akkor csatlakozott hozzájuk, és akinek nem tudta a nevét. Sose tudta – mert soha nem is

SZAMOS MARIANN (1988, Margitta) újságíró. A kolozsvári BBTE történelem-régészet szakán szerzett diplomát, majd a kulturális örökség védelme és kutatása területén mesteri képzésben részesült. 2018 februárjáig a Reggeli Újság tudósítója volt.

akarta tudni – a nevüket, hisz olyan egyformák voltak, csak jöttek-mentek, nyárról nyárra, évről évre, cserélgették a változó fazonú uniformisokat.

– Micsoda barmok! – öntötte ki a szívét felindultságában a fiatal lány. – Itt ülnek két kávé mellett már egy órája, és még zokon veszik, ha rájuk nézek, és megkérdem, óhajtanak-e mást is! Nem tudják ezek, hogy a rövid kávé mellett nem szokás ücsörögni?! – állapította meg fanyar képpel. – Micsoda hülye egy képet vágtak! A borraivalónak biztos annyi! – és egymásba kulcsolt lábakkal nagyot szippantott a vékony cigarettából, majd alig szíva le a füstöt, nagyokat pöfékelt, és közben röhögött.

Kényes témát érintett a leányzó, a borraivaló mindenkinek fáj, de legjobban a konyhán dolgozóknak, akiktől néhány hónapja vonták meg ezt a kis pluszt, és tulajdonképpen a taxipénzüket vették el. Senki nem akart hozzászólni a kislány kirohanásához, nem akartak újabb vitát, ezért csak hümmögtek, mélyet szívtak a cigarettájukból, és ki-ki iszogatta tovább a maga italát.

Mindig munkáról beszéltek, ez volt az egyetlen közös témájuk, ami kimeríthetetlennek bizonyult. Az idősebbek sokat emlegették a régi szép időket is, hiszen a konyha alkalmazottainak a fele már hosszú évek óta dolgozott az étteremben, és bár a tulajdonosok sem mindig állták ki a vendéglátói szektor nagy próbáit, ők maradtak, folytatták a munkát. Nem mondhatni, hogy ragaszkodtak a helyhez, különösen alkalmatlan vezetőség idején volt nehéz, de kitartottak, mert vártak valami mást, jobbat, akár itt, akár máshol.

Agyonhajszoltak voltak, mint mindig, és ilyenkor kevesebbet panaszkodtak, csak ültek, pihentették elnehezült, oszlopszerű lábaikat, és élvezték, amit fogyasztottak.

Pista, a mindenes, az asztalukkal átellenben újra nekiállt a faaprításnak, amit még kora délután elkezdett. Nem volt ő rossz fiú, mindenki tudta, hogy mennyire nagyon meg akart csinálni mindent, amit rábízta, ugrott egy szóra, de valahogy kifolyt a szűnni nem akaró munka a kezei közül, nem tudta megszervezni magát. Görnyedt háttal, magányosan, a cigarettázók számára távolinak tűnő gyenge lámpafényben dolgozott, hogy holnapra maga mögött tudhassa ezt a napot, és rossz idegeivel megpróbálja szembenézni egy másikkal. A férfi el nem tudta képzelni, hogyan bír nekiindulni a reggelnek nap mint nap, tudva azt, hogy újabb hosszú, keserves és értelmetlen órák várnak rá. A gyomrába nyilalló felismeréstől előbb nyelt egyet, aztán összeszorított ajakkal aprókat bólogatott.

Pista minden egyes mozdulatnál egyre inkább kínlódott, úgy emelte a fejét, mintha a még földben gyökerező fával készülne birokra kelni, és jóformán erőtlenül csapott le a tuskókra. Egyre nagyobbakat pihent, és törölte a keze fejével a homlokát. A férfi elfordította a fejét, és fájdalmasat rándult az arca. Aztán az asztal társasága felé nézett, telefonjukat babrálva a szombati foglalásokat és a várható beosztásokat tárgyalták, de ügyet sem vetettek Pistára. Talán a fejsze-csapásokat sem hallották.

Elhaladt mellettük Stefi, a barman, aki még néhány üres darabbal növelte az udvar egy eldugott sarkában felhalmozott ládasorok sötét tömegét, aztán

odajött az asztalhoz, és a legidősebb szakácstól, Bálinttól kért kölcsönbe egy öngyújtót, mert a sajátját megint elszórta valahol. Bálint kérdés nélkül odaadta neki, és István el is ment vele, megígérve, hogy hamarosan visszahozza. Stefi még diák volt, kommunikáció szakra járt az egyetemre, és nem lehetett tudni, mi lesz belőle, de fő, hogy tanult, ismeretlen volt előtte a jövő, és akart egy kis pénzt keresni. Ő soha nem velük, hanem mindig a vendégek közelében, a főpincéreknek és a teremfőnököknek fenntartott teraszrészen gyűjtött rá, mindig jó kedve volt, hiszen álmok és kidolgozott tervek birtokában még félvállról vette az életet. Soha nem ült le velük beszélgetni. Mindannyian érezték, hogy nem közējük való. Senki nem tette volna szóvá neki, ha mégsem hozza vissza az öngyújtót.

A férfi felnézett az égre, és a homlokán futkosó ráncok váratlanul kismultak. Meglepetésére nem beláthatatlan, csillagok nélküli sötétséget, hanem valami különös, vattacukor-szerű, homályos sűrűséget látott: köd-szerű, sűrű felhőket, mintha narancs-rózsaszín tejszínhab vonta volna be az esti égboltot. Csodálatosnak találta a látványt, az észrevétlenül kibomló takaró néhány másodpercre, amíg rajta tartotta a szemét, átmelegítette fakó szívét.

– Nézzetek fel! – szólalt meg váratlanul. – Hát nem gyönyörű? – kérdezte, és újra felnézett az égre. A többiek követték a tekintetét, majd értetlenül a férfira pillantottak, és ugyanolyan fásult képpel folytatták a félbehagyott eszmecsserét.

Hamarosan eloltották a cigarettavégeket, és visszamentek dolgozni. Nem sokkal utánuk a férfi is ugyanezt tette, de előtte még egyszer felnézett az égre. Kicsit megrázta a fejét.

Csak Bálint maradt még, aki lehet, hogy az öngyújtóra várt, és Pista, aki semmit sem várt, talán csak egy új holnapot.

Játszunk

Jéghideg volt a fogantyú, undorodtam hozzáérni a kopott, szürke műanyaghoz. A tapintást követően az undor végigszaladt a karomon az idegszállakon, fel egészen a fejem búbjáig, és befészkelte magát az arcomba, megfájdította a szemüregemet.

Utáltam belegondolni, hogy itt az ősz, és a csupasz székek a mérsékelt erejű fűtés ellenére is hónapokig használhatatlanok lesznek. Szeptember van, de lehetne akár február is, mindenkin vastag sál, meleg sapka, és fúj a szél, tépkedi a faleveleket, s azok tehetetlenül adják meg magukat az erejének.

Próbáltam két ujjal kapaszkodni, a lehető legkisebb felületen érintkezni az anyaggal, de már felkelt a nap, kevesen voltak körülöttem, a néhány, ingatagon álló utas ide-oda himbálózott a kocsiban, nem volt hát kinek diszkréten nekidőlni. Sort cseréltem, átvonszoltam magam a bal oldalra, hogy ne lássam az esővíztől felkavart barna folyót, és a jobb oldal hátsó székeit figyeltem, a bennük ülő utasokkal.

Egy szép, magas srác és egy átlagos külsejű lány egymás mögött ültek. A fiú egy csinos néni mellett foglalt helyet, aki retiküljén pihentette tejfehér kezét, miközben a párás ablakon át nézte a várost; kalap volt rajta és sötétkék-fehér kockás kiskosztüm. Furcsának találtam, hogy leült a fagyos székre, mi idősebb hölgyek inkább állunk, semhogy alaposan felfázzunk, édesanyánk megtanított minket a múlt században, hogy vigyázzunk az egészségünkre, mert az egészség az egyetlen, amivel igazán törődni kell ebben az életben.

Nem nyilvánvaló, hogy együtt járnak, lehetnének haverok is. Fesztelenek, semmi sem zavarja meg őket, semmi sem képes kizökkenteni őket a fiatalság biztosította gondtalanságból, amely még hosszú éveken át ringatja őket. Időnként szólnak egymáshoz. Középközlések lehetnek. A srác nagyon szép, alakja ülve is vonzza a tekintetet. Vastag bordó sálba burkolózik, barna haja egyszerű kis kontyban moccan a feje tetején. Megmogsimogatja két-három hónapos szakállát.

Előrébb mozdulok, hogy jobban lássam az arcát. Olyan, mint a tejeskávé, inkább több tejjel, mint kávéval, és mogyoróbarna a szeme. Vajon hová megy? És miért éppen ezzel a lánnyal megy? Milyen jövőt képzelsz magának, és vajon ezt a lányt látja maga mellett abban a jövőben? Tudatosak-e a lépései, vagy csak előtte is végighúzódik a milliárdok által kitaposott, a születéstől a halálig tartó és a kettő között semmi rendkívülit nem tartogató életút? Ő is csak lépked, ostobán? Micsoda csalódás lenne!

Fáradt vagyok, megint rosszul aludtam. Alig tudok odafigyelni a kettejük közt elejtett szavakra. Képeket kell lefotózni valami könyvből, azt mondja a lány. Nem látom a kezét, ahogy feléjük siklik a tekintetem, de valamit csinál az előtte álló szék támlája mögött.

Próbálok kinézni az ablaküvegen túli szürkeségbe, de a fák és bokrok égisz érő búskomor zöldjén kívül nem tudok másra odafigyelni, hangokat és mindenféle zajokat is csak akkor hallok meg, ha erősen koncentrálok rájuk. Zöld, szürke, szürke, zöld, barna...

A lány napszemüveget akar vásárolni, és most akar nekiindulni keresgélni. A fiú nem válaszol, de úgy tűnik, a lány nem is vár tőle szóbeli választ, mert szavak nélkül is remekül kommunikálnak, a napszemüveg-keresésre biztosan sor fog kerülni.

– Megtanulom a matekot, utána játszunk – teszi hozzá a lány, és előnyújt egy cigarettát a srácnak. Egy másikat a hátizsákja oldalzsebébe csúsztat, az előállításához szükséges eszközöket pedig, a papírt, a vágott

dohányt és a cigarettatöltőt gondosan elcipzározza, a kiszóródott dohányt pedig minden aggodalom nélkül maga elé, a földre söpri.

A villamos megáll. Mindketten felállnak és leszállnak. Nem látom, mert nem nézek oda, de tudom, hogy megfogják egymás kezét, és a lány kicsit hozzá bújik, aztán elindulnak és rágyújtanak, vagy előbb rágyújtanak, és aztán indulnak el, kéz a kézben.

Mindegy. Elfordulok.

Újabb fájdalom hasít a gyomromba.

A fogantyú langyos.

RUMI ENIKŐ

A kor szépségideálja

*A kor szépségideálja...
kiül az arcodra. Petri után is
ígér még valamit az az aprómintás kékfestő ruha...
fiatal, vagy csak megtévesztő – klasszikus arcéled
mégis elbizonytalanodik.
A kor szépségideálja,
ha nem tudnád, te vagy:
habár célod a kortalan szépség.
Az aprómintás kék
nem állja a tekinteted.*

RUMI ENIKŐ (1989, Budapest) az ELTE spanyol szakán végzett, bölcsész, a költészet mellett műfordítással is foglalkozik. Egyetemi éve alatt több alkalommal nyert műfordítási pályázaton, önálló művei az interneten és nyomtatott formában egyaránt megjelenő holnapmagazin.hu folyóiratban olvashatók.

Tökéletlenség haikukban

*(Helyzetjelentés.)
Helyzeti előnyből nem
támadsz. Szívesen venném.*

*(Hátrányos helyzet.)
Stratégiai pontjaim
közt nincs fedezék.*

*Még ne indulj el.
Ha elmész, térj vissza.
Elfelejténél.*

Ráunsz

*Mégis maga mögött hagy.
Talán meg se mozdulsz közben,
se te, sem a fák.
Csak a vonat nem ereszti el a szemed,
fénycsíkok taposnak át az üvegen,
s te oda vagy szegezve az úthoz.
Minden mozdulat megkínoz,
ahogy átfolyik rajtad az egész, nap mint nap.
Undor és szomjúság: semmi más nem bizonyítja,
amin keresztülmentél.*

Rajtad ment keresztül.

Vérnász

*Lesz még egy órád, amíg a nap kilép
a tükörképéből. Meggondolod,
ki volt, akivel idáig jöttél.
Szépsége nem mentség, te mégis azon tűnődsz,
míg a vérszín lakk a körmödön megszárad,
hogyan karmolod majd mellkasát:
gyönyörrel, és dühvel – mert minden hiába.*

Szintézis

*Ásít az ébredő város. Kocsik
darabos krákogása, macskák
tavaszi kakofóniája, harmat
kopog a palatetőn.*

Vörös foltok válnak szét
svájccisapkává és harisnyává.
Kávé szurtos hangja. Kesernyész illata
sálként csavarodik rám. Nem akarom
lefejtetni magamról az álom
nehézkes mancsát.

Lassúság.

Ars poetica

A szó és a mozdulat
nem addig tart,
amíg te akarod.
Tudja magáról benned,
honnán indul,
és hova érkezik.
Tisztséged: megtanulni,
mi érinthetetlen,
és mi a tiéd.

Vigyázz.

Lehet, hogy éveken át
figyeled,
de csak egyszer hallod.

SAITOS LAJOS

Gerezdek

Aforizmák, naplójegyzetek

Horváth Imre emlékének

„A humor a költő vidám halála.”
(Atanasz Dalcsev)

Ha az igazhitűeknek a hitét pénzre lehetne váltani, még több szegény ember lenne e vidéken.

*

Ha csupán jó történe velünk, mi örömünk lenne az életben; valamely „mű” olvastán, láttán, hallatán nem éreznénk a felszabadító katarzist.

*

A szabadság: fogalom. Ám némelyik „írastudónak” fogalma sincs arról: mi az, hogy „fogalom”.

*

Nem minden szó embernek való. Van, amit nem bír a gyomor, sem a nyomdafesték.

*

Nem minden fenékgig tejföl, ha alulról kezded a nyalakodást.

*

Ó, szent együgyűség – ó, szent kétértelműség!

*

Egy kis álmatlanság, „hajnali részegség”, kellő és jó lelkiismeret, és máris működik az ihlet.

*

SAITOS LAJOS (1947, Soponya) felsőfokú energetikus oklevelet szerzett, elvégezte a MŰOSZ újságíró stúdióját. A Fejér Megyei Hírlap munkatársaként ment nyugdíjba. Jelenleg a Vörösmarty Társaság Vár c. folyóiratának olvasószerkesztője. Elismerései: Lánosz Kornél – Szekfű Gyula Ösztöndíj (1993, 2005, 2012, 2017), Napút Nívódíj (2012). Tizenegyedik kötete: Túl a fényeken (2017).

A félreértések elmúlnak, a sértődések – „tüske a köröm alatt” – megmaradnak.

*

„A villám, mely egyet lesújt, világít másnak” – olvasom Eötvös József filozofikus aforizmáját. S kicsit hátrébb: „Éppen az nem hallja a dörgést, kire a mennykő lecsap.” – Ez meg már „tisztá” fizika. Fénytan.

*

Mindennek van keletkezése, s minden keletkezésnek története; minden leírt, kimondott vagy eltitkolt „dolognak” van keletkezéstörténete.

*

Az ember belső „mezsgyéit” sem ismeri eléggé, nem hogy végzetlen határait.

*

Az ember – a mégoly gondolkodó is –, aki nincsen tisztában saját korlátaival, gyakran üti be a fejét.

*

Helyben vagyunk! – mondja a pajzstetű, amikor megtelepszik a fán.

*

Kutyából még lehet szalonna, de a szalonnából már soha nem lesz kutya.

*

Az élővilágban a legkisebb zaj is jajveszékelés.

*

Senkik és semmik vagyunk; lélek által leszünk valakivé.

*

Válogasd meg ellenségeid, ők lesznek a barátaid.

SZILÁGYI ALADÁR

A belülről áradó fény titkai

Vinczeffy László festő, szobrász, grafikus művészetéről

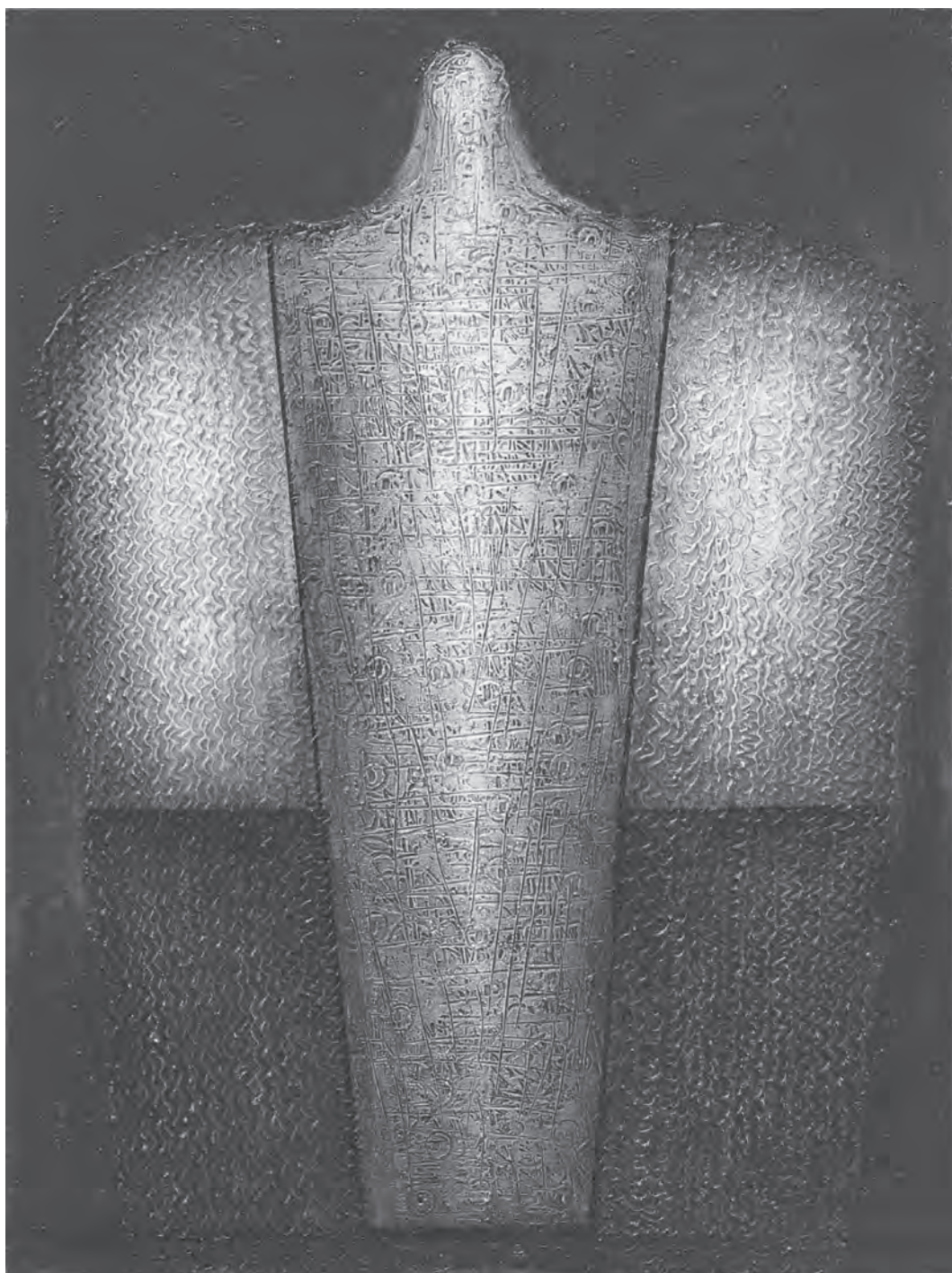
Művészet

Amiként az emberi test sejtjei folyamatosan kicserélődnek (elpusztulnak, újratermelődnek), akként újul meg időnként a vérbeli alkotó művészete is. A művészi megújulásnak viszont – a biológiaival ellentétben – nincsenek általános, mindenkire érvényes törvényszerűségei, a művészi evolúció egyénre szabott szabálytalan folyamat. A mesterségbeli tudás gyarapodása, az alternatívák lázas keresése, az ösztönösség szabadságának és a tudatosság önfegyelmének az ötvöződése a sajátos világteremtés csodáját eredményezi. Számunk képzőművésze, Vinczeffy László piktúrájában (aki pályáját nyomon követő műtészek megállapítása szerint átlagosan ötévente fogalmazza újra önmagát) akkor következett be a nagy „kopernikuszi fordulat”, perspektíva-váltás, amikor a festőiségen túli elvontság mezejére lépve vette magának a bátorságot, és teljesen felhagyott a figurális ábrázolással, a narratívákat kínáló munkákkal. Ezzel a fordulattal viszont világformáló ereje jelentősen gazdaggott, addigi expresszionista formavilágát, harsányabb színhasználatát sokkal visszafogottabb, árnyaltabb, elmélyültebb, metafizikus szemlélet váltotta fel. A hol kozmikus ősködöket, világűrbeli képződményeket idéző, hol a mélytengerek élővilágának fluoreszkáló szörnylényeire emlékeztető, mintegy azokat felszínre hozó Vinczeffy-remeklések a szemlélt új, soha nem tapasztalt valóságélménnyel ajándékozzák meg. A vegyes technikával vászonra vitt *Angyal* például, avagy a *Fénybódulat*, az *Archaikus oltár*, a *Bronzpalást*, a *Rézkapu*, a *Titok*, az *Izzás*, a *Kitörés* alkotója számára a „vajúdás” korántsem fájdalommentes folyamat, hiszen „egy mű megteremtése alatt – vallja – olyan érzésekkel találkozom, ami szenvedést és kiteljesült boldogságot ad és okoz.”

A Vinczeffy alkotta képtárgyak megfejthetetlen, ismétlődő csodája az – a gyakorta sötét alapszínek, mélybarnák, lilák, szürkék stb. alkalmazása ellenére –, ahogyan a vásznon

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankotta). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet–Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erport. ro főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

megörökített egyedi, sosemvolt alakzatai felizzanak, amiként belső tűz, rejtelmes-titokzatos fény árad ki belőlük. Mintha egy-egy vászonra örökített alakzat belsejébe valamilyen különös hatású fényforrást rejtett volna a művész, a rejtett forrásból kiáramló fény átszüremlik a burkolat gazdagon kiképzett szövetének pórusain. Magam a magam használatára, az egyszerűsítés kedvéért „töklámpás-effektus” elnevezéssel illettem fénybűvésznünk ilyenét mutatványait. Egyik méltatója, Novotny Tihamér szerint: „Fényei általában belülről, a mélyből törnek a felszínre, hogy **ikonikus sugárzásokkal** átlényegítsék, színeváltozásra »kényszerítsék« a festékmasszák sötét bőréből, mintás ruhájából,

*Angyal, 2016,
olaj, vászon, vegyes technika,
120 × 90 cm*

majdnem homogén tónusából kibontakozó alakzatok domborúvá és/vagy homorúvá csalt »csúcsfelületeit«. Többek között innen, ezekből a fémes csillogásokból, anyagtalanító, nemes színragyogásokból eredeztethető **műveinek ikonszerű hatása**, amely legyőzni igyekszik a képek, az ember, a művész másik, a tudattalanban fészkelő démonikus természetét: a halál, az elmúlás, a félelem, az elidegenedés, a

magány, a bizonytalanság, a »létrontottság« érzésének valós rettenetét.”

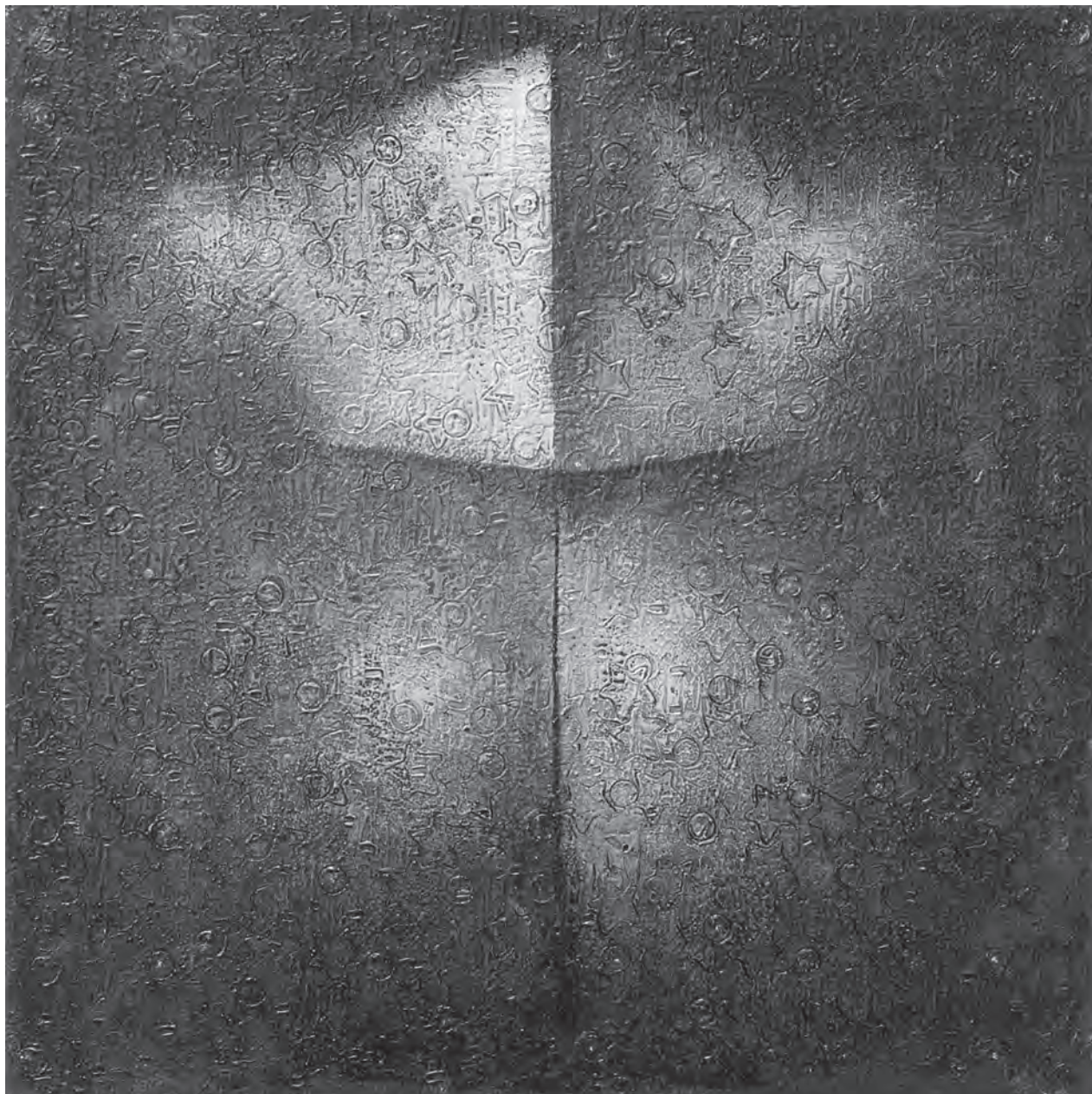
Szimbolikus erejű formáinak felületi festékrétegeit gyakran homokkal, cementtel, márványporral, akár műanyag darálékkal elegyíti-dúsítja, bonyolult textúrát eredményezve. A minden, a bármi, az akármilyen anyag hasznosításának gyakorlata valamelyest emlékeztet az egyébként teljesen más irányból érkezett és másfelé tartó arte povera művelőinek megoldásaira. Művésznünk az így létrejött, a harmadik dimenzió felé törekvő, már-már térbe kilépő alkotásainak felületeit késsel, kaparóval, egyéb alkalmas eszközökkel felvitt, rovátkolt, aprólékosan felkarcolt mintázatokkal díszíti. (A Vinczeffy alkalmazta alapozó technika, formavilág, maga a szemlélet is, rokonítható mesterének vallott nagyváradi képzőművésznünk: Jakobovits Miklós megoldásaival. Ő is előszeretettel rögzítette, gyötörte

*Fényharmónia, 2015,
olaj, vászon, vegyes technika,
90 × 120 cm*

VINCZEFFY LÁSZLÓ (1946, Atyha, Hargita megye) Munkácsy-díjas magyar festő, képre Restaurátor. A kolozsvári tanárképző főiskola rajz szakán, majd a bukaresti képzőművészeti főiskola restaurátorképző szaktanfolyamán végzett. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum képre Restaurátoraként 19. századi festményeket restaurált. Saját festményeivel számos csoportos és egyéni kiállításon szerepelt. Alkotói szemléletében egyaránt fontosnak érzi erdélyi gyökereit és a világ művészeti életében végbemenő változások figyelemmel kísérését. A Magyar Művészeti Akadémia tagja.

vászonra a legváltozatosabb alapanyagokat. Saját világát megteremtő „tanítványa” nem véletlenül szentelte egyik, *in memoriam* munkáját éppen a mi Miklósunk emlékének...)

A fentebb idézett, Novotny Tihámér által megfogalmazott méltatás szövegéből előre megfontolt szándékkal emeltem ki a Vinczeffy műveinek „ikonszerű” hatását magába foglaló minősítést, hiszen ez az oly gyakran álomszerű, szürreális, titokzatos világ, minden absztraháltsága mellett, minden absztraháltsága ellenére, spiritualitással, szakralitással

telített üzenetek hordozója. Ne értsük félre: művésznk nem „ikonfestő”, de ahogyan egy-egy absztrakt képtárgya alaptónusának minimalista alkalmazását követően, azt egyre-másra árnyalatokkal gyarapítja, ahogyan az általa vászonra vitt alakzatok faktúráját feldúsítja, annak ered-

ménye egyaránt érzelmekkel és spirituális potenciállal telítődik. Megfogalmazása szerint: „Festményeim nézőit a megszokott mindennapi látástól olyan irányba szeretném

*A fény halála, 2017,
olaj, vászon, vegyes technika,
100 × 100 cm*

elvinni, ahol azonosulni tudnak műveimen keresztül azzal a **szakrális hangulatot sugalló csenddel**, ami meditálásra készíti őket.” Nem, egyáltalán nem erőltetett Vinczeffy jelenlegi alkotói periódusát a „három m” jelzővel minősíté-

Bujkáló fények, 2015,
olaj, vászon, vegyes technika,
90 × 120 cm

Hajlat, 2016,
olaj, vászon, vegyes technika,
110 × 100 cm

ni: piktúrája metafizikus, mágikus, misztikus fogantatású.

Novotny Tihomir nagylélegzetű esszéjében magasan túllép a Vinczeffy-opusok primer, első látásra megfogalmazható interpretációján: „Festményeit olyan titoklényekként is értelmezhetnénk, amelyeknek vagy akiknek egyrészt mintha tökéletesen működő érzékszerveik lennének az ember megszólítására, másrészt mintha a szó szoros értelmében *képesek* (!) lennének a sötét hangulatú absztrakt-emblematikus *szenvedéstörténetek*, az erotikus kísértések, az elmúlással küszködő pokoli és alvilági hangulatok, valamint a felragyogtatott, a »küszöbfeletti létet« megidéző, ünnepélyes és elragadtatott *mennyországi örömrzések* szürrealista, szürnaturalista (!) és szürenonista (!) megjelenítésére és közvetítésére. Talán csak a középkori keresztény misztika és festészet volt képes erre az egyszerre *szakrális-spekulatív* és *fizikai-érzéki* attrakcióra. (...) Festőnk legtitokzatosabb képlényei mintha többnyire valamilyen szakrális térben tündérkednének, mintha majdnem homogén anyagszínkődökben lebegnének és ékszerkednének, mintha a szent szimmetria láthatatlan világtengelyére születnének, arra függeszkednének.”

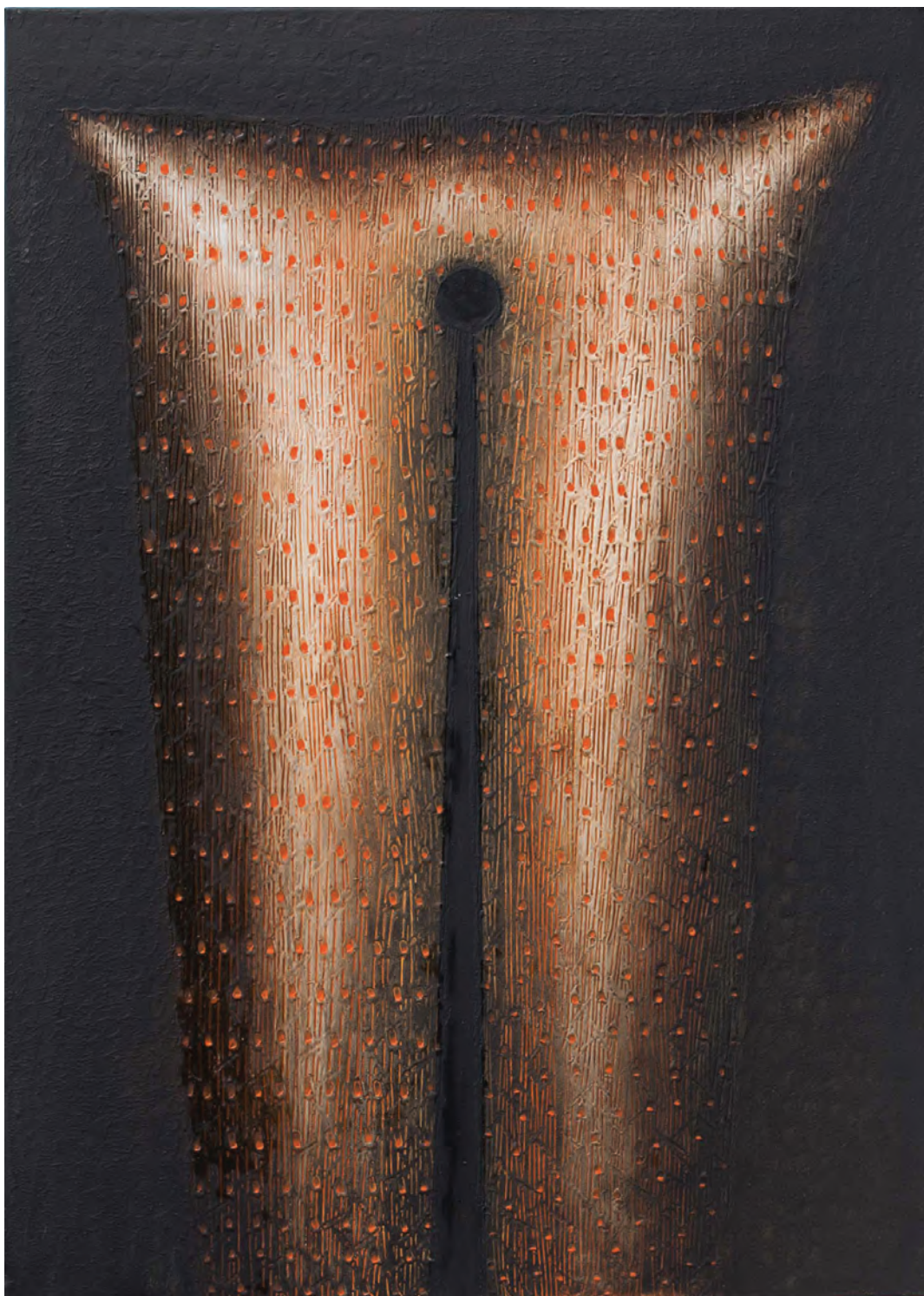
Számunk képzőművésze – megszólítottjai öröme – nem „ragadt le” a transzcendenciába emelkedő-merülő festészetnél. Éppen a térbe való kilépést megkísértő képtárgyai készíthették arra, hogy elkalandozzon

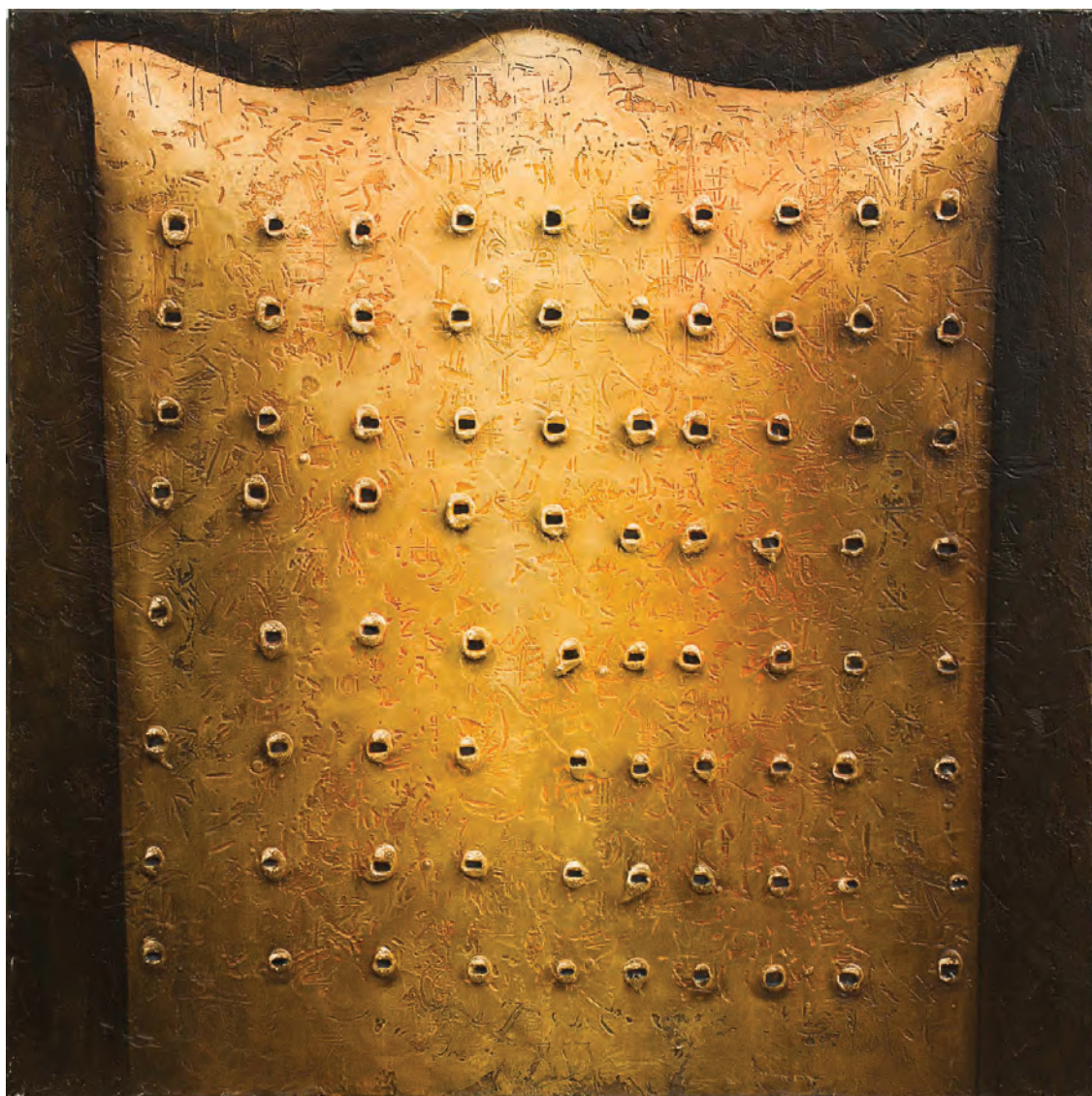
a „valódi szobrok” oldottabb, játékosabb, dinamikusabb világába is. A művészt nem elégítette ki a kétdimenziós táblaképek kötöttsége, ezért változatos szobrászati objektumokat, fa alapanyagú kisplasztikákat, alig megmunkált rönköket, térplasztikákat és a képekkel leginkább rokonítható, azokkal felelő, dekoratív alakzatokat hozott létre. „A képeim kérték a három dimenziót” – indokolta a művész. Nagyobb méretű változataik állandó kiállítás keretében láthatók szülőfalujában. Az atyhai kert „haszon-talan kacatok” hasznosítása révén kreált „vidám” szobrai, installációi, az *Udvari bolond*, a *Darázs*, a *Felemelkedés*, alko-

tójuk játékos kedvének hála, a „varietas delectat” örömeinek kiapadhatatlanságát bizonyítják. És még szót sem ejtettünk számunk képzőművészenek grafikusai erényeiről, melyek ennek a bizonyos gyönyörködtető változatosságra való törekvésnek a termékeit eredményezik, melyek a piktúra, a plasztika művelésébe „belefáradt” művész számára felüdülést jelentenek...

Tört fények, 2017,
olaj, vászon, vegyes technika,
100 × 140 cm

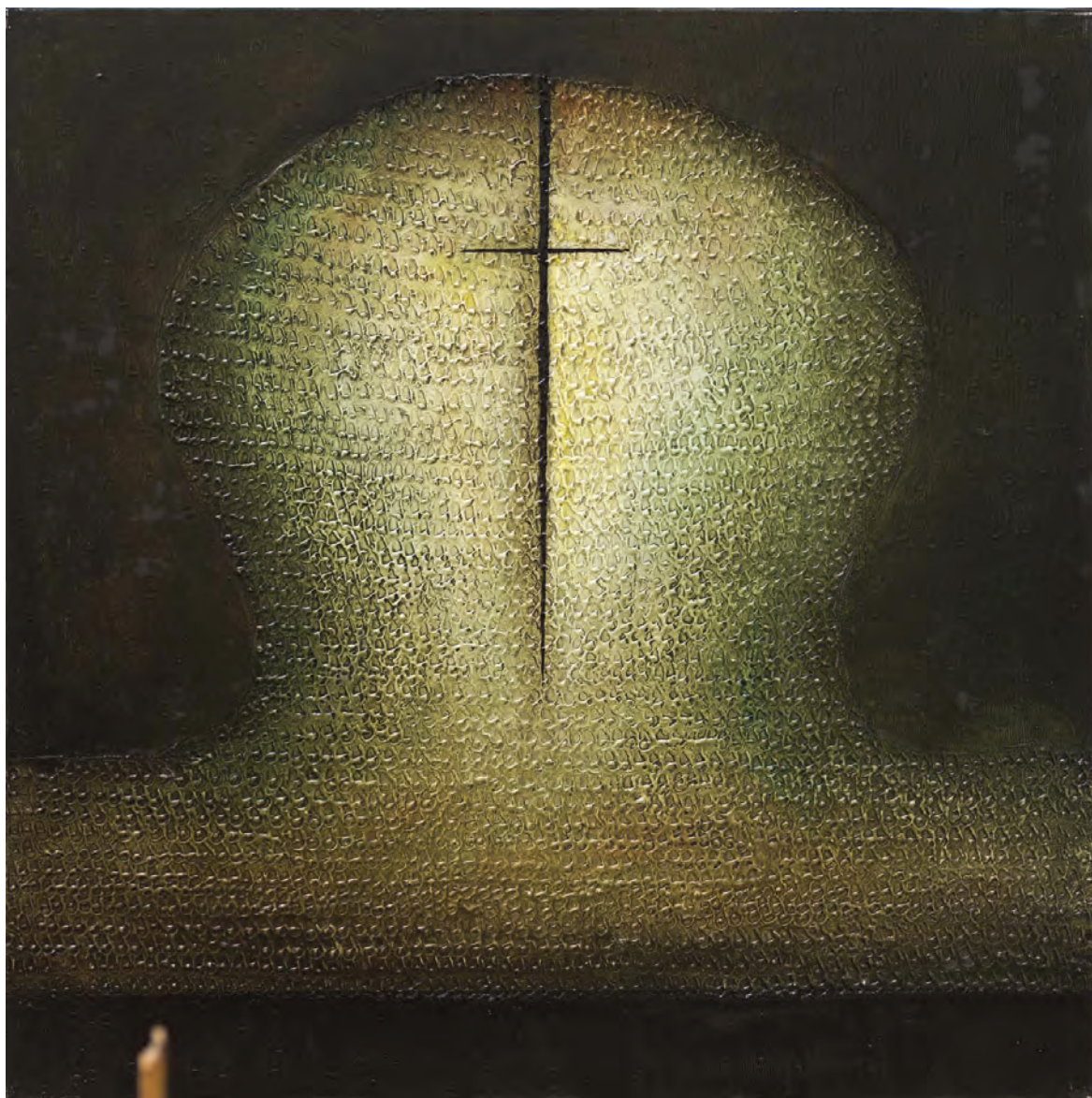
*Fénytest, 2017,
olaj, vászon, vegyes technika,
140 × 100 cm*

*Golyó szózat, 2016,
olaj, vászon, vegyes technika,
100 × 100 cm*

*Ősi üzenet, 2016,
olaj, vászon, vegyes technika,
100 × 100 cm*

*Kultikus tér, 2016,
olaj, vászon, vegyes technika,
100 × 100 cm*

*A fény siratása, 2018,
olaj, vászon, vegyes technika,
100 × 140 cm*

*Fénytömbök, 2015,
olaj, vászon, vegyes technika,
90 × 120 cm*

*Herceg, 2014,
festett fa,
225 × 98 × 20 cm*

*Radar, 2013,
festett fa,
190 × 67 × 32 cm*

ADY. Akire diákkorom óta újra és újra rátalálok

100 ADY. „Lobogó gyertyákban úszó szobák várnák, hogy érkezem...” – énekel-
tük Cseh Tamással az Ady-versösszeállításon, amelyet mi, a róla elneve-
zett líceum diákjai adtunk elő. Büszkék voltunk, lelkesek...

Ady ADY. Elvágtyam ebből a városból, viszont nagyon izgatott a városhoz
fűződő kapcsolata, a publicisztikái, az, hogy ott ülhettem, ahol ő... bár
tudtam, soha nem láthatom már viszont azt a várost, amelyben ő élt.

ADY. Kamaszként nagyon szerettem. Habzsoltam minden művét... később
eltávolodtam tőle, majd újra felfedeztem és egészen másként olvastam.
Kamaszként a lázadás fogott meg, most inkább az a mindent felégető
bölcshír irónia izgat.

ADY. Egy jóbarát a kezembe nyomta *A város regényét*. Éppen amikor visz-
szaköltöztem A városba. Nagy Endre írta, Ady kortársa, barátja. Végre fel-
tárult előttem egy világ, amelyet oly rég szerettem volna megismerni. Az
a világ, amelyben Juhász Gyula, Krúdy Gyula, Dutka Ákos, Nagy Endre és
Ady még csak szárnyakat bontogató, lumpen, tróger, folyton balhét kere-
sítő fiatal férfi volt, egy olyan korban, amikor az újságírók dobbantódesz-
kának használták ezt a várost Budapest felé... de addig is az újságírónak a
kávéházban volt a helye, ha volt pénze, ha nem. Egy olyan irodalmi
közeg, amely aligha létezhetett a városi zsidóság nélkül. Végül elmentek
Váradról. Én pedig ezt a regényt olvasva lettem ismét váradi lakos. Ebből
a regényből ihletődött az első váradi rendezésem. Az *Orfeum*.

ADY: Az *Új verseket* már nem Váradon írta...

ADY: „Ez itt a lép világa. Szürke,
Silány, szegény világ. Megülte
Az örök köd, mely egyre rémít.
A láplakók közt várom én itt
Az én szép, fényes reggelem,
Bús esti köd rémít s borul rám,
De az a reggel megjelen.” (Vízió a lápon)

TÓTH TÜNDE

PÉTER I. ZOLTÁN

Ady Endre utolsó napjai és halála

1919. január 11-én a nagybeteg Ady Endrét beszállítják a városligeti Park Szanatóriumba. „Semmit sem fordíthattok meg...”¹ – állítólag ezek voltak búcsúszavai a budapesti szanatóriumba való bemenetelekor. Rövidesen a jobban felszerelt szomszédos Liget Szanatóriumban helyezték el. Professzori konzíliumot tartanak, laboratóriumi vizsgálatot végeznek, megállapítják a diagnózist: dementia paralytica [hűdéses elbutulás], amit a négykeresztes likvor-leletek támasztanak alá.² Állapota némi javulást mutatott, az orvos szerint nincs közvetlen életveszélyben, Lajos öccse 1919. január 23-án megnyugodva hazautazik Érmindszentre.

Csinszka önéletrajzi vázlatában így örököltette meg az utolsó napok eseményeit: „Tehetetlen vagyok. Végre engedek az orvosoknak, s bevisszük Károlyllyal a P-Liget szanatóriumba. Naponta kijárok hozzá – bár az első napokban redukálnom kell az ügy érdekében. Amíg oda visszük folyton gyanakszik, hogy örültekházába kerül. Ottan minden mindegy. Gyönyörű fehér szobában, jó ápolónővel, a legszebb virágok között –

A Park szanatórium

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad), 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

fekszik és nem akar tudni senkiről, semmiről. Amit mondanak megteszi, de nem beszél és mindég ijedtség van a szemébe. Engem mindég megismer, mosolyog, simogat és utolsó este úgy csókol, hogy életemben elsőször félek és irtózom a szájától. Utam Jászihoz, terveim. Az utolsó délután. A halál. Érmindszenti sürgöny...”³

Csinszkanak az volt a terve, hogy egy svájci szanatóriumban kezeltesse a férjét, ennek érdekében egy levelet is

1. Ady Endre, *Életem nyitott könyve*, Fellapozta Koválovsky Miklós, Bp., Gondolat kiadó, 1977. 504. – Az Aréna út 84. szám alatti Park Szanatórium épülete a második világháború alatt elpusztult. A Liget Szanatórium a Nagy János (mai Benczúr) u. 47. szám alatt épségben maradt.
2. Benedek István, *Ady Endre szerelmei és házassága*, Bp., Magyar Könyvklub, 2001. 244.
3. Vitályos László, *Ady–Léda–Csinszka. Visszaemlékezések, levelek a költő életrajzából*, Bp., 1977. 72.

megfogalmazott Károlyi Mihályhoz. E célból mehetett Jászihoz. Minderre már nem maradt idő, mivel Ady január 27-én, hétfő reggel negyed 9-kor meghalt.

Lukács Hugó kissé patetikus megfogalmazásában a halál oka: „Szívének főütőere beteg volt tudtom szerint már tíz éve. Ez a főütőér szakadt meg, és a poéta szíve-vére belsőleg elfolyt. Az ütőér megbetegedését mi okozta? Vérének vérvirágos megbetegedése? Az is. Az alkohol is. De nagy szívének fokozott munkája is, amelyet nagy szenvedései, haragjai és ujjongásai hoztak létre.”⁴

A halál körülményeit a lapok nagyjából helyesen közölték – emlékezett később Diósi Menyhért –, 26-án éjszaka Papp Mariska ápolónő volt mellette. Este Ady evett valami keveset, az ápolónő etette. 39 fokos láz gyötörte. Elaludt, de hajnalban halkán nyöszörgött... Az ápolónő kérdésére, hogy mi fáj, hol, nem válaszolt. Köhögni kezdett, levegőért kapkodott... Pulzusa hevesen vert. Hajnal felé ismét elszundított. Reggel nyolc előtt nehezen vette a lélegzetet. Az ápolónő felgyújtotta a lámpákat, Ady halásápadt volt. Borogatást kapott a szívére, jött Reiss doktornő, az ügyeletes, és csillapító kámforinjekciót adott neki. Megnyugodott, elcsöndesedett. Egynegyed kilenckor a szíve felmondta a szolgálatot. Ady minden haláltusa nélkül, örökre elaludt.⁵

Franyó Zoltán egyik visszaemlékezés-változata szerint, reggel kilenc órakor a Park Szanatórium ápolónője elcsukló zokogással „belényilalta” a hírt: „Pár perc előtt meghalt Ady úr!”⁶ Eltekintve attól, hogy Ady a Liget Szanatóriumában halt meg, ahová pár nappal a halála előtt szállították, nem túl hihető, hogy az ápolónő éppen őt értesítette volna telefonon.

De lássuk Franyó történetének folytatását:

„Az első pillanatban arra gondoltam, hogy talán fel kellene hívnom Csinszkat. De aztán úgy határoztam, hogy Dénes Zsófiához sietek, Zsukához, [...] ehhez a nagyon finom, nagyon művelt, testvéri hűségű fiatal íróasszonyhoz, akit Ady 1913 novemberében feleségévé akart tenni...”⁷

Dénes Zsófia szerint január 27-én délelőtt Franyóval a Rákóczi úton találkozott, amikor éppen a Veres Pálné utcai

4. Vezér Erzsébet, *Ady Endre élete és pályája*, Bp., Seneca, 1997. 358. – Dr. Czeizel Endre a költő halálának okáról a következőt írta: „Ady Endre az 1918-as októberi őszirózsás forradalom első napjaiban bénulást okozó kisebb agyvérzést, hűdést kapott, pedig ettől rettegett leginkább (*Ne sújts bénasággal*). Szív- és érrendszere, beleértve az agyi ereket is, a mértéktelen italozás és dohányzás, valamint stresszdús élete miatt akkor igen rossz állapotban lehetett, és az évek óta várt forradalom bekövetkezése okozta óriási izgalom válthatta ki az agyi érkatasztrófát, amelyet előidézhettek nagyobb érgörccs vagy kisebb agyvérzés. A következmény az arcizomzat kisebbfokú bénulása (ún. faciális parezis) és az ezzel kapcsolatos beszédzavar (dadogás), valamint mozgásszabályozásának megbomlása (ettől kezdve kézírása kusza, nehezen olvasható és járása is nehézkes) lett. E testi bajai ellenére a történelmi eseményeket nyomon követte és kritikusan értékelte, részt vett a családi életben, pl. a karácsonyi ünnepeken. Értelmének épségét azonban egyrészt a hűdés után írt verse, az *Üdvözlét a győzőnek* (a pszichiáter Nyíró Gyula 1929. évi verselemzése szerint mind a tartalom, mind a forma kizárja a költő elbutulását) és egy több orvosa által is megerősített történet igazolja. [...] A gerinccsapolással nyert folyadék vizsgálata igazolta korábbi vérbajos fertőzését, amit ő sohasem tagadott. A Moravcsik, Jendrassik, Engel és Bálint professzorokból álló orvosi konzílium megállapította, hogy »szíve úgy jobbra, mint balra is kissé tágult... a máj széle a bordaívét meghaladja«, valamint, hogy »Ady Endrénél a hűdéses elmezavar, demencia paralytica előrehaladott tüneteit lehet észlelni, hogy a szív- és főütőér tágultak«. A főverőér-tágulás a harmadlagos vérbaj tipikus megnyilvánulása. [...] Hűdéses agyi megbetegedése azonban nemigen lehetett a vérbaj szövődménye, mivel a »dementia paralytica«,

lakásba sietett Csinszkához, hogy közösen menjenek meglátogatni Adyt. Franyó sírva közölte: meghalt Ady. Mielőtt taxival a szanatóriumba siettek volna, Dénes Zsófia egy közeli virágüzletben egy orgonaágot vett, ezt vitték Adynak. A kórteremben senki sem őrzi a halottat – emlékezik Dénes Zsófia. – „Ott fekszik a párnán, lehunyt szemmel, kisimult arccal. Fölény. Ez nem a dadogó Ady. Az igazi kerekedett felül. Most már csak az van itt, akit legelső ízben láttam. Aki több volt mindenkinél.”⁸

És bár mindketten úgy emlékeztek, hogy együtt érkeztek a szanatóriumba, Franyó szerint a halott Adyt nem találták egyedül, ott őrködött a szoba ajtajában egy kisírt szemű, nyúlánk ápolónő. Franyó magának tulajdonította azt, hogy

Ady Endre utolsó ismert képe életében 1918 októberében készült Csucsán

Ady nagy üveges szeméit ő zárta le. De már készült Vedres Márk szobrász is, hogy elkészítse a halotti maszkot, majd megérkezik Kóber Leó, a kitűnő grafikus is, Lestyán

vagyis a vérbaj okozta benu-lásos elbutulás, mint utaltam rá, nála nem állt fenn. Engel és Bálint professzorok az agyi erek keringési zavarát ezért, szerintem, helytelenül írták a vérbaj rovására. Moravcsik és Jedrassik professzorok azonban kétségbe vonták hűdésének kapcsolátát a korábbi vérbajával. E véleményt osztotta különben Láng Menyhért is. Családtagjaival egyetemben később megkapta a spanyol influenzát is, amely nála gócos tüdőgyulladást okozott, magas lázzal, valamint kellemetlen vizelet- és széklet-visz-szatartási képtelenséggel. A kezelésre állapota javult, de az új év első napjaiban a tüdőgyulladás kiújult és állapota rosszabbodott. Ekkor, 1919. január 11-én a Liget Szanatóriumba szállították. Az otthon maradtaknak csak annyit mondott: »Semmit sem fordíthattok meg!« Így is volt. Kéthetes ápolás után, 1919. január 27-én meghalt. [...] A kórboncolás szerint a főverő-ér (aorta) megrepedése okozta a halált. Végül is a költőnél a harmadlagos vérbaj elő-ídezte érszövődmény legjellemzőbb megnyilvánulása, a főverőér idült gyulladása vált végzetessé: az elhegesedő érfal kialakuló tágulatát a nagyér megrepedése követte...» (Czeizel, 2001. 113–114.)

5. Emlékezések Ady Endréről, ötödik kötet, gyűjtötte, sajtó alá rendezte és magyarázatokkal kiegészítette Kovalovszky Miklós, Bp., Akadémiai Kiadó, 1993, in *Új Magyar Múzeum. Irodalmi dokumentumok gyűjteménye 17.*, szerk.: Illés László. 364–365.
6. *Igaz Szó, Ady Endre-émlékszám*, 1957. 11. sz., 782.
7. *Igaz Szó, Ady Endre-émlékszám*, 1957. 11. sz., 783.
8. Dénes Zsófia, *Élet helyett órák*, Bp., Magvető, 1967. 275–276.

Sándor kíséretében – akiket Franyó hívott telefonon –, hogy lerajzolják Adyt a halottas ágyon. A déli órákban Landau Erzsé is lefényképezi. Ez a két hiteles arckép készült a halott Adyról⁹ – Franyó emlékei szerint.

Ferenczy Béni is készített egy gipsz arcmást, egy fejről készített magasdomborművet, ez lett majd alapja egy bronz változatnak. Ferenczy rajzolt is a halottas ágynál. Hatvány is készítettett halotti maszkot, ez a Beck Ö. Fülöp-féle. De

A Liget szanatórium

lerajzolta a halott Adyt Csorba Géza, három példányban, illetve Szőnyi Lajos is.¹⁰

Móricz Zsigmond megrázóan írja le a halotti ágyon fekvő Ady Endrét, a *Nyugat* emlékszámában: „A betegszoba mély csönddel csap rám, sötétből a világosba lépek, mégis megdöbbenés.

9. *Igaz Szó, Ady Endre-emlékszám*, 1957. 11. sz., 784–785.

10. Kovalovszky V., i. m., 1993. 740. – „Miközben Csorba Géza a halott Adyt rajzolta, – visszaemlékezése szerint – épp egy újságíró érkezett, s interjút készített a jelen levő ápolónővel. Arra volt kíváncsi, hogyan halt meg Ady Endre. A fiatal ápolónő elmondta, hogy Ady hajnali 5 óra tájban bort kért. Az ápolónő hozott is vagy egy félliternyit, amit Ady egyszerre fel is hajtott. – Az ápolónő ekkor hirtelen abbahagyta elbeszélését. Az újságíró faggatta:

– Beszéljen, beszéljen! Azután hogy volt?

A leány csak maga elé bámult, s elvörösödött. S mikor a riporter nőgatta, megszólalt:

– Szégyenkezem...

– Csak beszéljen! – sürgette az újságíró.

A leány nehezen bökte ki:

– Jó fogása volt a nagyságos úrnak!

Furcsán hatott ez a »nagyságos úr« – írta Csorba Géza –, a költő úgy feszült meg holtában, mint valami arkangyal. Vízszintesen is emelkedett, szinte röpiült... Ady, magyar költőhöz méltón: borral s nővel fejezte be életét!”

Kovalovszky Miklós szerint a történetbe belejátszott a szobrászművész tényeket felnagyító, kiszínező s átrendező képzelete. Véleményét a jeles irodalomtörténész azzal indokolta, hogy több budapesti lap jelentetett meg riportot, tudósítást a költő halálának körülményeiről, de ilyen részleteket nem közöltek, s nyilván nemcsak tapintatból.

Emberek állanak, megdöbbenve néznek, fakó emberek, hosszú sovány arc hajlik felém, szólalni nem mer. Fehér hölgy rajzol az ablakban, odanézek, ahova ő néz, s a szívembe ült a valóság, hiszen tudtam, de mégis, ez iszonyú, Ady hullája. Egy merev test a pusztá ágyon, mélyen a vaságyon, fekete szegény tetem, egy lepedővel betakarva, a fekete, kendővel felkötött arc, odavetve az ágyra, hidegen, a haja a barna párnán.

Borzasztó, tényleg halott.

Nem merek visszanézni, hogy ő is látja, takarnám, akar-nám meghazudtolni a halottat előtte, ki mögöttem áll, Mona Lisám, Ady halott. Leveszik a kendőt, már eléggé fagyott, jobbról nézem, halott, balról nézem, halott, rémüldözve lélekben járom körbe, halott, halott.

Halott.

Halott, s lassan új objektummá lesz. Amint felismerem az idegen tömegben a múltat, egyre közelebb ér hozzám, lassan már él. Döbbenetes.

Új test, új ember, soha nem láttam, ő biztos, de ez egy más, egy új s szép.

Egész új s merész.

A halál kiváltotta belőle a költő szilaj dacát.

Hátravetett feje a barna rideg kőpárnát megnyomja, s haja, mint viharban csapzik homlokára.

A nyaka az áll alatt, a nyaka, mély árnyék kiül a nyak nyelő.

Elszánt búsmagyar, soha egész életében ilyen vizionárius, ilyen sas képet nem mutatott. Csak a szája fájdalmas.

A homloka kemény, mint a sárga márvány, orra éles és fénylő, arca kékesen árnyalt, tegnap borotvált. Fülei hátra repülnek, kékülő, szálló, halló, de nem hallgató fülek.

Csoda ez a lény, mely itt sugárzik, jelent valamit, valami nagyot.

Egy új érzést, nagy tudatot, nagy kijelentést.

Valami hallatlan biztosat jelent, mintha a felhők fölött állna súlytalanul s örök szilárdan ez a fej. Jelent, nem tudja mit!

Nem esett el ez a fej, nem hullott szét a tetem, együtt van és egyben jelent.

Merev, mint egy szobor, merev, egy kőből faragva, a lepedő felgyúrva a mellén, görög ráncok, a görög márvány művészete s a test vonala egy merész ránc a lábak merev csúcsáig, titkos, titokzatos és monumentális!

Hatalmasabb, mint életében volt.

S folyton változik.

Itt, a szem láttára ugyanúgy átalakul, mint az élő arc.

Most kezdi veszíteni ércskeménységét.

Emberibb lesz.

Ajka lágyabb, arcán puhább színek.

S mégis milyen zárkózott, hogy magában maradt.

Nem tudja? Most sem?

Mintha az volna a keménységben: »nem tudtam meg« hogy: nem is tudhatom meg, nem mondhatom meg.

Fáj, fájdalmas tragikus lemondás: küzdöttem érte, rászántam magam s nem kaptam meg.

Mért haltam meg, mért haltam akkor meg!

.....

Megint más, profil.

Római arc, nyomott fénylő orra, hátradőlt sárga homloka.

Klasszikai nyugalom az örök nyugtalanság e kínos mezején.

Biztos egyenesség, a kifeszített nyak, a leplekből kinő a nyak, a fej, kiemeli a hatalmas nyak a fejet, s a végtelenség lebeg körülötte.

Ágy a halálos ágyán

Itt van az élet minden apró tárgya, a csengő zsinór, a lámpa, a telefon huzalok zavarják a vonalakat, de ez a fej fényes nyugalom, mindennek fölötte való.

Valami fenséges van benne, rajta, felség ül e vonásokon: a végtelenség, a véghetelenség, lehetőségek, lehetlenségek ember fölöttisége lengi körül.

Sugárzik fölötte a teremtés minden távolsága.

Minduntalan felébresztve magam, hogy az életre eszméljek, hogy megtömtött arcokat, kezeket, vibráló és mozgó életeteket, s ha visszaszáll a szem az arcára, megdőbbsent szédülettel repülök a csillagok útjain: ez az arc ott száll.

Hol van már mögötte a mi lármánk, a villanyos csengése, a gyerekek hangja, a kopogtató szolga udvariassága, alázatos, megtört emberi szolgasága élőknek egymástóli distanciája, ő fönt száll, sas arca a repülő, a riasztó morajon túl, a szférák zenéje ül az arcon, e lila fülek a létfölötti muzsikát isszák.

A gyöngyvirág ugyanilyen mereven áll, testvére, igen, megértem a legnagyobb csodát.

A. B. F. R. A.

Szívetszaggató, mélységes fájdalommal tudatjuk minden jó emberünkkel, hogy kicsiny családnak büszkesége, fejünknek ékes koronája, a mi drága jó fiunk,

ADY ENDRE

a Vörösmarty Akadémia elnöke

élete 41. évében, f. évi január 27-én hosszas szenvedés után esőndesen elhunyt.

Hazájának s annyi költeményében sírva ostromozott nemzetének tragikus sorsa felőrülte testi és lelki erejét: keserű szívvel, türt reményekkel távozott el tőlünk s hagyott bennünket a sötét kétségbeesésben.

A magyar literatura súlyos vesztesége mellett oh, ne tünjék fel hivaikodásnak a mi külön, mélységes gyászunk, keserű bánatunk, hiszen mi mindenünket elvesztettük Benne!

Drága halottunkat ideiglenesen Budapesten temették el, s a közlekedési viszonyok miatt szülei és testvére nem lehettek ott koporsója mellett, de mihelyt lehetséges lesz, — annyiszor hangoztatott kívánsága szerint, — hazahozzuk Öt szülőfalujába, Érmindszentre s itt helyezzük el végleges, örök nyugalomra családnak közös temetkezőhelyén.

Siratjuk keservesen, amíg ügyis kihalásra predestinált kis családnaknak csak egyetlen tagja is életben lesz. Érmindszent, 1919. január 30.

Ady Lőrinc és Ady Lőrincné
Özv. Ady Endréné
Ady Lajos és felesége.

A testvérek a virág, a sápadt levelű, halvány gyöngyű virág.

Hogy hasonlítanak.

Ím az ember akkor lesz nagygyá, méltóvá, mikor virág lesz, ez az arc él, ez a lélek él. Ez a test előbb, mint az élet élete.

E tárgy egy nagy és csoda és virág és egy új jelenség az életemben.

Ember, a halál megvált. Ember, a halál megad. Ember, a halál jól rendbe rakja, amit az élet szétromtott.

Elrontott: a halál feltámaszt.

A szél a gyöngyvirágot megrázza, a halhatatlan csilingelés: élet.

Ez az élet: ennyi.

A jelentés, a lényeg, az örök: a halál.

A hazugság, az élők ostoba kicsisége, az szakít el a haláltól, meghamisították a legfőbb jót, eltörölték a legfőbb szépséget: a halál felé halad-jatok!

Ha a halál vezet, megtaláljátok az igaz utat.

Annyi az élet minden értéke, ami a halál halhatatlan vonalába van bekapcsolva.

Az Ady költészete, jobban, mint emberé valaha: a halál fénylő jelentősége az életen át.

Ady élve holtan élt: ezért lett örök érc a halál nehéz anyagában.”¹¹

Csinszka az önéletrajzi vázlatában említést tesz arról, hogy sürgönyözött Érmindszentre. Tudvalevő, hogy a távirata, amelyben Ady haláláról értesíti a szülőket és Lajost, késve érkezett meg. Ady Lajos január 29-én feladott választáviratából kiderül, miért tartotta ezt feljegyzésre érdemesnek: „vonatjárás miatt temetésre nem mehetünk. Ha expressz küldöd a sürgönyödet, ma reggel felutazhattunk volna. Nem tudjuk elfojtani a gyanut, hogy szándékosság volt tőled a közönséges és küldönc nélküli sürgöny, csak hogy egyedül állj koporsója mellett. Nem baj. Mi fogjuk őt Mindszenten tavasszal eltemetni végleg.”

Ady Lajosné könyvében megörökítette azt, hogyan fogadták a szülők Ady Endre halálát: „Kedden, huszonnyolcadikán

[1919. január 28.], délelőtt távirat jött: »Bandi ma reggel meghalt, Berta.« Ez a sürgöny nem jött expressz és nem hozta küldönc. Ezért is kaptuk huszonnégy órával feladása után. Anyám elolvasta és lerogyott a díványra. Feküdt lehunytt szemmel halotthalványan. Nem volt ájuldozós, de akkor nem volt eszméleténél. Amikor szólni tudott, sírva vádolta, kárhoyzhatta önmagát. Magánkívíül zokogta, miért hitt ő másoknak, miért hitte el, hogy Endre állapota

11. Móricz Zsigmond, Ady Endre a ravatalon, in *Nyugat*, 1919. 4–5. sz.

nem oly veszedelmes. Neki tudnia, éreznie kellett volna, hogy nem úgy beteg, mint máskor, hogy nem kel fel többet – s mennie kellett volna Pestre, elindulnia, ha gyalog is, hogy ott legyen a beteg fia oldalán, mert ott volt neki a helye. És ő nem jó anya, nem, ne mondjuk, hogy az, ha ő nem érezte meg ezt a nagy veszélyt. Ezt az önvádat szegény asszony

Ady Endre fejfája. A költő ismert sírszobrát 1930. március 23-án leplezték le. Az alkotás Csorba Géza 1918 őszén készített kispasztikája alapján készült

tizennyolc éven át haláláig, élő szóval és levélben ezerszer elismételte.

Apám kinn volt a tagban, amikor a hír megérkezett. Mert téli fagyban is volt neki munkája. Akkor épp lóhere-cséplése volt. Félrehívták a munkától, odaadták a táviratot.

Az a keménykötésű ember eltakarta az arcát, sírásba tört ki. Két ember kellett, hogy hazatámogassa. Úgy vezette két hűséges gazdasági cselédje, mint aki se lát, se hall. Ha eleresztenék, elvágódna. Nem emlékszem, hogy annak előtte sírt volna. Nem láttam. Akkor úgy zokogott, mintha a könnye nem akarna elfogyni. Ráborult anyám és Lajos vállára, egyre azt hajtogatta: meghalt a fiam, a drága fiam, meghalt a gyermekem – olyan felejthetetlen, elfogyott hangon.

Később jött még egy távirat, hogy szerdán koradélután temetik a Nemzeti Múzeum előcsarnokából.

Rettenetesen fáj, hogy ily későn tudtuk meg temetése időpontját, mert így nem volt rá mód, hogy idejekorán megérkezzünk. A legvalószínűbb az lett volna, hogy útközben valahol elakadunk, ezzel a két szegény, elgyötört öreggel.

Nem volt más választás, otthon maradtunk velük...”¹²

12. Vitályos, 1977., i. m., 108.; Ady Lajosné, *Az ismeretlen Ady, akiről az érminszenti levelelőda beszél*, lejegyezte és a leveleket rendezte Dénes Zsófia, Bp., Béta, 1942. 378.

Utólag nehéz volna megállapítani, valóban volt-e szándékoság abban, hogy Csinszka csak egyszerű sürgönyt küldött. Az ellenben tény, hogy az Ady család újratemetési szándékába beleszólt a történelem: Trianonban új országhatárt húztak Budapest és Érindszent közé.

Temetés nagy részvét mellett

Ady Endrét 1919. január 29-én temették, óriási tömeg és részvét mellett. „A temetés napján ott állunk a Múzeum előtt Adynéval és a nagymamával, a kedves, tiszteletre méltó matrónával – emlékezett Hatvany Lajos. – A Múzeum-kert előtt zajong a tömeg, nincs rá mód, hogy bemenjünk. Végre mégiscsak rászánjuk magunkat:

– Utat az özvegynek! – kiáltom.

Az emberek meg sem mozdulnak. A Múzeum lépcsői el vannak zárva, odafönn valami sisakos egyenruhás, meg Beregi meg Ódry, egy-két ismerős arc.

– Utat az özvegynek! – bömbölöm még egyszer fel a lépcsőre. Most meghallják az odafönn intézkedők, s nagy nehezen eljut Adyné az ura ravatalához. Magam ott állok a lépcsőn, nézek le az irtózatos rohamra, mely a lépcső vasrácsa ellen indul. Kérem: Miért nincs rend? Hiszen a szocialista pártvezetőség megígérte a Vörösmarty Akadémiának? Mire a felelet: Móricznak meg is ígérték, hogy karhatalmi kirendeltséget kapunk, de délelőtt az egész karhatalmat hirtelen Budára hívatta a hadügyminiszter. Éreztem, hogy a dolog kínos, de éreztem azt is, hogy az Ady temetése nem lehet közönséges, hivatalos temetés, s hogy ebben a zúgásban, morgásban, haragban, ezekben a miniszterekben és hölgyekben, akik a vasrácson átugrálnak, szóval ebben a halálon túli forrongásban, tagadhatatlanul van valami Adyhoz illő stílusosság. Mikor a ravatal termét becsukták odakünn, s a beszédek kezdődtek, hallatszott kintről a tömegmorgás. A beszédek alatt egyszerre csak valahol szétvált a fekete kárpit, és látszott és hallatszott, amikor a lépcsőkön rohantak az emberek, s a miniszterek mögött a pódiumon urak, hölgyek, diákok tolongtak be a terembe. Ez így jó, ez így helyes, ez így adys.

Ady szocialista temetést kapott és radikálisat... De nem lehet tagadni, hogy kiállhatott volna valaki arra a pódiumra, és odaszólhatott volna a ravatal felé: Ez a ravatal az utolsó magyar úr, a régi magyar uraság fényes rakétájából kilobbant utolsó csillag ravatala! Ezt is lehetett volna mondani, mert Ady mondta:

*Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolgál,
Hulltommal hullni: ez a szolgál dolga,
Ha a Nagyúr sirja szolgálakat követel.”¹³*

Csorba Géza szobrászművész emlékeiben így élt Ady temetése: „Hatalmas tömeg zárta körül a Múzeum épületét – mi is csak nagy nehézséggel tudtunk áthatolni az embersokaságon – rendőrt alig láttunk. Azok lepték el a Múzeum kertjét, akik akarták, s csupán a Sándor utcai kapunál volt ellenőrzés. Ott csak a Nemzeti Tanács tagjai, írók újságírók juthattak be. Az oszlopcsarnokban magas katafalkon nyugodott Ady érckoporsója.

Babits állott elébe, s egyre emelkedő, himnikus szárnyalással szólott. Előbb tompán, majd lázas-költői önkivületben. [...] Aztán Haypál Benő mondotta el – mély orgonahangján – a kálvinista gyászbeszédet.

A koporsót leemelték. – A halhatatlan életre emelkedett költő útjára indult, az embersűrűn át – Arany szobra alatt – gyászhintón: a Kerepesi temetőbe...

13. Hatvany Lajos, *Ady. Cikkek, emlékezések, levelek*, Bp., Szépirodalmi, 1977. 486–487.

Hajdu Géza: „Az örömszínházban hiszek”

Kultúra

A *Trón alatt a király* című mesejátékot rendezte meg ebben az évadban Hajdu Géza a nagyvárad Szigligeti Színház Lilliput Társulatánál. A premier december 1-én volt. Az előadás egyik érdekessége, hogy Hajdu negyven esztendővel ezelőtt a váradi színház magyar társulatánál rendezte ugyanezt a mesét, amely elsősorban az igaz barátság fontosságáról szól. A történet igencsak közel áll a művész szívéhez,

ezért is gondolta úgy: érdemes leporolni és újból színre vinni. Jó meséhez illőn van benne mindenféle: kedvesség és varázslat, kaland és tanulság, humor és látványosság, ármánykodó, gonosz macskák és jószívű cicák, bölcs Mese anyó, egy fiúcska,

Hajdu Géza: „Az ember lelkét fölszabadítja a mese”

Peti, aki korántsem szuperhős, csak azzá szeretne válni, de végül ráébred, hogy a barátság mindennél többet ér, meg egy leányka, Kati, akinek lelkesedése, jó szíve, baráti érzései megmentik gyarló játszópajtását és az alamuszi Egérkirályt. Hajdu Gézával beszélgettünk a mesék és a színház világáról.

„Negyven évvel ezelőtt rendkívüli sikere volt Szekernyés László meséjének, a *Trón alatt a királynak*. Szerették a nézők a mesejátékot, hiszen kedves és mondanivalóval teli előadás. Negyven esztendő hosszú idő. Úgy gondoltam, megpróbálom föleleveníteni az előadást. Egyből haraptak rá a Lilliput Társulathoz. Az utóbbi időben keveset dolgozom a színházban, én pedig nem tudok tétlenül ücsörögni. Tulajdonképpen én tolakodtam oda a bábtársulathoz az ötletemmel. Botházy-Daróczi Rékának, a Lilliput Társulat vezetőjének is tetszett az ötlet.

A '60-as évek végén, még főiskolásként láttam a *Trón alatt a királyt* Marosvásárhelyen. Nagyon megtetszett. Amikor alkalmam adódott rá, megrendeztem itt, a váradi színházban. Nehéz volt a színészeket rendezni: nem nagyon hagyták

magukat. Ám ami a lényeg: az előadásnak tényleg óriási sikere volt annak idején.

Ami a mostani próbafolyamatot illeti: öröm volt együtt dolgozni a Lilliput Társulat báboisaival. A szereposztás is telitalálat volt. Nem szeretem a gyomorgörcsös színházi munkát, és nem hiszek benne. Ahogy a premier után is mondtam a lilliputosoknak: én az örömszínházban hiszek. Abban, amit az ember lelkesedéssel, játékkal, jó szívvvel, örömmel csinál. Ez esetben valóban jó hangulatú közösségi alkotásról van szó. Találkozott a jóindulat és akarat a művészi törekvésekkel. Szóval minden összejött. Ez a darab a '60-as években íródott, és – mi tagadás – eléggé bőbeszédű. A mesét dra-

Végül Cica Mica győzedelmeskedik

Fotó: VIGH LÁSZLÓ

*Mese anyó kunyhójában Kati
és Peti*

*Huzavona rossz és jó között
VIH LÁSZLÓ felvételei*

matizáló Czvikker Katalin közelebb hozta a szöveget és Fábián Sándor dalszövegeit a mai gyermekekhez, hogy jobban megértsék és magukénak érezzék. Szükség volt a dramaturgiai beavatkozásra.

Ez a mese a diktatúrában íródott. Macskák között egy egér a király. Politikai mondandója is van a történetnek. Aki figyel, észreveszi. A negyven évvel ezelőtti előadásban volt olyan pillanat, amikor a gyermekek egész egyszerűen nem engedték, hogy Dupla Dorottya hercegnő hallgatózzon. A gyermekeknek sok mindent nem enged meg az igazságérzetük. A politikai felhangot nem szándékosan erőltetve fejezzük ki, de akinek van füle, az hallja. Sok mindenről szól ez a történet: barátságról, szeretetről, igazmondásról és hazugságról. A mese során kiderül: hazugságra nem lehet várat építeni, mert az előbb-utóbb összeomlik, ám az igaz barátság megmarad. Egy jóbarátot nem lehet csak úgy eltán-

torítani, még akkor sem, ha gonosz lelkek közbeszólnak, közbeavatkoznak. Igen fordulatos a mese. Kicsit föl is pörgettük a cselekményt. Az odaadó, lelkes színészek munkája mellett óriási szerencsém is volt. A rendezés ugyanis többek között arról is szól, mennyire győződ meg a színészeket a saját elképzeléseidről. A saját ötleteimet mindig nagyon tudtam élvezni, és most egy igencsak lelkes, kreatív alkotói gárda jött össze. A fiatal alkotók, a bábszínészek is mind-mind újra gyermekké váltak, örömmel, tiszta szívvel tudnak játszani. A szép, színes jelmezek, a látványos díszlet is hozzájárul a mese

Cica Mica és Kati összeesküvést sző a rosszak ellen

Fotó: VIGH LÁSZLÓ

kiteljesedéséhez. A zene, a dalok és táncok, a koreográfia szintén sok újat, sok pluszt ad: a csatajelenetek, a macskák élethű mozgása, ahogy vakaróznak, ahogy nyalogatják a bundájukat, ahogy kényeskednek stb. Persze a macskák emberi tulajdonságokkal vannak fölvértve. Az egérkirály pedig retteg, ő csak pózol a kirakatban, amíg az ügyeket mások irányítják. A premieren úgy éreztem, szerették az előadást a gyerekek. Nem volt célom a földtől való elrugaszkodás. Szórakoztatni és elgondolkodtatni akartam. És jó, hogy sok humor, irónia gazdagítja a mesét, de szép érzelmekről is szól. Meg tanulság is található benne jócskán. Volt olyan kisgyerek, aki Kormos Karmos láttán sírva fakadt. Bizony, meg kell szokni azt, hogy van jó cica, meg van gonosz, ravasz macska, aki csupán a saját érdekét nézi, aki irigykedik, ármánykodik. Mint az életben. Aki irigy, sokszor elméleteket gyárt, kitalál ezt-azt. Tudjuk jól, a szomszéd kertje mindig zöldebb.

Minden mese egyúttal tanmese is: okít, felhívja a figyelmet lényeges dolgokra. Például ez esetben arra, hogy összpontosítsunk a barátságainkra. Meg arra is, hogy aki jó és tisztalelkű, aki igaz úton jár, annak sikere lehet. Remélem, sokáig játssza majd ezt az előadást a Lilliput Társulat.

A negyven évvel ezelőtti előadásban Márton Erzsike volt a jószívű fehér cica, vagyis Cica Mica, Kiss Törék Ildikó pedig Tarka Terka szerepét játszotta. Mese anyót Bathó Ida alakította. A mostani előadásban Mese anyó sokkal nagyobb jelentőséget

SZEKERNYÉS LÁSZLÓ meséje, a *Trón alatt a király* a barátságról szól. Az igaz, a mindig segítő barátságról, az egymáshoz való ragaszkodásról. Egy kislány és egy kisfiú barátságáról. Mint minden mesében, itt is a gonosz erők különböző cselszövésekkel megpróbálják hazugságokkal, szemfényvesztéssel, nem utolsósorban varázslattal a maguk szolgálatába állítani a kisfiút, s mindez ideig-óráig sikerül is. De a jóság, tisztaság, szeretet legyőzi a hazugságra épült gonosz macskák birodalmának rendszerét, ahol még a király is egy egér. Hazugságra nem épülhet sem rendszer,

sem emberi kapcsolat. A szeretet, a barátság, az igaz emberi kapcsolat legyőzi az ármányt. A jó elnyeri méltó jutalmát. E mesejátékban sem lehet ez másképp. Mindezt fordulatosan, izgalmasan és sok humorral jelenítik meg a kedves nézők számára.

Szereposztás:

Peti: Szabó J. Viktor

Kati: Vári Vivien

Mese anyó: Birtalan Katalin

Kormos Karmos: Daróczi István

Tarka Terka: Németi Emese

Cica Mica: Stéfán Bodor Mária

Kutyaölő Kázmér: Csepei Róbert

Király: Hanyecz Debelka Róbert

Dupla Dorottya hercegnő: Balogh Judit

Udvarhölgyek: Meleg Hortenzia, Szentpéteri Lenke

Katonák: Szőke Zsolt, Varga Imre

Rendező: Hajdu Géza

Zeneszerző: Bakk-Dávid László

Díszlettervező: Rákay Tamás

Jelmeztervező: Cristina Breteanu

Koreográfus: Györfi Csaba

Dramaturg: Czvikker Katalin

Dalszöveg: Fábián Sándor, Czvikker Katalin

Korrepetitor: Varga Imre

Ügyelő: Varga Friderika

kapott, mint a régiben, végül is ő irányítja a történések szálait.

Hogy gyermekkoromban milyen meséket szerettem? A *János vitéz* mindenképp ide sorolható, nagy kedvenc volt. Meg aztán Móra Ferenc- és Benedek Elek-meséken nőttem föl. A klasszikus meséket is szerettem (Grimm, Andersen stb.). Most is szívesen olvasok meséket. Mert az ember lelkét fölszabadítja a mese. Mert szép, mert emberi. Ha az ember csalódik, akkor menekül valamibe, ami szép, kedves és jó. Ezért mindmáig örömmel olvasok meséket.

Volt már más meserendezésem is. Például 1989-ben megrendeztem a Szigligeti Társulatnál az *Óz, a nagy varázslót*. Persze, hogy Óz meséjét is élveztem, de a *Trón alatt a király* valahogy közelebb áll hozzám. Alig várom, hogy lássam, milyen hatással van a gyermekekre. Mert az igaz, hogy

infantilis és gyermekded vagyok, de kinőttem már a gyermekkorból, meg abból az időszakból is, amikor a fiam kicsi volt, és neki meséltem. Mégis remélem, hogy megragadja a mai gyerkőcök fantáziáját is ez a mese, és hogy elvarázsolja őket is ez a világ.

Hogy vállalom-e máskor is meserendezést? Boldogan megyek bármikor, ha még meghívnak. Szívesen megcsinálnám például a *Pinocchiót*. Mégpedig úgy, hogy én legyek az asztalosmester. Biztosan érdekes volna...”

TÓTH HAJNAL

Az utca emberét szórakoztattam a magam szórakoztatására

Trifán László festővel és dalénekesssel 2008-ban beszélgetett Kőrössi P. József Nagyváradon

– Úgy ismerlek 30 éve, mint Nagyvárad emblematikus figurája, jelensége, arca. Fogalmazhatnék úgy is, hogy jelenése vagy ennek a városnak. Különösen a ma negyvenes, ötvenes, hatvanas korosztály őriz téged, hiszen igazán aktív, ismert, elismert művész akkoriban voltál, amikor ők voltak fiatalok. Beszélj a gyerekkorodról, a szüleidről, arról a környezetről, amelyben felnőttél.

– A lóvásártérhez egy kőhajításnyira születtem, a szanitár iskolával (egészségügyi középiskola) szemben, a Teleki utcában. Mellettünk volt a kenyérgyár. Nagy télben, ha kimentem a hóba, alig pár embernyomot láttam, autónak még nyomvonala sem volt. Nem volt zsúfoltság, lovas kocsi hozta a kenyeret, nyáron pedig a jeget, a tűzifát. Innen indultam, úgymond világot látni, és ez a világ nagyon kicsi volt, és itt, ezen a helyen, ahol most beszélgetünk...

– Egy panellakásban beszélgetünk, a legnagyobb váradi lakótelepen.

– ...mindent lebontottak. Ez a panelerdő lett a helyén. Nagymamának itt volt kicsi háza és kertje. Apám az akkori Înfrățirea szerszámgyépgyárban dolgozott, mint vasöntő munkás. A környéket már kicsi koromban jól ismeretem, mert édesanyámmal fizetésnapokon mindig elébe mentünk, nehogy eligya apám a pénzt. A lóvásártér nekem azért tetszett, mert volt benne élet, volt mozgás, a sárkányeresztéstől kezdve a mindenféle állatokig, amiket hetente többször hoztak az árusok. Ott kezdtem el állatokat rajzolni. Nagybátyám, aki szintén járt az állatpiacra, egyszer azt mondta: „Fessed meg nekem a *Zöldmezőben szürke lú* című képet, és azt tőled én megveszem.” Megvettem a rajzpapírt. Akkor még olyan rajzpapír volt, hogy zizegett rajta a ceruza. Megcsináltam a képet, az öreg meg is vette. Ez volt az első mű, amiért fizettek, az első sikerélmény. Ötvenbanis summával

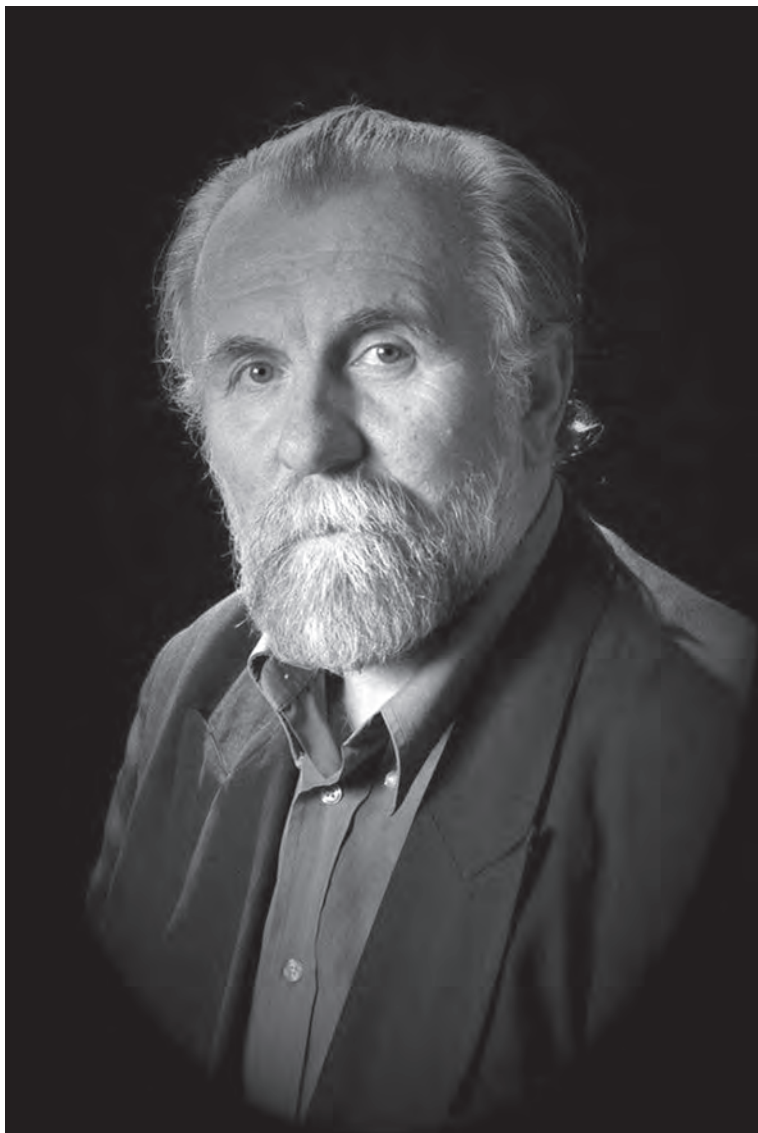
vette meg, abból vehettem 25 baniért egy pohár napraforgómagot, meg egy huszonöt banis ropogós kiflit. Ezzel indult a művészi pályám.

– Testvéreid vannak?

– Volt. Ketten voltunk testvérek, apám a vasgyárban, édesanyám pedig a mellettünk lévő óvodában dolgozott.

– A családban volt művész hajlamú ember?

– Édesanyám egyszerű, tárkányi származású falusi ember. Jó hangja volt, énekelgetett népdalokat. Édesapámnak volt egy tangóharmonikája, citerája, s ami nem volt, azt csinált. Mindenféle műtyürjei voltak, amiken játszott, ezeket ő maga készítette. Tehetséges volt, de nem művelte magát. Mint vasöntő szórakozott és szórakoztatott. A tangóharmonika engem eleinte nem érdekelt, féltem tőle. Nagyon zajos volt. Főleg családi összejöveteleken apám elkezdte húzni, és én féltem tőle. A dallamok viszont megmaradtak, és amikor már nagyobbacska lettem, felvettem a hangszer, ő pedig megmutatta az alapokat, nemsokára egész repertoárom lett. Apám rajzban leleményes volt. Egyszerű vonalakkal, szimbólu-

mokkal pontosan és érthetően tudott elmondani dolgokat, és ezt én nagyon csodáltam.

– Tárkány híres, zárt falu, ahol fontos néprajzi emlékeket őriznek. Édesanyád szülőfalujában jártál?

– Gyerekként csak egyszer voltam, ma is gyakran felelevenedik az emlék, ahogy a ló húzta szekéren, holdvilágos éjszaka megyünk át a vízen. Később, felnőttként, megfestet-

tem a népviseletüket, használati tárgyaikat, szép és hasznos képzőművészeti alkotótábor volt az számomra.

– Hogy telt egy nyár gyerekkorodban?

– Egy szobánk volt, abban zajlott minden. A családi összejövetelek alatt, tudtam, hogy nekem el kell vonulni... Egyszer megláttam egy gitárt a Fő utcán egy kirakatban, és a szerelmese lettem. Voltak pillanatok, amikor csak azért mentem oda, hogy ülhessek a kirakat előtt. Ültem és néztem, bámultam a gitárt, és lerajzoltam. Egy év múlva bekérőztem Tripa úr boltjába, ő volt a hangszerbolt vezetője a Fő utcán.

– Hány éves voltál?

– Nem tudom. Elemista. Motorolajjal volt lespriccelve a padló. Akkor még ilyenek voltak a boltok, régi, cirádás fafaragásos, redőnnyel. Fel voltak akasztva a hangszerek. Annak is megvolt a hangulata. Muszáj volt bemennem, le kellett másolnom azt a griff motívumot, én ugyanis otthon elkezdtem fabrikálni saját gyártmányú gitáromat. Úgy történt, hogy volt egy ikerágyunk. Egy régimódi ágy, amiben sok deszka volt. Volt deszka keményfából, meg puhafából. Ami puhafából volt, azt én sorra kiszedtem. A szüleim persze nem tudták, mert akkor csináltam, amikor „beteg voltam”, nem mentem iskolába, és otthon, pizsamában tudtam működni. Szépen kirajzoltam a nyakát, az éjjeliszekrény tetején, sokszor az asztalon, a szoba közepén lombfűrészsel barkácsoltam. Aztán egy családi

összejövetele, amikor tele volt az ágy párnákkal meg dunyhával, apám mókás hangulatában húzta, húzta a harmonikát, és pihenésképpen le akart ülni az ágy szélére. Le is ült, de a megritkult deszkasor nem tartotta meg. Lerogyott. Volt nagy muri. Anyám felemelte az ágyneműt... Te jó isten, több deszka hiányzik. Hol van? Ekkor derült ki, hogy azokból én gitárt akarok fabrikálni. Csóró volt a család, több év múlva sikerült venni egy furnír gitárt, 330 lejest, szaga is volt. Addig én már megcsináltam a magamét deszkából. Bádóg oldala volt, a konzervgyárból kértem bádógot, az oldalát felszegeltem. Tripánál azért rajzoltam le a griffet, hogy lássam, hova kell lerakni, ugyanis a griff-távolság adja a hangmagasságot, ahogy citeránál is. Persze hamis volt, hallottam én, hogy hamis, de mégis, legalább már hangja is volt. Tükör elé álltam, s amikor már jobban ment, kimentem az udvarra, baseltem a szomszédoknak. Még nem voltak saját dalok. Azt játszottam, amit hallottam. Később az udvarunkba költözött egy cigány család, az öreg hegedűzött, a fia gitározott. Amikor kapott egy széles, eredeti, kijátszott nagy gitárt,

megmutatta az akkordokat. Apám és a szomszédok, ez a kör indított be.

Az érzékenység és a tehetség bennem volt, az volt az alap, ami talán a legfontosabb. Az elemi iskolában sem szerettem tanulni, csak azt jegyeztem meg, ami érdekelt. Rajzoltam, küldtem a jó tanulóknak a cowboyrajzokat, winchestereket. Betegség miatt egyszer buktam. Hat hónapig nem tudtam iskolába menni. Reuma támadta meg a szívemet. Később beke-rültem a líceumba, a rajzórákat nagy szeretettel vártam. Rajzban a nagy indíttatást Citromka, Ferenczy Béla, a rajztanár adta, mindenki ismeri őt Váradon, nálunk helyettesítő tanár volt, közvetlen, barátságos, szabad.

De ott is elvándorolt az agyam. Nyitva volt az ablak, figyelem, hogyan köröz a héja, és ez a körözés, ez a röpte megmaradt az emlékezetemben. Ma is az az álomom, hogy ne a madarat fesse meg, hanem annak a repülését. Egy érzettel, egy gesztussal, ez az álom számtalanszor visszajön. Próbálkozom megfesteni, de még nem megy. Elkészült már a *Pihenő szárnyaim* című képem, de még nem az igazi. Abban az utcában, ahol laktam, pár lépésnyire működött a cipőgyáriak klubja, a Szoli. Téli hangulat, kevesen jártak az utcán, csend, áthallatszott a kapualjunkhoz a Metropol együttes próbája. 1968-ban kezdték el, nem tudom már, hetven-hányban történhetett ez. Nem a tipikus slágereket hozzák, hallottam, hogy ez valami más. Már akkor is többnyire saját szerzeményeiket játszották. Engem oda persze nem engedtek be, talán a korom miatt sem. Nem ismertem senkit, szigorúan vettek mindent, például kellett öltönyt viselni. Maradt a vágyakozás. Akkor elhatároztam: bárhogyan lesz, ennek az együttesnek én egyszer a tagja leszek. Egy érzés volt ez, ami, emlékszem, belém hatolt. Később, amikor gitárom is lett, elkezdtem dalokat írni. Ezek még csak szerelmes dalok voltak, amelyekhez a szöveget is én írtam.

– *Mikor vált komollyá, mikor lett életformád a zene?*

– Mindig a lelkemben éreztem a zenét. Jártam rajziskolába, de ott is ellógtam azokról az órákról, amelyek nem érdekeltek. Vittem apámnak a tangóharmonikáját, elcsaltam két-három kollégát, mentünk a Körös-partra és ott zenéltünk, majd a művészeti líceumban megbuktam. Visszakerültem a 2-es iskolába, és elkezdtem járni a strandra, ahol sokszor énekeltem is. Eljártam nézni és hallgatni másokat, bátorított és lelkesített, hogy a zene milyen jó dolog.

– *Pénzt, akkoriban, zenével tudtál keresni?*

– Á! Dehogy! Nem volt a mi családjunkban olyan valaki, hogy rávegyessen arra, hogy kell azt csinálni. Mentem a saját fejem után.

– *Szabad ember voltál? Hagyták, hogy menj a saját fejed után?*

– Engedtek, de éjszaka mindig hazajöttem. Elővettek, hogy hol, merre járok.

– *Hogyan fogadták, hogy művészkedsz?*

– Tetszett nekik. Később észrevettek a metropolosok. 1975-ben hiányzott a szólógitárosuk, beugrottam Elekes Csaba helyére. Húszéves sem voltam, akkor már volt legalább tíz szerzeményem. A szövegeim nagy részét Mácza Gyula írta. *(Az ismert szövegíró néhány héttel Trifán László előtt, 2018 őszén hunyt el, a Metropol tavalyi, 50 éves jubileumi koncertjén mindketten jelen voltak. – Szerk. megj.)* A Metropol megalakulásától, a Páncélvárostól kezdődően ő írta nekik a szöveget, és írt nekem is. Mácza végigkísérte szövegeivel egész zenei pályafutásomat. Mácza Gyula írta a szövegeket, de az *Állj meg a lábodon* című akkori sláger közös szerzemény.

– *Előtte is volt társaságod.*

– Igen. Bekerültem egy társaságba, ahol mindenféle emberek voltak, a legegyszerűbbtől azokig, akik vártak is, akartak is valamit a saját életüktől. Vezéregyéniségek is voltak közöttünk. Akartunk valamit. Nem tudtuk, mit, de valami legyen, valami változás, ami a mienk, általunk van, ami belülről jön. Ennek a hangulatnak én megtaláltam a zenei érzésvilágát. Gyula, ha ott volt velünk, megírta azt a néhány sort, amiből lett egy egyszerű kis dal. Olyan, amilyen. De abban az időben, amikor nyugati rádiót nem hallgathattunk, akkor, annak a generációnak mi lehettünk a mozgatórugója. El voltunk tiltva a nyugati zenétől, nem is volt miből másolni. Illés és Omega volt, abból is az, amit a Magyar Rádió leadott. Ekkor kezdte

írni nekem Gyula a szövegeket, amelyekhez zenét szereztem, s amikor a Metropolhoz hívtak, 1975-ben először, már volt mit kitenni az asztalra. Voltak saját szerzeményeim. Ezeket játszhattam a koncertjeinken. Nem mindet játszhattuk. Isten nem lehetett benne a szövegeinkben. Cenzúra volt. A metropolos pályafutásom a színházban kezdődött *Az Ifjú W. újabb szenvedései* című darabban, amit Szabó József, Ódzsa rendezett. Trifán Lacikát rögtön bedobták a mély vízbe, rögtön színpadra, fények, reflektorok. Négyszáz ember a nézőtérén. Zsúfolt ház. Turnék. Minden este előadás, hétvégén kettő-kettő, jöttek a tévéfelvételek. Gondold el, a strandról, a Majomszigetről, ahol baselgettem nyáron, ősszel egyszer csak színpadra kerülök. Komoly iskola volt a színház.

– *Az utcáról kerültél ebbe a környezetbe.*

– Lehet azt mondani, hogy az utcáról, mert ott hallottak játszani, az utcán, meg a strandon. Utcai zenész voltam, az utca emberét és a barátokat szórakoztattam a magam szórakoztatására. Hallottak róla, hogy ez ott játszik a teraszon. Ki ez a Trifán Laci? Így történt.

Volt egyéni előadásom, egy bizonyos dalszámot egyedül is eljátszhattam. Az volt a divat, hogy a rockegyüttes előtt egy folkos játszott. Én voltam az úgynevezett nyári gitáros, Laci, a nyári gitáros. Nem haragudtam, pedig megbélyegzés volt. Nem igazi rockzenész, hanem egyszerű kis gyalogkatoná voltam. Előfordult, hogy bemelegítettem az együttest, eljátszottam a saját számaimat, aztán a Metropollal is kimentem a színpadra.

– *Mi történt, amikor Elekes Csaba leszerelt? Visszajött az együtteshez?*

– Nem, elment Marosvásárhelyre konzervatóriumba, Orbán Bandi lett a szóló, én voltam a ritmusgitáros, és volt fordítva is, amikor nekem volt szóló számom. Nagy nehezen vásároltam részletre egy erősítőt. Mentünk a tengerpartra játszani, megittam a cinzanómat, vagy mi volt az, elszívtam két cigarettát, a többi ment az erősítő részletébe. Megittam, megettem, amit kerestem. Akkor már gyári, elektromos gitárom volt, akkori szinten a legjobb, amit Romániában lehetett kapni.

– *Turnéztatok is.*

– Akkoriban Romániában a Metropol a legjobban koncertezettett együttes volt. Sok meghívást kapott. Két sportcsarnokot lehetett vele egy nap megtölteni. S nem csak Erdélyben, nem csak a Székelyföldön. Moldvában, Bákóban is felléptünk zsúfolt ház előtt.

– *Moldvában is magyarul énekeltek?*

– Ott már változtatni kellett. Voltak összeszólások, hogy nem kéne románul is játszani, én magyarul szoktam meg. Aztán énekeltem románul is, lefordították a szöveget és elénekeltem. Ebből kifolyólag meghívtak román együttesek is, a Semnal M. például. Székelyföldi turnéjára kellett egy magyar dalénekes. A csúcs, ahova eljutottunk, Ceaușescu palotája volt, a Sala Palatului, ott fejeződött be a turné Bukarestben. Elénekeltem Bob Dylant angolul, a Trifán-dalokat magyarul, meg egy-két dalt románul.

– *Akkoriban alig három-négy olyan együttes volt egész Romániában, amelyik számított, amelyikről tudni lehetett, akiket engedtek létezni.*

– Akiket nyilvánosság elé engedtek, igen. A Sfinx, a Metropol, Roșu și Negru, a Progresiv TM.

– *Magyar és profi csak a Metropol volt.*

– Csak a Metropol. Lehet így is mondani.

– *Mit jelentett számokra köztük játszani?*

– Mindent.

– *Hogy fogadta a politika a rockzenét Romániában?*

– Most, hogy visszatekintünk, hagytak minket megnyilvánulni. Szelep voltunk.

– *Rászálltak a Metropolra?*

– Persze. Mindenkinek volt programja. Rám szálltak már a Metropol előtt is. Nap mint nap összejönnek fiatalok egy sarki házban, ahonnan kiszűrődik a zene. Olyan zene, ami Romániában tiltva van, a Szabad Európa meg a Kossuth rádió szól, persze, hogy felfigyeltek. Sorba mindenkit behívtak.

– *Mit jelent az, hogy mindenkinek volt programja?*

– Behívtak sorba mindenkit. Kijöttek, lefényképezték a lakást Jimi Hendrixszel a falon. Készültek a sztárfotók, a lemezeket, amik tiltva voltak, a szexfotókat, értsd ez alatt a cicit a melltartóban, leszedték a falról, elvitték, jobb esetben ott hagyták, de lefényképezték. Csináltunk hülyeséget is. Kiveztük a kábelt a kéttornyú templomnál az erkélyről, ahol egy barátunk lakott, a barátaim letették a pokrócot, kivitték a lemezjátszót, és nagy hangerővel, adjad neki. Mindent, ami tiltva volt. Kijött a kocsi, a lemezeket elvitték.

– *Ha elkészült egy koncert anyaga, be kellett mutatni valakinek?*

– Mindig volt úgynevezett vizionálás. Megnézték, hogy nézünk ki, meghallgatták a szövegeket, és elmondták, mit kell kivágni. *Nici vorba*, szó se lehet róla, mondták erre meg arra, hogy ez elhangozzék.

– *Megszabták, hogy legyetek a fellépéseken öltözve?*

– Hát hogyne. A Román Televízióknak volt egy sorozata, kéthetente bemutattak egy együttest, nem csak profikat. Rengeteg fiatal nézte. Többek között minket, magyar együttest is. Kísértük Dida Drăgant, aki akkor külföldön is ismert sztárénekesnő volt. Én csillogó cuccokban jelentem meg, ki volt vágva a nadrágom, bugyi nem volt rajtam, ki volt festve

a szemem, mint Alice Coopernek. Mi ez? Hát hogy? Szó sem lehet róla! Addig veszekedtünk, hogy végül néhány dolgot megengedtek. Majd kevesebbet mutatunk belőled, mondták. Nem bánom én, mutassatok kevesebbet, ide rajzoltátok ezt a kört, amiből nem szabad kilépnem, teljesen mindegy, mennyit mutattok belőlem. De addig is, amíg megmutattok, legyek így, ahogy én vagyok. Amikor filmeztünk, a szakállasoknak be kellett a fűbe feküdni, az állunkat bele nyomtuk a fűbe, hogy minél kevesebb látszódjon a szakállból. Zizegett a fülünk, lenyalva a hajunk, úgy néztünk ki, mint valami kis manók.

– *Külföldre eljuttattatok?*

– A tengerről hazafelé jövet, Bukarestben egy koncerten megnézett bennünket egy keletnémet delegáció. Azért voltak itt, hogy kultúr csere keretében a Metropol menjen az NDK-ba, onnan meg jöjjön egy német együttes. Semmi nem lett belőle, megfúrták valahol, pedig már vizionáltak is, eljátszottuk nekik azt a sikeres koncertet, amit ők láthattak a tengerparton. Fényképek készültek, s ami nagy szó, útlevelünk is készülőben, jövő héten megyünk. Mégse mentünk, lefújtak mindent. Lett volna még az Omegával egy magyarországi fellépés. Bemelegítő együttese lettünk volna az Omegának. Nem jött össze. A nyolcvanas években aztán kiléptem az együttestől. A tévéfelvételek ezt követően már így néztek ki: jön Trifán Lacika a dalaival, majd külön felvételen a Metropol. Kezdem érezni, ők kezde-

nek eltérni egy erősebb, zeneileg radikálisabb rock irányába. Az nekem nem fekiüdt, én az érdekesebb, hangszereltebb, dallamosabb, líraibb zenét kedveltem. Ezt kevésbé tudtuk összeegyeztetni. Elkezdtem gondolkodni a dolgokon. Nagyon szép, hogy felgördül a függöny, csillogás, legördül a függöny, pénz még sincs, az iskolámat nem végeztem el, szakmám sincs. Kaptam ugyan egy egyszobás lakást, nem messze a szüleimtől, és abból a pénzből, amit megkeresgettem, néha ezt-azt tudtam venni. De még a szüleimhez jártam enni. Egy kissé el is fáradtam, nyomorogtam.

– Nyomorogtál?

– Igen. Jó, lehet, nem mondhatom, hogy nyomorogtam, pedig nyomorogtam.

– Az átlagfiatalnál jobban éltél?

– Igen, amikor turnéztunk. Azt az életformát éltem, amit egy mai zenész. Utazik repülővel, busszal, itt játszik, ott játszik, minden van, csak nyugalma nincs. Ezen mindig gondolkodtam. Mi a jó ebben?! Hazajöttünk az egyik turnéről, volt olyan cucc, amit ki se vettem az utazótáskából, mert másnap vagy harmadnap indultunk a másik turnéra. És az megint két-három hét.

– Te hogy töltötted a Metropol után a nyolcvanas éveket?

– Voltak munkahelyeim. Azelőtt is dolgoztam, munkakönyves állásom is volt. Például a ruhagyárban. Betolták a méteráru-szállítmányt a ruhagyárba konténerekben, ki kellett rakni. Előtte be kellett húzni a helyére és szám szerint megnézni, mi, hogy, mikor. Én voltam a *primitív distributor*. Átveszem, kiosztom. Anyagok, amelyekből csinálták a gyönyörű öltönyöket. Húztam hát a kocsit délelőtt. Délben megmutatta a magyar adás, hogy énekelem a dalokat a Gombában, a város fölött terpeszkedő étteremhez vezető úton. Hullott a sárga falevél a gyönyörű őszben, Trifán Laci, a művész úr, énekel. Mivel nem fejeztem be a sulit, beiratkoztam az estibe. Közben bekerültem a Mozivállalathoz, plakátfestőként reggel héttől dolgoztam háromig, hazamentem, ebédeltem, sétáltam, majd leültem a parkban egy félórát, ez

volt a pihenésem. Mindig volt egy könyv a kezemben, majd mentem a suliba. Minden órán, este kilencig, amíg volt tanítás, ott voltam. Maradt is valami a fejemben. Leérettségiztem. Nagyon szerettek a tanárok.

Számomra itt volt a Metropolnak vége. Kicsit fájt is, hogy egyedül maradtam, senki nem hívott fel, nem kerestek, mindenki elkerült Váradról. Közben megismertem Katit, a feleségemet. Ez volt az az időszak az életemben, amin mindenki átesik. Kezdi keresni élete értelmét, és előfordul, hogy a vallásokban keresi.

– *Kati, a feleséged volt rád ilyen hatással?*

– Nem. A hinduizmus eresztett bennem mély gyökereket. Sokáig gyakoroltam a meditációkat, napi gyakorlatokat végeztem, legfontosabb volt a tisztaság. Nem ettem mérgező dolgokat, nem éjszakáztam, nem ittam. Tanultam, olvastam, iskolába jártam és dolgoztam. A szakmában nagyon szerettek.

– *A szakma most éppen mi?*

– A mozigrafikus. Elvégeztem egy tanfolyamot. Grafikus lettem a váradi mozivállalatnak... Ma is csodálkozom azon, hogy három méter széles és nem tudom, milyen magas vászonpannót egy tömbház falára hogyan tudtunk szórópisztollyal megfesteni. Ma számítógépes technikával egy gyerek pillanatok alatt megkreálja. Mi akkor festőpisztollyal egy életveszélyes létrán napokig dolgoztunk egy színészporthén. Húsz évet húztam le a mozinál. A Metropol ekkor már nem volt, tagjai szétszéledtek a világban. Következtek az emlékkoncertek. Összejöttünk egy-egy estre, egy-egy koncertre. Huszonöt éves a romániai Magyar Televízió, mit tudom én hány éves a színház meg ilyesmi. Ezekből sohasem hagytak ki. Bélucinak a halála is ilyen alkalom volt, sajnos.

– *Gyerekkorod óta szívbeteg vagy. Előfordult, hogy rosszul lettél a koncerten?*

– Előfordult többször, több helyen...

– *Konkréтан mi történt?*

– Ez az a bizonyos eset, amit Bandi is emleget a Metropolról szóló könyvben, hogy baj volt velem, mert nem vettem komolyan a dolgokat, a magam feje után mentem. A kultúrház igazgatója mondta, jöjjön, Lacika, igyon egy kávé. A cigaretta is nagyon jólesett, megittam azt a kávé is, jólesett az íze, de soha nem voltam kávé. Telt ház, izgalom, előjött a szívproblémám. Eljátszottam három-négy számot, éreztem, nincs levegőm. Kimentem kábelestül és szólítottam a fiúknak: hívjátok a mentőket. A krízis másfél óráig tartott, kaptam ritmusszabályzó injekciót. A koncert leállt. Krízis volt, de fiatal voltam és erős. Másnap mentünk tovább. Gyakran nem tartottam be a nekem előírt orvosi tanácsokat.

– *Szerettél koncertezni? Kimenni a színpadra...*

– Nagyon szerettem. Másképp nem is vállaltam volna. Már amikor kimegyek egy üres színpadra, az is elvárás, mélyen hat rám.

– *Szerettek, szeretett a közönség?*

– Úgy éreztem, hogy szerettek, igen.

– *Előfordul még, hogy mérs az utcán és megállítanak?*

– Nagyon sokszor. De már csak a korombeliek. Magyarországon voltunk egy kiállításmegnyitón, elmondják, hogy kik állítanak ki. Majd odajön mellém egy úriember, később kiderült, hogy képviselő a Parlamentben. Tényleg te vagy a

Trifán Laci? A te szerzeményed ez és ez? Mondom, az enyém. Azokban a napokban hallgatták a lányával együtt az egyik lemezünket. A saját ifjúságáról mesélt, a mi zenénk volt az illusztráció. Megkért, szerezzem meg neki a könyvet, *A Metropol-sztorit*. Miután hazajöttem, elküldtem neki, mellékeltem még egy Trifán-dalok házilag készített CD-t is.

– *Mesélj a Tibor Ernő Galériáról.*

– Rögtön a rendszerváltás után alapítottuk, 1990-ben. Önszerveződő csoport vagyunk, nonprofit civil szervezet. Kiállításokat szervezünk, szinte havonta könyvbemutatókat, irodalmi esteket tartunk. Vándorgyűlések, klasszikus zenekoncert, Varadinum. Két évig voltam a vezetője, két-évenként váltunk. Már ennek is lassan 20 éve tagja vagyok. Itt vannak a barátaim, többek közt egy tiszteletbeli tag is, Kinda Péter, a Nagyváradi Filharmónia nagybőgőse, akivel duót alkotunk, fel szoktunk lépni különböző kulturális műsorokban.

– *Beszélgjünk azokról a költőkről, írókról, akik Váradon a te kortársaid voltak! Például Hunyadi Mátyás?*

– Hunyadi Matyival ültünk a Galériában, mondtam neki, hogy itt az alkalom, írjunk egy dalt. Nincsen szövegem tőled, mondtam neki. Annyira nem ismertem őt, hogy tudjam, mennyi a mérce, mennyit iszik. Itt van egy dallam, elkezdtem játszani, írj erre egy szöveget. Egy füzetpapírra írt, közben ivott. Büszke voltam arra a papírdarabkára. Amikor meghalt, összegyűjtöttek tőle mindent, ami fennmaradt, én is odaadtam volna, de sajnos a kézirat nem volt meg. Fél liter vodkát hozattam, nem volt elég. Két liter vodkát ittunk meg egy ültő helyünkben ketten. Ebből nekem lehet, hogy jutott egy fél liter, de inkább csak egy negyed. Ez a nap arra ment rá. Megírta a szöveget, a címe *Szárnyaszegett angyalok*. „Egy vagyok közöttük, szárnyaszegett angyalok... talán az égnélküli föld volt az én otthonom...” Nagyon szép, kemény, fájdalmas szöveg, benne van a lénye teljesen, az alkoholizmusa, a fiatalsága, a romlottsága és az ártatlansága. Ebben a sorrendben.

– *Azt mondod valakinek, valahol: „Az egész életünk egy imádság.” Kötődik ez a gondolat a te vallásos beállítottságodhoz?*

– Igen, mély gyökere van. Nem akarok belemenni a filozofálásba. De a hinduk azt mondják, az egész anyagi létünk egy illúzió, vagyis Maya fátyla takarja el az igazságot. Ezt az igazságot keresi öntudatlan vagy tudatosan minden ember. Gyerekkoromban gitározni akartam, elmentem megnézni a Fő utcai üzletben a gitárt. Ültem a kirakat előtt és néztem, tulajdonképpen akkor én már medítáltam, vagyis imádkoztam. Az elmémet akkor töltöttem meg hittel, hogy egyszer nekem is lesz. Azt mondom, hogy jaj, véletlenül bevertem a fejem, de az nem igaz, mert te már úgy építettél a sorsodat, hogy bekövetkezzen. Az anyagi világ szintjén ehhez hasonló történések láncolata visz egyre közelebb a megtisztuláshoz. A szél, például, nem látszik, de van hatása. Az áram is egy megnyilvánulás, hajlandóságai mindig ott vannak a végtelenben, kell szerkezet hozzá, hogy kimutassuk. Pap akartam lenni, de lemondtam róla. Azt mondtam, legyen inkább egy jó családapa, mint rossz pap. Képzeld el, hogy egy nap megszűnik minden. Nincs galaxis, nincsenek csillagok, nap, nincs por, nincs semmi. Játsszál ezzel a gondolattal. Az agyad eljut egy pontig, ahol már nem tudja követni a folyamatot. Nos, ott a térnélküli időtlen örök jelenben – SOKAN EGY TEST VAGYUNK A KRISZTUSBAN, ahogyan a keresztény Szentírásban írva van. Nos, ezt az állapotot szomjazza öntudatlan a költő, a festő, a zenész... minden halandó.

– *Hivatásszerűen most mivel foglalkozol?*

– Az Árkádia gyermek- és ifjúsági színházban dolgozom mint grafikus, ez a szakmám. Nagyon szép a munkám, szeretem. Itt dolgozom tizenvalahány éve. Nem vagyok vándorló típus. Húsz évet voltam a mozinál is. Változatos a munka. Plakátterv, bábmászkok, díszletfestés, előfordul, hogy díszlettervet is csinállok.

– *Zenét nem kért tőled a bábszínház?*

– Nem, még nem. Komponáltam zenét, festettem, még mindig festek. Igazából sohasem tudtam kiteljesedni. Saját, hivatalosan kiadott egyéni lemezem sincs. Volt tizenkét egyéni kiállításom, valahogy ez az egész mindig olyan szinten állt meg, hogy mondom magamnak: nincs is szüksége erre a világnak. Mindig bezárul a kör előttem. Hogy ennek mi az

Rajzolás

oka? Nem tudom megmagyarázni. Pedig nagy szükségem van arra, hogy megnyilvánuljak a világban. Ha nem csinállok semmit, akkor is megindul bennem valami, a gondolataim, hallok és látok, odafigyelek. Látom a képeket, a színeket, hallom a hangokat. Imádkozom is, hogy megvalósíthassam még azokat. Mindig tudom, mit kellene jobba alakítanom, de mégis, mindig bezárul a kör.

– *Képeket sikerül eladnod?*

– Nagyon keveset. És érdekes..., mindig akkor, amikor túl kell élni a napot.

– *Látom, az erkélyen szép petúniáid, mályváid vannak.*

– A magokat édesanyám kertjéből hoztam el. Van egy mondat a kiállításokra szánt bemutatkozó szövegemben: „Az életvágányomon bekövetkezett nagy törésen már túl vagyok. De készülök megfesteni a repülést.” Volt egy tumor a hátam közepén, ami elszorította az idegpályákat, majdnem teljesen le voltam bénulva, CSERÉP-ÁTÜLTETÉSRE szorultam, megműtötték a gerincemet. Műtét után, feljavulóban, a teraszon ültem, és arra gondoltam, hogy csak kéne írnom néhány sort azoknak az embereknek, akik abban segítettek, hogy túl legyek ezen az életpályámon bekövetkezett törésen. Hangsúlyozom: az életpályámról, nem a művészi pályámról beszélek. Abból indultam ki, hogy tulajdonképpen nem örököltem senkitől semmit, csak néhány virágmagot, édesanyámtól. Őcsém részeges

volt, eladott mindent a házából, anyám nagyon sokat szenvedett, nem volt soha vagyona, csak a szeretet. Aztán meghalt. Csak a virágok maradtak, és nem volt már, aki locsolja őket. A virágmagokat áthoztam, és új cserépbe ültettem. Kihajtottak. Olyan virág is volt, aminek nem tudtam a nevét, ezért elneveztem Zsuzsika virágnak. Volt olyan kiállításom, ahol összekötöttem anyám sorsát az enyémmel az áthozott virágmagokon keresztül. Én szinte itt születtem, ahol most vagyunk. Itt volt nagyanyámnak háza, és a kertje, lebontották. Mindent lebontottak, látod. Panel van a helyén. Nagy folyamat ez, amikor kiülök a teraszra és nyílnak az estikék, minden eszembe jut. Érzem az illatokat, kicsi házikó volt, vittem a kis szatyorban dinnyehéjat a malacoknak, ez is szimbólum. Minden tovább él. Nekem egy tenyérnyi földem van a teraszon, de olyan jó abba is beletúrni. Vándorlás ez. Amit felhalmoztam érzelmi szinten, a képek, amiket megfestettem – az mind folyamatosság anyagi szinten. Lehet, hogy a képeim a kutyának se kellenek, de azok is rezdülések, a lelkem rezdülései. Elhangzott dalaim is vibrálnak. Lehet, hogy ha majd leáll az idő, a tér folyamata pedig visszapörög, és megint jön a vonzás, akkor abban a kicsi pontban, ami újjászületik, ott leszek a képeimmel. Ott leszünk mindannyian.

Az utolsó egyéni tárlaton

– *Ha nem ez leszel, aki vagy most, mi leszel?*

– Megint valami ilyesmi. De valami közöm a repüléshez biztosan lesz. A '96-os kiállításom óta küzdök a sötétel, a *Vágy kapuja* című képem... már meditáció. Egy ideje pihentetem a szárnyaim. Hogy zárul be a kör?! Az idő sűrűsödik. Hova rohanunk már? Rohantatjuk a világot... Lehet, nem lesz idő, csak arra...

– *Mire?*

– Jó lenne tudni. Hogy valaki bezárja a kört.

– *Hogy zárul be a kör? Te tudod?*

– Nem tudom, de nagyon kíváncsi vagyok.

Mennyit ér a város kilencszáz új fája?

Faültetési program Nagyváradon

Társadalom

Oxigén nélkül nincs emberi élet, növények nélkül nincs oxigén – az általános iskolai tananyagból tudjuk, hogy a zöld növények a fotoszintézisük során szén-dioxidot kötnek meg és oxigént szabadítanak fel, joggal mondhatjuk tehát, hogy létfontosságúak.

Az elmúlt években többször okozott felháborodást, hogy ilyen-olyan indokkal több évtizedes, egészséges fákat is kivágtak Nagyváradon. Tavaly megfordulni látszott a trend, a város több részén is facsemetéket ültettek. Hogy hol és hány csemetét és milyen fajokat, arról a Nagyváradai Polgármesteri Hivatal műszaki igazgatóságától kértünk tájékoztatást, továbbá arra is kíváncsiak voltunk, hogy idén hogyan folytatják a megyeszékhely fásítását.

Lakónegyedekbe és parkokba is ültettek fákat

Tavaly összesen 900 fát ültettek el a városban, tavasszal 272, ősszel pedig 228 darabot az Adenandra Kft., további négyszáz fát pedig az Aquaplant Kft.

Az első vállalkozás többek között a Téglavető (ma Dacia) és az Árpád vezér (ma Ștefan cel Mare) utcában, a Nufărul, a Sándorffy József (ma W. Shakespeare), a Jávorka Ádám (ma O. Goga) utcákban és a Rhédey kertben (ma Bălcescu park) ültetett fákat.

Az Adenandra által elültetett legtöbb, 178 facsemete közönséges platán (*Platanus acerifolia*), és sok a magas kőris (*Fraxinus excelsior*) is, ebből 72 darab került a város utcáira, vérszilvából (*Prunus cerasifera*) 64-et, gömbkőrisből (*Fraxinus ornus* Mecsek) pedig 38-at ültettek el. Kislevelű hársból (*Tilia cordata*) 29, tarka levelű zöld juharból (*Acer negundo flamingo*) 20 darab, japáncseresznyéből (*Prunus*

serrulata) 16, kocsányos tölgyből (*Quercus robur*) és dúsvirágú díszalmából (*Malus floribunda*) 15-15 darab, oszlopos gyertyánból (*Carpinus betulus fastigiata*) és díszgalagonyából (*Crataegus laevigata*) egy-egy tucatnyi került az utcákra. Csillagvirágú liliumfából (*Magnolia stellata*), közönséges nyírből (*Betula pendula*), csüngő eperből (*Morus pendula*), korai juharból (*Acer platanoides*) és vörös tölgyből (*Quercus rubra*) öt-öt darabot, madárberkenyéből (*Sorbus aucuparia*) és gömbjuharból (*Acer globosum*) pedig kettőt-kettőt ültettek el.

Az Aquaplant vállalkozás a Rogériusz kanonok (ma Aluminei), a Török Ignác (ma Apostol Andrei), a Püspöki (ma Matei Corvin), a Benjamin Franklin (ma Moldovei), a Nadányi (ma Transilvaniei), az Apáca (ma Sovata) utcában és a Körös partján, a Leonardo da Vinci, a Bumbacului, a Morii, a Kórház (ma Louis Pasteur), a Keszthelyi Zoltán (ma Barcăului), a Lukács György (ma Nicolae Jiga) stb. utcákon és a Bunyitay ligetben (ma I. C. Brătianu park) fásított.

Ők is közönséges platánból ültették el a legtöbbet, 145 darabot, második helyen a 73 vérszilva (*Prunus cerasifera nigra*) szerepel, a harma-

dik a gömbkőrös, ebből 24 került az utcákra. Elültettek még 23 hársfát (Tilia), 21 gömbjuhart, 13-13 ostorfát (Celtis) és dús-virágú díszalmát, meg egy-egy tucat oszlopos gyertyánt (Carpinus betulus fastigiata) és díszgalagonyát (Crataegus laevigata). Nagyvárad utcáira került még kilenc-kilenc eperfa (Morus), cédrus (Cedrus) és közönséges nyír, nyolc simafe nyő (Pinus strobus) hét-hét magnólia (Magnolia) és perzsa selyemakác (Albizia julibrissin), öt kaukázusi jegenyefenyő (Abies nordmanniana), négy mocsárciprus (Taxodium), három-három vörös tölgy (Quercus rubra) és japáncseresznye (Prunus serrulata) is.

Tavaly áfa nélkül 881 470 lejbe került a fásítás, idén 630 ezer lejt terveznek erre elkölteni, vagyis további 6-700 fát ültetnek, tájékoztatott a városháza sajtószolgálat.

Gondozni is kellene

Ültetni azonban nem elég, hiszen a növényeket gondozni is kell, illetve nem mindegy az sem, milyen közegbe milyen növényt telepítünk. Bizonyára sokan emlékszünk arra, hogy jó néhány éve, a Körös-part felújításakor a nagy lendülettel elültetett tiszafák az első nyáron kipusztultak, illetve a színház előtti tiszafáknak az áttelepítése sem egy sikertörténet. A város főterén elültetett fák közül is láttunk már elszáradtat, pedig azokat elméletileg rendszeresen locsolják is. Éppen ezért dendrológiához értő szakembert kérdeztünk arról, hogy a fentebb említett fajták életképesek-e városi környezetben, illetve hogy mire kell figyelniük gondozóiknak. Kérdéseinkre **dr. Smit Ildikó** nyugalmazott erdőmérnök válaszolt, aki zöldövezetek kialakításából doktorált.

A zöldövezeteknek nemcsak díszítő szerepük van, segítik az egészség megőrzését és a kikapcsolódást, feltöltődést is, mondta a szakember, s hozzátette: a fák csökkentik a légszennyeződések mértékét, a port, megkötnek egyes káros gázokat és a szén-dioxidot, utóbbit oxigénné alakítják. A fák a hőmérsékletet, a zajszennyezést és a légmozgást is csökkentik. Példaként a váradi Szent László teret említette dr. Smit Ildikó, ahonnan kivágták a lombos fákat, ezért mind a főtéren, mind a Szent László hídon huzatos folyosó alakult ki.

A növények szenvednek a városokban, a megnövekedett forgalom, a klímaváltozás oda vezetett, hogy a növényzet eltűnik, a felmelegedés miatt pedig olyan kártevők is megjelentek, amelyek korábban a mérsékelt égövön nem pusztítottak, mondta a szakember, s példaként azt említette, hogy Váradon már teljesen kiszáradt az örökzöld puszpáng (Buxus sempervirens), jelenleg pedig a tuják kipusztulását követhetjük figyelemmel. Dr. Smit Ildikó azt is megjegyezte: sok esetben az ásással járó munkákat, például a csatornázást, a csövek cseréjét vagy a kábelek föld alatti vezetését kellene óvatosabban végezni a városban, a gödrök kiásásakor ugyanis annyira megsérítik a fák gyökérzetét, hogy a különben egészséges példányok is kipusztulhatnak. Az ilyen helyeken a legrövidebb időn belül újra ki kell alakítani a zöldövezetet.

A szakember szerint a Váradon tavaly elültetett fafajták alkalmasak a városi létre, de fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy őshonos fafajtákat kell használni, és az sem mindegy, hogyan gondozzák őket a továbbiakban. Vizsgálni kellene például, hogy a felmelegedés következtében milyen kártevők (rovarok, gombák stb.) honosodtak meg nálunk is, és ezek ellen, akár csak az ismert kártevők ellen, rendszeres permetezéssel is védeni kellene a fákat. A megfelelő locsolás is elengedhetetlen ahhoz, hogy a fák életben maradjanak, a túl kevés víz éppúgy ártalmas lehet, mint a túl sok, és a metszést is szakszerűen kell végezni, mind a frissen

ültetett, mind az idősebb fákon, hiszen az ágak felesleges, túlzott levágásával is elpusztíthatjuk őket. Ami pedig az újabb ültetéseket illeti, fontos lenne, hogy ahol csak lehetséges, kevesebb cserjét és több fát ültessenek, utóbbiaknak ugyanis nagyobb a lombkoronájuk, így nemcsak az árnyékuk nagyobb, de értelemszerűen több szennyező anyagot is kötnek meg és nagyobb mennyiségű szén-dioxidot alakítanak oxigénné is. Dr. Smit Ildikó azt is hozzátette: fontos lenne, hogy a parkolóba is ültessenek fákat, és ott is, ahol

van még lehetőség, telepítsenek fákat, hiszen vannak olyan utcások, ahol egyetlen sincs. A lakossági hozzáállás sem mindegy, hiszen bármelyikünk tehet valamit azért, hogy zöldebb, szebb, egészségesebb környezetben éljünk.

FRIED NOÉMI LUJZA

Újonnan ültetett fák a Petőfi parkban

Fotó: Szűcs László

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (14.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készül, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvés-ként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Mire bátyám annyira helyrejött, hogy kimehetett az udvarra, Schlingerhoff bácsiék Pista fiának már ott állt egy gépkocsija, amelyik reggel nagy kurbilizás után döntötte el, hogy elinduljon-e aznap vagy se, este pedig az udvar lakónépessége által körülcsudálkozva döcögött-pöfögött be a szélesre tárt kapun át a Ferenc utcai közös udvarra. Ahogy a húszas évekbeli autók képeit elnézem, leginkább arra hajlok, hogy Schlingerhoff Pista szögletes, négyszemélyes, fekete színű „taxija” – ahogy anyám nevezte élete végéig a világ összes magán- vagy állami személygépkocsiját –, szóval Schlingerhoff Pista kocsija Citroën 1928-as márkájú lehetett. Nagy vigasság volt számunkra Zolival, ha végignézhettük, mint tekergeti a kurbliját, hogy makacsodik prűszkölve-füstölve a motor, s áll le néhány rázkódás után, ismétlődik négyszer-ötször a művelet, mire végre recsegny-berregni kezd a mindenség, okádva magából a kékeszürke füstgo-

molyagot. Ilyenkor Horváth bácsi is letette a suszterszerszámot, fölnyújtózott, hogy jobban lássa, amit úgyis hall a rossz fülével, és amikor Pista végre beült a rázkódó kocsiba, hogy kitolasson hátrafelé az udvarból, rekedten utána kiáltotta:

– Hát nem jobb a lú, mint a motor? A nem füstöl, csak fingik! Minden francot kitanálnak! Hű, a mindenit, de bűdös, a hányinger kerülgeti az embert!

Az 1928–29-es évadban Janovics Jenő színtársulatáé lett a váradi színház. Ez igen rangos művészegyüttes volt akkor: Karácsonyi Ily, Kondor Ibi, Kun Magda, Kőszegi Margit, Poór Lili, rajtuk kívül Mihályfi László, Tompa Sándor (az a bizonyos „Pufi”), Ihász Aladár, Balázs Samu, Tóth Elek, majd mások is a harmincas-negyvenes évek jelesei közül. Aztán ott voltak a neves karnagyok: Komjáthy Károly, Török Emil, Stephanidesz Károly. Ez utóbbinak a lánya, a csinos Stephanidesz Ily szubrett táncosnő lába évekkal később erotikus fantáziánkat birizgálta Zolival, amikor Apa tiltó szigora ellenére, mi is bebesurrantunk bátyámmal az állóhelyre legalább. De akkor már Solymosán Magda, Fényes Alice, Nagy István, Komlós Juci és sok más,

majdani pesti szín- és filmművész kedvenc emelte tovább és mind feljebb a Janovics Jenő, majd Kádár Imre vezette kolozsvári-nagyváradai magyar társulat ún. „vidéki” színvonalát, amelyet nemcsak megirigyelhetett volna, de meg is irigyelt sok pesti színház, elhódítva a társulattól a legjobbakat. (...)

Várad akkori lakossága erőfeszítéseket tett – vállalkozóinak ösztönzésre –, hogy egy rendes közép méretű város ideális életét élje: legyen valami munkája, működjön a városban a legnagyobb anyagi gondok között is a színház, néhány mozi, mutassák be a legújabb némafilm-sikereket. A filmeket 10-12 felvonásban hirdették, a felvonások között kis szünet volt, míg befűzték a gépbe a következő tekereszt. Sósperect, frissítőt kínáltak. A burleszkek vetítése közben kihangzott az utcára a rikoltó kacagás. A kísérőzene egy szál lehangolt zongorán, netán hegedű-zongora duóval, a vetített jelenet hangulatához illő potpourrit nyekergett, közismert, agyonjátszott klasszikus operett- és operadallamokból. Egy mást érték a filmszakadások. De így is „működött” az Apolló, a Vigadó, a Heymann és az Élysées mozi, amíg bírta, aztán némelyik becsukott, elérverezték felszereléseit, majd pár hét múlva kinyitott a helyén egy másik vállalkozó mozi. A filmműsor nagyjából Budapesttel egy időben vagy egy két héttel utána futott. Sok volt a betörés, a tolvajlás, a csalás és a rongyos ember az utcán. Az úriemberek öltözete is – kivéve a kereskedő és kisvállalkozó réteg tagjait, meg a nagy pénzeket leszakító betelepített, korrump román hatalmi apparátus tisztségviselőit – többnyire kifényesedett, kopottas volt. (...)

1929 júliusában nagy sajtóvihart kavart Nagyváradon, majd egész Romániában egy cikk, amelyik a *Nagyváradai Naplóban* jelent meg, *Evoé Bukarest, minden gyönyörök gyehennája* címmel. Árvay Árpád írta a fővárosi közéletéről: a visszaélésekről, a félművelt románok Párizs-utánzásáról, erkölcsi közönyéről szolt az írás. „Bukarest egy bűnös kis Párizs, görbe tükörben.” „Minden és mindenki kapható, csak meg kell fizetni az árát!” „Leányvásár, pénzhajsza, prostitúció, valamint tétlen és könnyű élet” – fogalmazta meg bukaresti tapasztalatait Árvay Árpád. Nosza, egy pillanat alatt kitört a nemzetiségi sajtóháború. A várad *Dreptatea Poporului* (A nép igazsága) követelte a *Napló* betiltását, Árvay szigorú meg-

büntetését. A *Gazeta de Vest* (Nyugati Újság) egyenesen azt követelte: állítsák falhoz és lőjék főbe Árvayt! Athanasiu királyi főügyész elrendelte Árvay letartóztatását. Stăngeanu helyőrség-parancsnok, tábornok tiszti gyűlést hívott össze, ezen követelték a szigorú retorziót a lap, a cikkíró és az egész kisebbségi magyarság ellen.

Ez azért hatott furcsán, mert éppen akkortájt jelent meg Mircea Damian román szerző *A bútorozott szoba* című könyve, amelyik Árvaynál sokkalta vadabb, nyersebb szókimondással bírálta a korabeli bukaresti köz- és magánélet jellemzőit. De ezt senki se vette tőle rossz néven, holott ugyanazt írta meg, amit Árvay; akár be is perelhette volna Damian a várad magyar újságírót, plágium címén. A bukaresti *Universul* átvette az uszító jellegű cikkeket, ám a konkurens kormánylapok, a *Dimineața* és az *Adevărul* – csak hogy üthessenek egyet az *Universulon* – váratlanul Árvay Árpád mellé álltak, s törvénytelennek, alkotmány sértőnek minősítették a várad újságíró letartóztatását. Két hét után kiengedték a fogságból az addig bilincsben ide-oda kísérgetett cikkírót, akit kísérgetésekor leköpdösött s a lincselés veszélyének tett ki az őrszemélyzet is. Ám a tárgyalást mégis kitűzték, Árvayt fogházbüntetésre ítélték. Állását elvesztette, tanítónő feleségét áthelyezték büntetésből Bessarábiába – épp akkoriban szült! –, felheccelt románok, diákok tüntettek a lakásuk előtt, családtagjait, rokonait kövel dobálták, nyílt utcán megtámadták,

inzultálták. Árvay Árpád később a romániai Magyar Párt főtitkára lett az 1940. évi bécsi döntésig, amíg Várad visszatért az anyaországhoz. Addig különféle címeken mintegy harminc bünygi eljárást folytattak le ellene. (...)

Apu egyik kollégájának már volt rádiója, és mert tudta apánkról, hogy mit jelent neki Madách *Tragédiája*, 1929. június 20-án, csütörtök este meghívta magához, és éjfél utánig hallgatták az Ódry Árpád rendezte előadást a Magyar Rádió közvetítésében. Ádámot Ódry, Évát Tasnády Ilona, Lucifert Kürthy József játszotta. Buttykai Ákos kísérőzenéje nem nyerte el Apa tetszését. „Nem értek hozzá – jegyezte föl –, de szerintem elmarad a Tragédia színvonalától! Miért kellett egyáltalán ez a zene?” Egy későbbi bemutató, ahol Ádámot Abonyi Géza, Évát Tőkés Anna, Lucifert Ódry Árpád alakította, ezúttal mindenféle zene nélkül, jobban elnyerte a tetszését (...) Időnkint egyes honvédsírokat ismeretlen tettesek kegyeletsértő módon megrongáltak. Talán ez adta az ötletet a közügyekben mindig ügyesen közbeszóló Hegedüs Nándor főszerkesztőnek, hogy a *Nagyváradban* 1929. augusztus 18-tól kezdődően sorozatot írasson Honigberger Lajossal az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hőseinek váradi sírjairól, pontos nevekkkel, sírhely-megjelölésekkel, mini-bibliográfiával.

Erdély-szerte beszéd tárgya és feszültségteremtő esemény volt ezen a nyáron a lecsukott kommunisták éhségstrájkja Kolozsvárott. Haja Lifszit fanatikus besszarábiai, zsidó származású tanárnő belehalt az éhségstrájkba. „Az eszme fontosabb, mint az életem!” – ezt vallotta. Vele éhségstrájkolt többek között Máté Ernő és Szenkovics Sándor is. Állapotuk a 39. napon vált válságossá. Eközben Petrosényban négyezer sztrájkoló bányász életét veszélyeztette a sortűz, aztán Lupényban rendezett vérfürdőt a hatalom, 37 halottal, száz sebesülttel. Még Maniu is a helyszínre utazott. Az agyonlőtt munkások temetésén a hozzátartozók legtöbbször nem is vehetett részt, a város kihalt, néptelen volt, csak a csendőr- és katonajárőrök cirkáltak, élesre töltött fegyverekkel. (...)

Az 1929-es év eseménye volt a Maniu-kormány elé terjesztett új közigazgatási törvény tervezete. Ezt Constantin Stere besszarábiai, Romulus Boilă erdélyi és Eduard Mirto belügyi alminiszter készítette el. Vaida-Voevod belügyminiszter

viszont mindent töröltetett a tervetből, ami a Gyulafehérváron megfogalmazott kisebbségi önkormányzati ígéretekkel volt kapcsolatos s azokból indult volna ki a nemzeti kisebbségek érdekei védelmében. Stere tisztességes szándékú politikus volt, aki besszarábiai lévén tudta, még a cári időkből, mint jelentett a románságnak ott a cári elnyomás; és azt is tudta, milyen volt az erdélyi románság sorsához képest a különbség. Erről ő maga nyilatkozott Hegedüs Nándor főszerkesztőnek. Ez a nyilatkozat csak a Horthy-uralom idején jelenhetett meg, de amit mondott, s alább idézek, azt 1929-ben mondotta:

„Besszarábiában nincs kisebbségi kérdés, mint ahogy van Erdélyben. Az oroszok idején mindenki szolgált: orosz, román, lipován, zsidó, gagauz stb. Mi azért összefogtunk, és mi ott ma is besszarábiaiak vagyunk elsősorban, és nem románok, oroszok vagy lipovánok. Ezzel szemben Erdélyben szabad népek éltek és fejlődtek ki egymással szemben, mert tehették! Politikai önállósága volt itt a románságnak, nekem hiába mondanak mást! Én 1912-ben jártam Erdélyben, regáti megbízásból, hogy elsimítsam az egymással marakodó románok közötti viszályt. Ezerévi magyar uralom ellenére a románok pompásan beszéltek románul, csak a városi románság és az értelmiség körében volt némi egzisztenciális célzatú, de önkéntes elmagyarosodás. Senki se követelte! Besszarábiában viszont még pár évtized, ha nem csatolják a háború végén Romániához,

mind elfelejtettük volna a nyelvünket. A román lapokat is cirill betűkkel írva kellett kiadni. Erdélyben a görögkeleti egyház a románság fellelvára, Besszarábiában viszont az oroszosítás eszköze volt. Erdélyben gazdag román paraszto-
kat találtam, amilyeneket se Besszarábiában, se a Regátban nem! Balázsfalva, Maniu nevelkedő helye, annak jezsuitiz-
musa nem tetszett, de erőteljes, fegyelmezett román szelle-
mi centrum volt. Az erdélyi románság viszonylag nagy sza-
badságot élvezett, és most nem akarja hasonló mértékű sza-

badság engedélyezésével kárpótolni a magyarságot, amely fölött uralko-
dóvá vált itt, Erdélyben. Ezért
dühöng itt ez a nagy sovinizmus!”

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR

Hat színház keres egy fesztivált

Mafeszt másodszor, Nagyváradon

Kritika

A nagyváradai Szigligeti Színház látta vendégül a Magyar Színházak II. Fesztiválját (Mafeszt). A január végi vándor seregszemle programjában a Maszín tagszínházainak előadásai, valamint szakmai továbbképzések szerepeltek.

Vállalásához híven a Maszín, teljes nevén a Magyar Színházak Szövetsége megszervezte a Magyar Színházak II. Fesztiválját, a II. Mafesztet. Bátorság kell, nem is kevés, hogy a 2017-ben alakult szövetség évente seregszemlét szervezzen. Sok munkával és sok pénzzel lehet végrehajtani a tervet, melyről az öt alapító színház (temesvári Csiky Gergely, nagyváradai Szigligeti, udvarhelyi Tomcsa Sándor, szatmárnémeti Harag György, aradi Kamaraszínház) döntött, és amellyel a tavaly csatlakozott Csíki Játékszín is egyetértett.

A fesztivál két részből áll: előadások és szakmai továbbképzések. Utóbbiak két szekcióban zajlanak: egyikben a színházak műszaki munkatársai vesznek részt, másikon a színművészek dolgoznak egy jeles színházi alkotó irányításával – ezt workshopnak nevezik, lényegében színészmesterséggyakorlat. Nagyváradon Kokan Mladenović szerb rendező vállalta a feladatot, de erről majd később.

A Maszín elnöke, Balázs Attila színművész, a temesvári Csiky Gergely Színház igazgatója a seregszemle műsorfüzetében a következőket írja: „A haladás meghatározó pillanata, amikor az újból megszokott lesz, a megszokottból pedig tradíció. A tavaly első alkalommal Szatmárnémetiben megrendezett Mafeszt, a Magyar Színházi Szövetség színházainak fesztiválja sikeresnek bizonyult. Idén immár második alkalommal gyűlünk össze a Szigligeti Színházban.

Hiszünk benne, hogy a Mafeszt az évek folyamán meghatározó eseménnyé válhat színházaink világában, ahol a szakma valamennyi – művészi, technikai és adminisztrációs –

rétege egymástól tanulva, a személyes fejlődésen keresztül az intézményeket is közelebb hozza egymáshoz. A Mafeszt vándorfesztivál olyan találkozásokra ad lehetőséget, amelyek a fizikai távolság, a pénzügyi korlátok miatt csak nagyon ritkán valósulhatnak meg. A befogadó színház közönsége pedig betekintést nyerhet más színházak munkásságába. Öt napon át a tagszínházak reper-toárjuk legjavát kínálják kicsiknek és nagyoknak egyaránt. A Magyar Színházi Szövetség (Maszín) létrejötte óta nyílt fórumként teret biztosít az együttműködésre, a közös problémák megoldására és a közös érdekképviselőre (...).”

A találkozások fontosak, a színházban dolgozó emberek nem győznek sajnálkozni amiatt, hogy nincs lehetőségük megnézni egymás előadásait. Más kérdés, hogy nem mindenki kíváncsi mindenkire.

Miről szól?

A Mafeszt egyedinek is mondható az erdélyi magyar fesztiválpaletán, egyrészt a szervezeti háttér miatt, másrészt azért, mert csak magyar társulatok vesznek részt rajta. Tavaly, a Szatmárnémetiben rendezett elsőt

nagyon gyorsan kellett megszervezni, kevés pénz állt rendelkezésre, és mivel az első mindig érdekes, a hangulat, az újdonság sok mindent pótol. Akkor már tudni lehetett, hogy a következőnek a Szigligeti Színház lesz a házigazdája. Így is történt, januárban öt napig fesztiváloztak a tagszínházak Nagyváradon.

A Magyar Színházak Fesztiválja (itt jegyezzük meg, hogy jobban szereti a betűnevét, mint a teljes elnevezését, alighanem azért is, mert újabban a kisvárdai seregszemlét is így hívják) még számos gyermekbetegségben szenved, ezeket remélhetőleg hamar kinövi. Éppen ezért nem is érdemes az összest felsorolni, de a két fontosabbról szólni érdemes, már csak azért is, hogy ne ismétlődjenek, illetve rögzüljenek a régebbi vándorfesztivál, nevezetesen az Ifeszt – Interetnikai Színházi Fesztivál hiányosságai.

Tavaly Szatmárnémetiben az előadásokat érdekes szakmai beszélgetések követték, a kritikusok mellett az alkotók, az adott színház művészei is beszéltek az előadásról. Ez a szakmai eszmecsere éppen a kötetlenségével, hangulatosságával tért el a többi fesztivál kissé merev, néha túlszabályozott beszélgetéseitől. Nagyváradon valamiért elmaradt az előadások értékelése, lehet azért is, mert kevés kritikus jelent meg a fesztivál öt napján.

Burundanga, avagy a baszk, a maszk és a cucc

Ennél súlyosabb hiba – s talán ez magyarázza a szakemberek távolmaradását is –, hogy a Mafesztnek nincs központi témája, hogy ne mondjuk, koncepciója, aminek mentén a fesztivál szerveződik. Ez határozná meg, miről szól a fesztivál, mit szeretne közvetíteni.

Az sem feltétlenül jó megoldás, hogy a színházak maguk döntenek el, melyik előadásukkal szerepelnek a fesztiválon.

A központi téma és a válogatás hiánya miatt a rendezvény elveszti a fesztivál jellegét, és megmarad vendégelőadások sorozatának. A szakmai továbbképzések, a workshopok, a szövetség vezetőinek a tanácskozása, az itt hozott döntések önmagukban nem teszik fesztivállá a seregszemlét sem a kritikusok, sem a közönség szemszögéből.

Válogatni lehetne

A Maszín elnöke által elmondottak színházi szempontból kevésnek bizonyultak, legalábbis Nagyváradon. Kétséges, hogy a színházak a legjobb vagy a művészi törekvéseikre leginkább jellemző előadásaik egyikét hozták volna el.

Bizonyára a Csiky Játékszín színvonalára és művészi törekvéseire legkevésbé sem jellemző *A kaktusz virága* (rendező: Kányádi Szilárd), és az Aradi Kamaraszínházra sem a *Sonkamenüett* (rendező: Tapasztó Ernő).

A *Tizenöt próbálkozás színészetre* című előadást (rendezte: Tom Dugdale) tavaly is láttuk a fesztiválon. Hatházi András nagyszerű művész, az előadás szellemesen enged betekintést a színész munkájába, az alkotási folyamatba, felvillant valamit a titokból, ahogyan a színész képes egyik emberből másikká változni. Hatházi mesterségbeli tudása, színpadi jelenléte kellett ahhoz, hogy az előadás minden pillanata örömet szerezzen, de nem biztos, hogy minden fesztiválon szerepelnie kell.

A főfőnök

Rabenthal

A temesvári Csiky Gergely színház „másfél” produkcióval érkezett Nagyváradra, ugyanis a *Burundanga, avagy a baszk, a maszk és a cucc* (rendező: Csábi Anna) koprodukcióban készült a szatmárnémeti Harag György Társulattal. Remek thriller-paródia, sok humorral és aktualitással, fantáziadús rendezéssel és erős színészi játékkal. A *Rabenthal* (rendezte: Radu Afrim) különleges előadás, geometriai pontossággal kidolgozott fekete komédia életről, halálról, de főleg a halálról. Burleszk jeleket és bibliai jelképeket, a testi vágyak hatalma, a szellemi kegyetlenség jelenik meg a szürreális térben, a groteszk figurák által. Színházi, szellemi tobzódás az előadás, fergeteges színészi alakításokkal.

A székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház *A főfőnök* című előadása (rendezte: Anger Zsolt) abszurd történet a felelősségvállalásról, emberi viselkedésről és kapcsolatokról, hatalomvágyról, pénzről, egyénről és közösségről. Űgyesen színpadra állított görbe tükör, kicsit túlbeszélve ugyan, de élvezhető módon, jó színészekkel.

A nagyvárad Szigligeti Színház három előadással szerepelt. Az *Idegen* (rendező-koreográfus: Györfi Csaba), Luis Borges *Márk evangéliuma* című novellája alapján, a táncszínház nyelvén beszél az emberi butaságról, a vakhitről, a befolyáshatóságról, a valóság és képzelet párhuzamáról. Szép, kifejező produkció, kiváló előadókkal. Az *Apátlanul – Platonov* előadásról (rendezte: Botos Bálint) bővebben írtunk

lapunk hasábjain. A kevés túlzással superprodukciónak nevezhető *Olivér!* című musical (rendezte: Tóth Tünde) amolyan családi előadás, gyerek, felnőtt egyaránt megtalálja benne a neki tetszőt. A színpadon rengeteg gyönyörű és tehetséges gyerek jól kézben tartva, jó koreográfia, jó színészek, az egyetlen kifogás az lehet, hogy nagyjából fél órával volt hosszabb, mint amennyit a történet és a színpadi játék megkívánna.

A tagszínházak, ahol báb- és ifjúsági tagozat is működik, elhozták a fesztiválra a kicsinyeknek szánt előadásaikat is. A Csíki Játékszín a *Csipike, a gonosz törpe* című klasszikussal (rendezte: Kányádi Szilárd), a Tomcsa Sándor Színház a *Rengeteg Ábel és Kürtös Kata kalandjai* című kortárs mesével (írta és rendezte: Aracs Eszter), a temesváriak szintén egy klasszikussal, a *Hókirálynővel* (rendezte: Traian Savinescu) kedveskedtek a nagyváradi gyerekeknek.

Kocsmaszínházi előadás volt a *Magyar Mátrix* (rendezte: Tóth Árpád) és felolvasószínház a *Paravarieté* (rendezte: Balázs Attila). Előbbi az udvarhelyiek, utóbbi a szatmáriak előadása, más tagszínházak meghívottaival kiegészülve.

A szuper ember

Kokan Mladenović vezette a nagyváradi workshopot. A jeles szerb rendező szívesen és sikeresen működik együtt a temesváriakkal, *Shakespeare 66* című előadása nemzetközi sikereket, rangos fesztiváldíjakat ért el. Mladenović a

workshop utolsó napját nyíltta tette: aki akarta, végignézhette a színészmesterségi gyakorlatokat a Szigligeti Stúdió fehér termében.

Izgalmas volt figyelemmel kísérni a rendező és a színész kapcsolatát, a kölcsönös egymásra figyelést. Látni, hogyan instruál a rendező, és a színész hogyan képes arcával érzelmet közvetíteni, szavakkal cselekvést teremteni. Az is érdekes, ahogy a partnereknek figyelniük kell egymásra, mert a színház közös munka és közös gondolkodás. Hatást elérni a legnehezebb, és a gyakorlatok ennek megteremtésével is foglalkoztak. A munka öt napja során a részt vevő színészeket Mladenović végigvezette a színháztörténet meghatározó pillanatain. Aki egyszer is megfordult a szerb rendező workshopján, lelkesen beszélt a munkamódszeréről, a türelméről és szeretetéről, ahogy vezette a színészeket. Szuper ember – zárták rövidre a jellemzést. Mindenki reménye, hogy egyszer Váradon is állít színpadra előadást.

SIMON JUDIT

Workshop a Szigligeti Stúdió fehér termében

Öregesen, lélekkel

Clint Eastwood: A csempész (The Mule)

A sármos westernhősként, majd torokszorító filmdrámák rendezőjeként és sokszor főszereplőjeként ismert Clint Eastwood nem sok jelét adja, hogy mostanában ki szeretne öregedni a szakmából. Hollywood 88 éves doyenje pár éve bejelentette, visszavonul a vászonnról, de az ígéret betartása már meghaladta az erejét. A csempész (The Mule) nem annyira erőteljes, mint a 2008-as Gran Torino (ami egyébként már maga is búcsúfilmnek tűnt, tíz évvel A csempész előtt), de a biztos kezű rendezésnek és a minimális eszköztárra építő alakításnak köszönhetően még mindig hiteles és szerethető alkotás egy olyan emberről, aki sem hitelesnek, sem szerethetőnek nem akarja láttatni magát.

Az idősödő Earl Stone (Clint Eastwood) békében gondozgatja liliomait, virágkertészeti kiállításokon vesz részt velük, ahol sorra zsebeli be a díjakat. A virágai az élete: családját, vagyis (volt) feleségét és lányát rég elmarta magától a hivatásként megélt karrier kedvéért, egyedül unokája táplál még némi gyöngéd érzelmet iránta, a másik két nő legnagyobb bosszú-

Eltávolodtak. Earl mindent megtesz, hogy a családja visszafogadja, de lehet, hogy késő

ságára. Sikersorozata szomorú véget ér, amikor valami internetnek nevezett újkori örület átveszi az uralmat a kereskedelem fölött, ő pedig így nyolcvanon túl már képtelen tartani a lépést a technológiai újdonsággal. Vállalkozása tönkremegy, és pénzre van szüksége, hogy ígéretének megfelelően anyagilag hozzájáruljon lányunokája esküvőjéhez. Egyéb pénzszerzési lehetőség után néz tehát, és meg is találja azt, mégpedig a lehető legváratlanabb helyen: a mexikói drogmaffia kokainszállítójaként. A kartellek ugyanis szívesen alkalmaznak olyasvalakit, akire alapesetben nem gyanakodnának a hatóságok – mit szépítsünk, egy öreg fehér fickót.

Ennyi A csempész felütése, és ez eddig igencsak érdekes is, nehéz elhinni, hogy valós történeten alapul. Ám a lassan építkező, ráérősen csordogáló film a valóságból inspirálódott alaphelyzet ellenére nem tud olyan drámai mélységeket elérni, mint a Gran Torino. De kétségtelenül vannak kifejezetten erős pillanatai is, főképp a humorosak, azok közül is leginkább az öniróniával operáló helyzetek. Eastwood ugyanis szerencsére most sem tűzte ki célul, hogy szentté avassa magát (pontosabban Earlt), bőven találunk olyan helyzeteket, amelyek

a főszereplő – már csak korából is adódó, legalábbis azon keresztül könnyebben megbocsátható – kisebb-nagyobb jellemhibáiból úznek gúnyt, mint amilyen az a hétköznapi, laza kis rasszizmus, amire valószínűleg Earl fiatalkorában, néhány évtizeddel ezelőtt még senki nem kapta fel a fejét, ma azonban már igen nagyfokú jóindulat kell egy átlag amerikai részéről ahhoz, hogy egy elnéző mosollyal és egy ejnye-bejnyével elintézzze a dolgot.

Eastwood számos korábbi hőséhez hasonlóan Earl is egyfajta lezárást keres, bűnbánatot, bocsánatot, és mindenekelőtt vezeklést hosszú élete során elkövetett bűneiért. Az elhidegült család, a haldokló feleség és az élete alkonyán felvállalt bűnözői életmód megrázó filmdráma alapja lehetne, amit a humoros jelenetek tehetnének sírva nevetőssé. *A csempésznek* azonban nem sikerül megtalálnia a hangot, amit keres, ezért elsősorban elemeiben élvezhető, illetve Earl karakterét tekintve szerethető. A titokzatos Tatát, vagyis a kartell legsikeresebb drogszállítóját leleplezni próbáló DEA-tiszt szerepében Bradley Cooper, Eastwood előző rendezésének, az *Amerikai mesterlövésznek* (*American Sniper*, 2014) a főszereplője nem kapott hangsúlyos karaktert, egyetlen közös jelenetük is inkább valószerűtlenül kedves, mint megható. Aki szereti Clint Eastwood rendezői stílusát, lassan kibontakozó filmjeit, annak a tónusbeli bizonytalanság ellenére nem lesz nehéz érzelmileg rákapcsolódnia *A csempészre*, és e

sorok írójával abban a reményben távozik majd a moziból, hogy a tíz évvel ezelőtti búcsúfilm és a mostani, szintén hattyúdalnak szánt alkotás után tíz év múlva újabb „búcsúkoncerttel” jelentkezik majd az ex-pisztolyhős.

NAGY ORSOLYA

A csempész (The Mule)

2018,

Amerikai Egyesült Államok

Rendezte: Clint Eastwood

A *New York Times* cikke alapján

a forgatókönyvet írta: Nick Schenk

Fényképezte: Yves Bélanger

Zeneszerző: Arturo Sandoval

Szereplők: Clint Eastwood,
Bradley Cooper, Laurence Fishburne, Michael Peña,
Dianne Wiest, Andy García

Elveszett a szatíra

Dan Gilroy: *Velvet Buzzsaw*

A dekadens Los Angeles-i művészvilág és műkereskedelem kritikájának szánt *Velvet Buzzsaw* előbb a Sundance Filmfesztiválon, majd a Netflixen, illetve korlátozott számú filmszínházban próbálja meglepni, sokkolni és elgondolkodtatni a nézőket, inkább kevesebb, mint több sikerrel. Dan Gilroy, a kritika által ünnepeelt és számos díjjal kitüntetett *Éjjeli féreg* (*Nightcrawler*) rendezője hiába mentette át főszereplőjét, Jake Gyllenhaalt legújabb alkotásába, úgy tűnik, ezúttal képtelen volt eldönteni, milyen filmet szeretne készíteni.

Egy társasház emeleti lakásának tulajdonosa meghal, egyik szomszédja pedig, egy menő galériatulajdonos munkatársa, véletlenül rábukkan hátrahagyott munkáira. Groteszk, felkavaró festményekről van szó. A képek szinte hipnotikusan hatnak a cinikus és dörzsölt műkereskedőkre, biztosak benne, hogy megfogták az Isten lábát. A hisztéria egyre nő, vele együtt a képek ára is. Egészen addig, amíg az alkotások el nem kezdenek a kurátorok ellen fordulni – fizikailag.

Az ítésk mérlegel – Jake Gyllenhaal

A film színes, kontrasztos képsorokkal indít, a kortárs művészeti alkotásokhoz, installációkhoz hasonló díszletek között mozognak furcsa figurái: a félelmetes műkritikus, aki egyetlen cikkével a világhírig röphíthet vagy a föld alá temethet egy kiállítását és vele együtt az alkotót (Jake Gyllenhaal), a mindenható galériatulajdonosnő és korábbi punkzenész (Rene Russo), egyenlő mértékben gátlástalan riválisa (Tom Sturridge), a feltörekvő asszisztens (a *Stranger Things*ből ismert Natalia Dyer), akinek legfontosabb tennivalója a film alatt az lesz, hogy hullákat fedezzen fel, a minden hájjal megkent kurátor (Toni Collette) és az alkotói válságban szenvedő öregedő művész (John Malkovich). A film a maga furcsaságában egy ideig fenn is tartja az érdeklődést, és ha most leírom, hogy hirtelen meglep egy szokatlan horrorjelelennel, lehet, hogy az olvasók egy része azt fogja gondolni, ezt mindenképp látnia kell. De sajnos sem a horrorelemek nem tudnak „ütni”, sem a galériák világának a kritikája nem tud igazán „csípni”. A gyilkosságjeleneteknek semmilyen bevezetésük nincs, nem épül fel semmilyen feszültség, lesből, a semmiből támadnak, de nem elég brutálisak ahhoz, hogy azzal sokkoljanak, ezért egyáltalán nem félelmetesek. Ez nem is

lenne baj, ha egyértelmű lenne, hogy a *Velvet Buzzsaw* nem horrorfilm, nem akar ijesztgetni, hanem az erőszakon keresztül szeretné felhívni a figyelmet olyan kérdésekre, mint a művészet árucikké válása, a galériák és műgyűjtők (tehát a pénz) mindenhatósága, a kreativitás meggyilkolása – ezer hasonló problémát tudnánk még felvetni az alaphelyzet kapcsán, csak egy a baj: a film nem veti fel ezeket.

A jó ötletek és a néhány tényleg erős szatirikus jelenet (ilyen a Gretchen halála a galériában, vagy a műalkotásnak nézett szemeteszsákok Pier műtermében) megléte ellenére így a film kihagyott ziccerek sorozatának tűnik. Az író-rendező számos jó elemet összegyűjtött és egymás után fűzött, aztán a legjobbakat remélve összerakta az egészet egy filmmé, csak hogy ráolvasással és imádsággal még soha nem állt össze a legjobb ötletek sorozata sem koherens mozivá.

Amiért mégis érdemes lehet megnézni a filmet – szokatlanságán kívül –, az a színészgárda, amely láthatóan élvezte a munkát, bár sajnos Gyllenhaalon kívül egyikük sem kapott komolyabb játékidőt. A magam részéről remélem, hogy Gilroy a következőkben bátrabban hangot ad majd a mondanójának (mert az nagyon is érződik, hogy van mit elmon-

dania), és ennél sokkal alaposabban átgondolja majd, hogyan tehetne egy ilyen meredek zsánerkocktelt koherenssé. Én szívesen megnézném.

NAGY ORSOLYA

Velvet Buzzsaw

2019,

Amerikai Egyesült Államok

Írta és rendezte: Dan Gilroy

Fényképezte: Robert Elswit

Zeneszerző: Marco Beltrami,
Buck Sanders

Szereplők: Jake Gyllenhaal,
Rene Russo, Toni Collette,
Zawe Ashton, Tom
Sturridge, Natalia Dyer,
Daveed Diggs, Billy
Magnussen, John Malkovich

Ahol a part szakad

Papp Gábor Zsigmond: *Kettévált ország*

A dokumentumfilm bulvárosításában Papp Gábor Zsigmond a legjobb a mai Magyarországon. Igaz, nem sokan törekednek trónjának elbitorlására. Populáris filmjeit úgy hozza létre általában, hogy mások egykori felvételeit fúzi össze és ezek alá egy új, humoros narrációt kreál. Múltidézése így lesz több generáció számára is könnyen fogyasztható, filmjei többrétegűek lesznek, egyszerre érzékelheti bennük a néző az ismeretterjesztés szándékát, a nosztalgiát és a humort. Láttelelei a mából tekintenek a múltra. Ez Papp Gábor Zsigmond sikerének kulcsa. Ez a módszer pedig teammunkát feltételez, bár tény, hogy ennek ő az irányítója.

A Magyar retró, a Budapest retró, a Balaton retró vagy az egygel komolyabb hangvételő *A szovjet levelezőpajtás* mind mintha a szerző gyerekkorából üzenne. Egy mondhatni gondok nélküli jóléti társadalomból. Ahol valószínűleg nem csak a rendező és családja élt gyermeki felelőtlenséggel, hanem majd mindenki, aki otthon maradt, és nem volt túl nagyravágyó. Végül is, ha az állam vigyáz rád... Gyerekként kezelte Kádár apánk a társadalmat. Így lett a legtöbb gyerek is, az úttörő 12 pontjának megfelelően, szófogadó. Kádárból a hatvanas évek közepétől inkább nézett ki egy atyai mosoly, mint egy atyai pofon. Az 1966-ban született Papp Gábor Zsigmond mondhatni e kádári konszolidáció szülötte volt. Szatmárnémetiben született író-költő-rádiós szerkesztő édesapjához, Sumonyi Zoltánhoz hasonlóan ő is hasonló pályáíven kezdte, és ezeken túl több mint húsz éve készíti sajátos hangvételő dokumentumfilmeket.

Papp Gábor Zsigmond, aki korábban mintha a kádári idők iránti nosztalgia meglovaglását tűzte volna ki céljául, most ugratott egyet paripáján. Felhagyott a szépelgéssel, és úgy gondolta, hogy a dolgok közepébe tenyerel. Persze a módszertől azért nem távolodott el, mostani filmjében is számos archív felvételt és kellemes zenei aláfestést találunk. Ala-

nyai kortárs értelmiségiek, akik politikai és eszmei hovatarozásuk révén elvileg két külön, homogén csoportban képzelhetők el. Ennél jómagam azért cizelláltabban közelítenék meg valakit, de a megkérdezettek közéleti és filmes szereplésükkel vállalni lát-szanak azt, hogy őket bal- vagy jobb-oldali értelmiségieknek állítsa be az ember.

Papp Gábor Zsigmond igazából a jelen embereit hívja párbeszédre a múlt embereivel. A tíz baloldali és tíz jobboldali értelmiségi a rendszerváltó időkre és azok következményeire reflektál Papp filmjében. Archív felvételeken persze megjelennek a '90-es évek ideológiai irányítói is, akik politikai szerepekhez jutottak az új demokratikus rendszerben. Megjelenik Csurka, Torgyán, Szabad György, Göncz Árpád, és velük megjelenik mindaz, amiket ők képviseltek, persze olykor némi intézményi háttérrel. Ezekre reflektálnak a mostani megkérdezettek több-kevesebb sikerrel.

Papp Gábor Zsigmond a magyarokra oly jellemző széthúzás okait keresi filmjében. Na, azért nem a turáni átokig repít vissza, bár azt is megidézi egy-egy bevágott Csurka- vagy Torgyán-fej, hanem a Kádár utáni, a

rendszerültás utáni időkbe kalauzol el. A népi–urbánus vitáról sem beszél, csak érintőlegesen. A rendszerültást Magyarország nulla évének tekinti, így próbálja múltidéző szembenzésre készíteni a megkérdezetteket, és a nézőt is személyesen.

Persze készült hasonló film már. A *Rendszerültás képekben (Magyarország 1988–1990)* és hasonlók meg-megpiszkálták már a Pesty László-féle videófolyóirat anyagait, a *Fekete dobozt*, amely nem jelent mást, mint Pandóra szelencéjének nyitogatását. Varga Ágota *Aczél* című dokumentumfilmje is kétpólusú. Mint ahogy a Biszku Béláról készült *Bűn és büntetlenségről* is el lehetne vitatkozni, hogy mi bújhatott meg mögötte mint készítői indok. Készült már film kettészakadásról, mely nem cicózott, és címében is kimondta, amit gondolt, ez *A fideszes zsidó, avagy nemzeti érzés nélküli anya és a mediáció* címen futott, és mint tudjuk, Hajdú Eszternek ez a tíz éve készült alkotása az akkori politikai légkörből szípuzott.

De térjünk vissza a *Kettévált országhoz*. Hogy itt is vannak múltidéző felvételek – Aranykéz utcai robbantás, Fenyőgyilkosság, taxisblokad –, az nem nagy kunszt. Ezek egy része ugyanis fent van a neten. Persze nem így összefűzve. Ezt meghagyjuk az alkotó érdemének, aki ezúttal is, mint általában, biztosra megy.

De az összefűzött képekhez most sem tartoznak komolyan vehető kérdések. Így persze a válaszok simán lehetnek nevetségesek. Már persze ha a néző a filmet képes könnyed humorral kezelni, és képes ezeken a sokat megért múltbéli értelmiségieken, értelmiségiekkel (és persze az újakkal, újakon) nevetni. A filmben megkérdezettek igyekeznek viselkedni azért, legalábbis magukhoz mérten. Nincsenek különösebb kiborulások – némi cinizmus vagy bújtatott indulat fellelhető itt-ott, de az is úriemberekhez méltóan, határok között. Az amúgy szembeszökő, hogy a rendszerültó értelmiségiek között bőven akad olyan, akinek egy-egy akkori mondatát most úgy értékeljük, hogy kendőzetlen, de szalonképtelen.

Figyeltem közben a fesztiválvetítésre beszúfolódott közönséget. Egy részük harsányan kacagott, más részük épp akkor

összeszorított fogakkal búslakodott. Pont úgy, mint egykor a Cseh Tamás-koncerteken. Volt, aki tragikusan fogta fel a Bereményi-szövegeket, és volt, aki csak nevetett. De akár berzenkedtek, akár kacagtak a nézők, volt, hogy felváltva, és volt, hogy mindenki ugyanott, a film alaptézise és -hangulata, a közönség reakcióját is beleértve, nagyjából az volt, hogy az egész rendszerültást nagyon „eltöltük”. Ebben az egyben nincs kettészakadva az ország. Ezt mindannyian jól tudjuk.

Tetszik, hogy a nézők fejében az archív felvételek szinte összekeverednek azzal, hogyan is vélekednek az akkori eseményekről a most megkérdezettek. (Például mintha Orbán Viktor harminc évvel ezelőtti mondataira Spiró most válaszolna.) Mint említettem, a filmben elvileg tíz jobb- és tíz baloldali értelmiségi kap helyet. Egész pontosan ez a lajstrom: Alföldi Róbert, Dörner György, Eperjes Károly, Fekete György, Fischer Ádám, Jankovics Marcell, Kerényi Imre, Koncz Zsuzsa, Konrád György, Máté Gábor, Medveczky Ádám, Mezey Katalin, Parti Nagy Lajos, Péterfy Gergely, Röhrig Géza, Sára Sándor, Spiró György, Szörényi Levente, Szócs Géza, Tarr Béla. Hogy miért épp őket választotta a rendező, nem tudom. Nyilván van, akit simán kicserélne a néző, de ez most Papp Gábor Zsigmond műve.

A film megnézése után állt be az egység. Nem közben. Után. Amikor mindenki kivár egy pillanatig, majd félszegen megkezdi a tapsot. Mert a

film nem volt unalmas, végignézve a történeteket azonban nem érezte úgy szinte senki, hogy nagyon tapsikolni volna kedve. Az apátia nyomult rá közben a közönségre. Egy tömény történelmi korszak áttekintését láttuk, ami talán a nézőben vet fel reflektív kérdéseket inkább, mint a filmbeli megkérdozettekben. Annyi kiviláglott, hogy ez a tíz-tíz ember már nemigen mérlegel, hiszen mind majd azt hiszi, hogy tudja az igazságot. Hál' istennek azért ült köztük pár

bölcs is. Akiknek reakciói, okfejtései szereztek néhány vidám és tiszta percet. Mindezek fényében, akiket nem taszítanak a közéleti kérdések, azoknak a filmet maximálisan ajánlom, minden hibája ellenére.

BERETVÁS GÁBOR